

BULÁNYI GYÖRGY
NAGY FÜVES-
KÖNYVE

SZERKESZTETTE: FARAGÓ FERENC

Emlékezni sokféleképpen lehet, de mindenképpen kell valami indíttató eszköz – esetünkben egy könyv, egy füveskönyv, – amit az ember a kezébe vesz, felüt valahol, és miközben olvassa, szinte valóságosan megjelenik előtte a Szerző, hallja a hangját, látja tevékenykedni. Afféle „szellemidézés” próbál lenni ez a füveskönyv, igyekszik megjeleníteni, láttatni Bulányi Györgyöt – Gyurka bácsit. Mit gondolt, mit mondott és írt az élet nagy dolgairól: Istenről, Egyházzal, hazáról, Bokorról, családról, életről, közösségről, Óbudavárról, álmokról és művekről.

A régi füveskönyvek – vagy később tudományosabban: fűvészkönyvek – a kertben termesztett vagy vadon termő növények, gyógyfüvek hasznáról és káráról tájékoztattak, századokon át szerzett tapasztalatok alapján. Hogy milyen bajra, milyen betegségre melyik lehet gyógyír, és milyen formában. Aztán a hasznos tanácsok lassan kiterjedtek a lélek, sőt általában a lét gondjaira is. Egy füveskönyv csak posztumusz tud lenni – a gyógynövényt le kell szedni, csokorba gyűjteni, szárítani, kezelni, majd teát készíteni, kicsit hűlni hagyni, és lassan-lassan kortyolgatni. Érezni az ízét és engedni, hogy szétáramolhassék bennünk!

Faragó Ferenc

Istenem...

Nem tudtam nem elvállalni, hogy beszéljek Rólad. Ha Rólad sem beszélek, akkor nincs miért élnem. De hát mit tudok én Rólad? Semmit. Istent nem látta senki, én sem. De most van 71 éve, hogy elmentem Érted Vácra piarista novíciusnak. S Te lettél a családom. Te, akit nem láttam soha. Érted mentem oda, akiről nem tudok semmit. Te hívtál? Nem tudom, de úgy éreztem, hogy el kellett oda mennem. Ha nem mentem volna el, most nem szólhatnék itt Rólad. Mit tudok Rólad mondani? Reménykedem benne, hogy vagy. Hogy vársz. Hogy haza vársz, Magadhoz. Tudom, hogy vársz? Nem tudom, s nincs ember, aki tudná. Elmondhatom, hogy remélem én is, amit mások is remélnék. Elmondhatom, hogy bizony megkísért a gondolat, hogy semmibe megy a reményem. S jól tudom, hogy nem azért hívtatok ide, hogy elétek tárjam bizonytalanságom. De csak így becsületes. Mert úgy gondolom, hogy nem papi szövegre vagytok kíváncsiak, hanem emberi szóra. Olyanra, aminek nincsen papszaga.

Értelmes, emberi szöveget tudok csak mondani. Csak azt, hogy nemcsak világ van, de van alkotója is. A világ törvényekkel rendezett. Ezeket a törvényeket tanítják az egyetemek természettudományi karán. Nem lehetnek a véletlennek a művei ezek a törvények. Nem tudom már, hogy ki mondta, amit most idézek: Egy majom leül az írógép elé, s elkezd csapdosni a billentyűket, s csapdosása eredménye Shakespeare összes művei lesznek. Ennek az állításnak nincs valós tartalma. Magyarul: ez az állítás hülyeség. Az is törvény – a gondolkodás törvénye –, hogy a világ törvényszerűségei értelmes alkotót feltételeznek. Magam csak úgy tudok élni, hogy van előttem, fölöttem Isten, aki maga az értelem. Hogy lehet az embernek egyebet is gondolnia, tudom. Én nem tudom ezt az egyebet gondolni. S azt is tudom, hogy aki egyebet gondol, mint én, azt nem tudom meggyőzni arról, amit én gondolok. Próbáltam megtenni, s általában nem sikerült. Bár nem minden esetben volt így. Negyven éve megkértem Debreceni Zsuzsát: írja le nekem következő találkozásunkra, hogy miért vallja ateistának magát. Azaz kértem tőle erről egy dolgozatot. Nem hozta el. Azt mondta, hogy inkább hisz. S ezzel már szűkebbre is kerekedett azok köre, akikhez szólhatok. Nemcsak az enyém. Bárki emberé. Jézus köre is. Csak azokhoz szólhatott, akik mondani tudták, hogy Istenem, Istenem. S ez baj? Nem gondolom bajnak. A hat és fél milliárd emberből jut azért nekem is Tizenkettő; vagy kevesebb, vagy több, akivel szót érthetek, akivel beszélhetek Rólad.

Istenről gondolkodom. Azt gondolom, hogy létezik, és sokkal értelmesebb mimagunknál. Mit gondolok még róla? Hát azt, amit kivetítek magamról. Azt, hogy csinál valamit. Mit? Nem tudok értelmesebbet kitalálni, mint amit első elemistaként a kiskatekizmusban tanultam. Ezt: fenntartja a világot, és gondot visel rá. És ebben mi, emberek is benne vagyunk. Ez is kivetítés. A szülők eltartják és gondot viselnek a gyerekekre. Mi emberek, no meg a világ-mindenség az Isten családja vagyunk. Hogyan tartja fenn, hogyan visel gondot reánk, ezt ne kérdezzétek. Nem tudok válaszolni rá, de nem tudok más foglalkozást kitalálni számára, s azt sem tudom elképzelni, hogy ne legyen

valami foglalkozása. Istent csak a magunk képére és hasonlatosságára tudjuk elgondolni. S azt is gondolom, hogy Isten is csak a maga képére és hasonlatosságára tudott megformálni bennünket. Egyszerű a képlet. A gyerek hasonlít apjára-anyjára, s apa és anya gyermekére. Mi az Istenre, s Isten meg reánk.

Csak anyukának-apukának tudom gondolni őt. Közel 90 évesen is csak ennek. Akinek elmondhatom a bajom. Aki a legközelebb van hozzám. Aki olyan, mint én. Aki engem megért, és mindent megbocsát, ha kérem Őt. Mit mondok el Neki? Kérem őt, hogy sikerüljön helytállnom ezen a lelkigyakorlaton. Kérem, hogy érjen már véget földi pályafutásom, mert egyre nehezebben futok, azaz hogy csak lépegetek. Hiába kérem. Nem válaszol. Hiába, mert nem hallom a szavát. Mégis az, hogy elmondhatom neki a bajom, ez az egyetlen vigaszom s lehetőségem.

Ha gyermek születik, azt mondjuk róla, hogy Isten ajándéka számunkra. Ha szerelembe esünk, ha párt találunk, azt mondjuk, hogy Isten kötött minket egybe, s ezért ezt a köteléket nem szabad elvágnunk. S ha baj ér bennünket, ha meghal, aki szeretünk, ha embertelenné lesz a sorsunk, ha ránk törnek a halált megelőző bajok, akkor meg azt mondjuk mind e bajokra, hogy ez az Isten akarata, s ezeket el kell viselnünk. Mások elvesztését is, a magunk nyomorúságát is. Amikor én ezekre azt mondom, hogy ez az Isten akarata, teljes gondolkodási csődömről számolok be. Magamhoz hasonlóknak mondhatok ilyeneket, de ateistáknál ez a vélekedésem semmit sem ér.

Beszélhetek egészen másként is. Az általam nagyra becsült Wass Albertnek van egy regénye: Adjátok vissza a hegyeimet! Színtere a románoktól, oroszoktól, kommunistáktól nyomorgatott erdélyi társadalom a múlt század 40-es éveinek közepén: sorsuk a tömény szenvedés. Emberek, akik kiverít farkasokként élnek a Maros felső folyását körülvevő erdőrengetegben. Semmi köze szenvedéseiknek egy Isten akaratához. Az emberi butaság és gonoszság, a hatalomtól kikényszerített gonoszság poklában élnek. Ha irgalmas akarok lenni Istennel szemben, akkor azt mondom, hogy semmi köze hozzá. Hogy tehetetlenül kényszerül nézni az ember szenvedését. Annak következtében, hogy szabadságot adott nekünk. Használhatnánk azt jóra is. Akarná is ezt az ember, de a hatalom kényszeríti őt, hogy gyilkoljon, hogy a határok másutt legyenek, mint ahol vannak. Muszáj, mert Hitler is ezt tette. S ez ellen nincs más védekezés, mint újra csak a gyilkolni kényszerítés vagy a kényszer-munka, a hadi fogság, a láger. Auschwitzra Gulág a felelet. Szemvedésre a szenvedés. Isten akaratának ehhez semmi köze.

Prohászka Ottokár püspök írt az első világháború idején egy könyvet: A háború lelke. Azt mondja el benne, hogy az emberek a lövészárokból megtanulnak imádkozni. Imádkozni, de miért? Bajtársamat találja el a golyó, s nem engem? Az én golyóm oltsa ki a másik ember életét, s nem az ő golyója az enyémet? Lehet ilyet mondani Istennek, akiről azt állítjuk, hogy mindenkit szeret? Schütz Antal írt egy könyvet: Isten a történelemben. Én nem találom Istent a történelemben. Csak istentelenséget találok benne. Gyilkosságokra kényszerítést. Csak azt, ami Jézusra is rászakadt, s közben imádkozott is: Istenem, Istenem, miért hagytál el engem? Ez a legirgalmasabb, amit Istenről mondhatok: elhagyta az embert. Sokkal logikusabb ateistának lenni: Dehogyan

van felettük egy jóságos Isten. Semmi sincsen felettünk. A fene érti, hogy minek van egyáltalában világ stb.

De hát nemcsak ez van. Lehet mázlistának is lenni. Nem lehet. Andi 1972/73 körüli szenvedései idején imádkoztam érte. Így: Istenem, ha nem tudod meggyógyítani, akkor vedd Magadhoz őt. Magam igazán nem szenvedek embertelen kínokat, de olyan terhes az öregség, hogy újra meg újra ezt imádkozom: Országodba vigyél haza engem! Ahogyan a kántor énekli temetéseinken. Megszabadíthatna, de nem teszi. Kedvét leli kínlódásomban? Szeretnék kertet ásni, málnát ültetni, sarabolni, de újra és újra csak ágyamnak tudok dőlni, várva a befejezést. Okos testvéreim meg mondják: még nem mehetsz, még feladataid vannak. Én meg dühbe gurulok szavaiktól; csak úgy magamban, nekik nem mutatom. Mert nekem vallanom kell, hogy minden – és velem is! – Isten akaratából történik.

„Úgy nem értelek, mint te engem, Ádáz” – mondja Babits, a magyar irodalom legkatolikusabb költője Istenről a kutyájához, akinek Ádáz a neve. Az a tényállás, hogy be kell vallanom, hogy semmit sem értek abból a világból, amelyikbe belekerültem. Sírva születünk a világra, s elmondhatatlanul boldogító, ha végre befejezhetjük földi pályafutásunkat. Közben azért hálaadó himnuszokat is énekelünk, mint pl. én is, ha végére érek ennek a lelki gyakorlatnak. Márai Sándor nem volt senki ember, Wass Albert még kevésbé. Mindketten öngyilkosok lettek. Azért imádkozom, hogy már ekkora botrány ne történhessék velem. S ha megtörténnék, akkor ettől érvénytelen lenne az életem? Az a jó és hasznos is érvénytelen lenne, amit csináltak? Nem hiszem. Márai és Wass életműve számomra nem kevesebb attól, hogy nem bírták végig a harcot.

(Kicsoda az Isten?)

Feltehetően Isten személy. Végtelen értelmével feltehetően átlátta, hogy van valóságos megfelelés az Ország eszméje s az erre a célra megteremtett ember között. Valószínűsíthető tehát, hogy mégsem bolond! Nem valószínű, hogy kedvét lelné saját kudarcában. Nem valószínű, hogy röhög legsikerültebb, Neki leginkább kedvében járni akaró teremtményeinek-gyerekeinek – pl. Jézusnak – reménytelen kudarcában. Feltehetően nem ösztönbeteg és nem gonosz.

*Isten! kit a bölcs lángesze fel nem ér,
Csak titkon érző lelke ohajtva sejt:
Léted világít, mint az égő
Nap, de szemünk bele nem tekinthet.*

*A legmagasb menny s aether Uránjai,
Mellyek körülted rendre keringenek,
A láthatatlan férgek: a te
Bölcs kezeid remekelt csudái.*

*Te hoztad e nagy Minden ezer nemét
A semmiségből, a te szemöldöked
Ronthat s teremthet száz világot,
S a nagy idők folyamit kiméri.*

*Téged dicsőít a Zenith és Nadír.
A szélveszek bús harca, az égi láng
Villáma, harmatcsepp, virágszál
Hirdeti nagy kezed alkotását.*

*Buzgón leomlom színed előtt, Dicső!
Majdan, ha lelkem záraiból kikél,
S hozzád közelb járulhat, akkor
Ami után eped, ott eléri.*

*Addig letörlöm könnyeimet, s megyek
Rendeltetésem pályafutásain,
A jobb s nemesb lelkeknek útján,
Merre erőm s inaim vihetnek.*

*Bizton tekintem mély sirom éjjelét!
Zordon, de oh nem, nem lehet az gonosz,
Mert a te munkád; ott is elszórt
Csontjaimat kezeid takarják.*

(Berzsenyi Dániel: Fohászkodás)

Feltehetően akarja az Ország sikerét. Feltehetően bánatos, ha egy gyermeke elveszti reményét, s többé már nem gyűjt népet, csoportot. Feltehetően segíteni akar nekik, hogy újra az Útra találjanak. Haza akarja vinni az egy eltévedettét is. Egyet nem tud: helyettünk gondolkodni, és helyettünk akarni, cselekedni valamit.

Gondolkodom tehát: miért a kudarc? Jézusé, a kétezer esztendőé, a Bokoré? Elmondom, mire jutottam. Két evangéliumi tétel van. Az egyik: Isten végtelenül tökéletes. A másik: Isten végtelenül irgalmas. A kettő együtt igaz. Ezért az egyikből sem lehet engedni. Ha engedsz az elsőből, már fel is adtad az Ország reményét. Jézus ezért a nem engedésért ment 40 napra a pusztába. Úgy jött ki belőle, hogy tudta, ki a világ fejedelme. Tudta, hogy kit szolgálnak azok, aki uralkodni akarnak. Tudta, hogy kit szolgálnak, akik meg akarják szerezni maguknak a birodalmakat, vagy csak gazdagok akarnak lenni. Tudta, hogy kinek adják oda magukat, akik fegyverrel akarnak békét meg az Országot védeni.

Ha engedsz a másiktól, kínodban el akarnád pusztítani azokat, akik nem értik meg, amit Jézus megértett a pusztában. Ha kínlódsz, ha nem – nincs, semmiképpen nincs kiközösítés. Az Isten nem mindenható. Az Isten

csak mindent adó és – itt van megint az irgalom! – mindent elviselő. Jézus zokogott, és nem káromkodott, amikor már világosan látta, hogy neki sem sikerült. Megújította egy ünnepélyes szertartással is szövetségét Istennel, s megújította a Tizenkettővel is a maguk szövetségét, adva nekik a kenyérből s a borból, melyek önmagát, a szövetségi hűséget megújítót, példázták-tartalmazták.

Mennek ki utána a Getszemániba. Ott dől róla az izzadság. Nehéz elfogadnia, hogy vége egy kísérletnek, de azért valahogy elfogadja. Aztán megy elébe a főpapi fogdmegeknek, s a mindent elviselő Istennek irgalmas tanítványaként nyugodtan magyaráz a kardot kirántó Péternek, s fület ragaszt. Majd elmegy a maga útján. További útja folyamán még el kell mondania egy mondatot. Úgy kezdődik, hogy: Istenem, Istenem... Úgy kell neki! Maga kereste magának! Igen, maga kereste magának, s maga találta is meg. Még az ellehetetlenülést is vállalta. Nem reászakadt az, maga ment alája.

Az őszön J. házaspár Bokorligeten nyaralt az iskolában. Átjöttek Budaváriba naponként misére is, s előtte nagy beszélgetésre is. Az emberi az önkormányzatba tette át székhelyét a Bokorból. Nem hagyta el a Bokrot. Mint mondja: a Bokor hagyta el őt, amikor Barna belemerült az ezotériába, meg a reinkarnációba, s a csoport azt mondta, hogy nem erre alkudtunk, nem erre jöttünk létre. Házaspárom ezután nem keresett új csoportot. Az asszony „neveli” buzgón – mint kántor és plébániai mindenek – a papot, az ember meg kergeti a délibábot: olvassa Csurkát, s hiszi, hogy az önkormányzaton teszi a dolgát. Asszonya tudja, hogy amit embere ott elér, az alig valami, teljesen jelentéktelen. Hiszem, útban van mind kettejüknel a felismerés; de még nem kerestek új közösséget. Az asszony mondott valamit a beszélgetés során, amire nagyon büszke vagyok. Ezt mondta: olyan vagy te, mint a Jó-isten! Kírtasz az egyszer meglátottak mellett, és vársz türelemmel! Talán nem pontosan ezzel a szavakkal indokolt, de ez volt az értelme.

Vénségemben új csoportot gyűjtök. Feltöltődött már annyira, hogy alighanem hamarosan osztódnunk kell. Tudom, hogy ők sem lehetnek mások, mint a Bokor első, második és harmadik nemzedéke. A csoport legfiatalabbja egy egyetemista fiú, a legöregebbje a Gizike, aki pár hónappal nálam is idősebb, de fiatal és energikus, akár csak magam, vagy még inkább. Csoportot vezet, s már a „gyermekai” is csoportot gyűjtenek. Mit akarok másképpen csinálni velük, mint a korábban érkezettekkel? Ezt kell még megfogalmaznom, aztán mehetünk haza, karácsonyi nagy ebédre.

Nem tudok engedni abból, amit a KIO-ban, s a Pál-szintézisben elmondtam. De ha egy közös címet kellene most adnom e kettőnek, fogalmazásuk megkezdése után közel negyven esztendővel. Ezt kellene adnom: Az Isten tökéletessége. Csak ahogyan bánni igyekszem testvéreimmel, annak tudok csak új címet adni. Talán a Napló sűrű füzetének – már az ötödiket írom, pedig csak augusztus végén kezdtem el őket – lehetne még majd a címük, ha egyszer könyv lesz belőlük. Ez lenne a cím: Az Isten irgalmassága.

Azt szeretném magatartásommal nem is annyira mondani, mint éreztetni testvéreimmel, hogy Isten feltétlenül bíz bennük. Főleg azért bíz bennük, mert Istennek nincs más gyereke, akik jobbak volnának náluk. Csak olyanok vannak, mint ők. Ha elváltak, ha újrarázasodottak, ha félszárnyú madarak (mert párjuk nem áll még kötélnek, vagy egyáltalán nem is akar)... – mindegy. Ők nem tagadják, szeretik feltétlenül az Isten tökéletes törvényét, s megvalósítanak belőlük annyit, amennyit tudnak.

Eljönnek, amire hívom őket, ha tudnak. Mi lesz belőlük húsz vagy ötven év múlva? Lesznek-e még? Isten majd megmutatja.

Végeredményben az Isten – ha igaz is, amit korábban mondtam – kétségtelenül bolond. Bolond, mert azt akarja, hogy a teremtmény olyan legyen, mint ő; Rá hasonlítson! És még mit nem gondol teremtményéről!? De hát nem tud az Isten – szegény feje – mást akarni. A Szeretet csak szeretni tud. Aki pedig szeret, az mindenét akarja adni. Mindenét: a maga valóját, természetét is belénk! Ez a szeretet korlátozottsága abban az Istenben, aki összesen csak szeretni tud. S ennek a korlátozottnak ilyen következményei lesznek

Összefoglalóan: egy bolond Isten bolondsága. Aki szeret, az bolond. S a bolondok mentik meg a világot? Igen. *Boldogok a bolondok, mert övék az Isten Országa.* Ajánlanám Szent Máté evangélium-szerkesztőnek e mondatot – kilencedik boldogságul.

(Az Isten bolondsága)

Természetfeletti? Van, amit nem nővünk ki. Aki ezt a valamit is kinövi, az az eretnek. Mi az, amit nem szabad kinőnünk? Hát csak azt, hogy valakik, még pedig a mi társaságunk adja ki Isten kedvenceit. A miénk, s bizony kilöknek saját társaságunkból bennünket, ha ezt tagadjuk. Mit nem szabad tagadnunk? Azt, hogy a mi társaságunk kapta Istentől – a kinyilatkoztatást. Sok tonna könyvet írtak már arról, hogy mi is ez a kinyilatkoztatás, de azért mindent el lehet mondani egy mondatban is. Ezt fogom tenni. A kinyilatkoztatás – egy mondatban – tehát Istentől érkező olyan eligazítás, melynek birtokába nem juthatunk a magunk emberi természetének erejéből. Azaz a kinyilatkoztatás olyan eligazítás, amelyet Istentől nem emberi természetünk alapján kapunk: a kinyilatkoztatás a természetünket meghaladó, azaz természetfelettinek mondandó eligazítás. E kinyilatkoztatás fogalmából már következik is, hogy ez bizony nem lehet közös nevező az ember, az emberiség számára. Ez a kinyilatkoztatás csak azok számára lehet közös nevező, akik hajlandók igazodni hozzá. Már pedig ezt a kinyilatkoztatást valaki vagy valakik kapták, s e valakiknek még soha sem sikerült a maguk kinyilatkoztatását az emberiséggel elfogadtatni. Példának megemlíthetem azokat, akik azt mondják, hogy ők Jézustól kapták ezt a kinyilatkoztatást. Akik ezt mondják magukról, ezernyi egymástól különböző hitvallásban rögzítik azt, amit Jézustól eredőnek vallanak. Jó, ha csak pokolra küldik az övékétől különböző hiteket vallókat, s nem igyekeznek vallásháborúkkal ki is irtani őket az élők soraiból.

Értelmünkkel megragadható?

Ebből következik, hogy az Istentől az ember számára érkező eligazítás nem lehet természetfeletti, amelyet egy kiváltságos valaki, esetleg valakik kapnak az Istentől. Egy ilyen eligazításnak akkor van értelme, célja, haszna, ha az ember, az emberiség számára használható, azaz mindenki számára érthető, és létünk alakításában bennünket előbbre visz. Ha értelmünkkel nem belátható, ha létünket nem gazdagító, akkor az eligazítás a közös nevező

megteremtése céljából használhatatlan. A legelső kérdés tehát, melyre válaszolunk kell, hogy lehetséges-e ez az ilyen eligazítás. Azt állítom, hogy minden teremtmény tudja, hogy mit kell tennie, a giliszta is, a katicabogár is, meg a macska is. Lehetetlen, hogy csak az ember ne tudná, hogy mit kell tennie. Ezen a ponton tudatosítunk kell magunkban, hogy dolgozatunkban eddigelé egy előfeltevéssel éltünk. Azzal az előfeltevéssel, hogy a bennünket körülvevő világ Teremtőből és teremtményekből áll. A giliszta, a katicabogár, a macska – teremtmények, s ezeknek van végső okuk is. Ez a végső ok pedig az Isten. Majd meglátjuk a későbbiek során, hogy ez az előfeltevésünk tarthatónak bizonyul-e. Az eligazításnak, a kinyilatkoztatásnak beprogramozottnak kell lennie minden teremtményben. Benne kell lennie a teremtmények természetében annak, hogy mire használják kapott létüket. Ha tehát kinyilatkoztatásról beszélünk, akkor annak természetének kell lennie, ugyanúgy ahogyan természetű ez az eligazítás az emberalatti világban. S ami van, az lehetséges is.

Magunktól nem jöhetünk rá?

A giliszta, a katicabogár, a macska képességei számára teljességgel megragadható, hogy mit kell tennie. Az ember sorsa nem lehet mostohább, mint az övéké. Az ember számára is megragadhatónak kell lennie a maga rendeltetésének. Ez annyit jelent, hogy a Végső októl származó információnak, eligazításnak az ember képességeivel megragadhatónak kell lennie. Értelmével átláthatónak, akaratával megragadhatónak, érzelmeivel átélhetőnek kell lennie. Ha képes megragadni, akkor ebben az eligazításban nem lehet olyasmi, amire az ember a maga természetes fejlődése során ne jöhetne rá. Mindez nem kevesebbet jelent, mint azt, hogy a kinyilatkoztatás vagy értelmünkkel megragadható, vagy nem ragadható meg értelmünkkel, s akkor haszontalan számunkra. Ha kinyilatkoztatás tartalma értelmünkkel megragadható, akkor viszont fejlődésünk során emberi természetünk birtokába juthat. Tehát a kinyilatkoztatás nem lehet egyfelől természetfeletti, másfelől értelmünket meg nem haladó. Ha természetfeletti, akkor értelmünket meghaladó. Ha értelmünket meg nem haladó, akkor pedig nem természetfeletti.

Hányféle eligazítás?

Mindez azt is jelenti, hogy végső célunkat, rendeltetésünket illetőleg csak egyetlen eligazításunk van, és nem kettő. Mi lenne ez a kettő? Egy filozófiai, amely a gondolkodástörvények segítségével dolgozik és egy hittudományi eligazításunk, amely nemcsak a gondolkodástörvényekre támaszkodik,

Vagy-e? S ki vagy? S mienk vagy-e? Csupán mienk és senki másé? Szabad-e hogy csupán a mienk légy? És lehetsz-e az, aki vagy, ha csupán a mienk vagy?

S mégis: lehetsz-e aki vagy, ha nem tudsz csupán-mienk is lenni? Lehet-e világod végtelen, ha nem vagyunk mi is közepén, és sorsunk a Tengely? Mi vár reánk? És jön-e még igazság? Vagy mi leszünk a keresztfeszített a nemzetek közt? Akkor is közepén áll a Kereszt, s ki szenved: Messiás.

És ez van talán hátra még. Az embert, az aprót, megváltottad már. A népek váltsága jó most. S bizonytal mienk vagy, Isten, amíg mi hordjuk a keresztet.

Mert nem lehetsz a mérges kis Wotanok öccse te, egy a sok közül, pogány csillag, hanem ki eljött, csillagoltó nap, s kinél kisebb nekünk nem elég:

magyarok és mindenek Istene.

(Babits Mihály: A magyarok Istenéhez)

hanem ezenfelül még értelmünkkel át nem látható, csak hittel elfogadandó információkra is épít. Ha volna ilyen második fajta, hittudományi eligazításunk, azonnal siralmasabb helyzetbe kerülnénk, mint amilyen a giliszta, a katicabogár, a macska helyzete. Az ő kapott eligazításuk egyértelmű és közös nevezőt teremtő. A mi feltételezett hittudományi eligazításunk értelemmel nem igazolható, nincs rá semmi szükségünk. Csak egy vagy több személy hitére támaszkodik, azaz olyan állításokra, melyek nem igazolhatók a gondolkodástörvények segítségével. Tudunk mi, emberek a magunk erejéből, azaz a természetünk alapján is, nem igazolható hiteket gyártani. Istenre nincs szükségünk ahhoz, hogy ebbe belesegítsen.

(Kicsoda az Isten?)

Magam hogyan szólítom őt? Sehogyan. Hiába nevel a liturgia arra, hogy az *Atyához imádkozzam a Fiúban a Szentlélek által*. Semmi hatása nincs imádságos életemre ennek a nevelésnek. Mindig csak Istenemet mondom, mikor imádkozom, s ilyenkor az Atyára is, a Fiúra is, a Szentlélekre is gondolhatok. Mind a Hármát beleérthetem abba az egyetlen megszólításba, hogy Istenem. De csak gondolhatom, meg érthetem... Valójában nagyon is *unitárius* vagyok: amikor imádkozom – az egy Istenhez imádkozom. S mit mondom Neki, amikor beszélgetek vele, azaz hogy imádkozom? Bevallom, hogy mondanivalóm abban foglalható össze, hogy *legyen meg az én akaratom*. Magam is tudom – azaz csak tanultam –, hogy ez bizony csúnya. Arra neveltek, hogy mást kellene imádkoznom. Azt, hogy legyen meg az ő akarata. De leszoktam róla. Azért szoktam le róla, mert pórul jár, aki úgy imádkozik, ahogyan kellene. Jézus is váltott a Getszemániban a maga akarataról Isten akaratára, és mi lett belőle? Isten, az Atya akarata? Semmiképpen sem. Hanem Kaiász, Pilátus meg Heródes akarata: a keresztfeszítés lett belőle. *Ezt már csak nem akarthatta egy Atya!!!*

Ezt a *legyen meg a te akaratom*-féle imádságot csak azok engedhetik meg maguknak – gondolom –, akiknek a Pénz az istenük. Nem vallják ezt be, csak van pénzük, s szórják számolatlanul. Urak módjára. Urak, mert pénzük van. Ha nem vallják is be, hogy ki is volna az ő istenük, biztosak a maguk istenében. Abban, hogy velük van. Hogy nyugodtan imádkozhatják: *legyen meg a te akaratom*. Mondjak példát rá? Aki sváb lovagokkal megerősített törzsi seregével vonul Veszprém völgye felé, hogy Isten akaratának engedelmeskedve négyfelé szabja trónkövetelő unokatestvérét – az imádkozhat így. De ezt csak önmaga átverésével tudja tenni. Szörényi-Bródy meg is fogalmazza ezt a maga átverését: *Uram, Veled, de Nélküled. Ez a veled-de-nélküled-isten, ez nem Jézus Atyja*. S mivel csak két úr van, ezért a sváb lovagokkal valakit négy-fele szabni akarónak csak a Mammon lehet az istene? Nem tehetek róla, ha ez a következtetés vége. A Mammon nem a pénz? A

Mammon a hadsereg? A kettő egyhasi testvér. Akinek pénze van, az tud sereget gyűjteni. Akinek serege van és győz vele, és ahhoz ömlik a pénz. A legyőzötté. Végnélküli jóvátételként. Mint a hódoltság idején a törökhöz, az átkosban a Kremlhez, és napjainkban a multikhoz. Ez utóbbiakhoz a képzetet is meghaladó mennyiségben. Hogy azért valami nálunk is maradjon a Mammonból, beledobáljuk feneketlen, mindent elnyelő torkába gyerekeinket – halálra ítélve nemzetünket. Ez is tény és kerekperec: hazánkban az élveszületések évi száma nyolcvanezer. Egy nemzedéken belül ötmillióra fogyasztjuk a tízmilliót. S közben petárdákat robbantva Boldog újévet kívánunk egymásnak, ahelyett hogy zokognánk a sír felett, hol nemzet süllyed el. Ki ne röhögtessek már magunkat, amikor buzgón imádkozzuk a Miatyánkot s benne azt, hogy *Legyen meg a te akaratod!* Az Atyához imádkozzuk, és imádságunk a Mammonnál ér – nem is földet, de poklot.

Nincs semmi baj ezzel a jézusi imaszándékkal: hogy legyen meg az Atya akarata a földön is, miképpen teljesül az a mennyben, a Szentháromságban is. Csak azzal van baj, hogy ez az imaszándékunk nem hoz a konyhára semmit. A jézusutáni történelem ugyanolyan, mint a jézuselőtti, a jézusi imaszándék előtti. Újév első napján láttam egy nagyszerű filmet. Ebéd után is megnéztem, és vacsora után újból. (Nem a moziban, csak a társalgónk TV-je előtt.) Címe: *Hétköznapi mennyország*. Egy svéd faluban születik meg a mennyország. Egy muzikus teremti meg. Mindenkit szeret és őt is szeretik. S megtanítja őket szívből, szeretetből – énekelni. Eljut énekkara egy salzburgi énekfesztiválra, ahol a közönség egésze feláll és együtt éneklivelük, amit tőlük hallanak. Másnap egyik kispapunkkal reggelizem, s elmondja, hogy nekik is levetítették ezt a filmet a főiskola pszichológia-óráján, s azt a feladatot kapták, hogy állapítsák meg a film különböző szerepköreit. Megállapították, s elmentek a mondanivaló mellett. A süketség oka, hogy oktatójuk nem merte, nem tudta(?) megfogalmazni, hogy e svéd faluban a filmen megszületett az Isten Ország. Az, amiért Jézusnak meg kellett halnia. Adáshiba volt? Nem. Vevéshiba.

Aligha van magasztosabb imaszándék Jézusénál, de Jézusból a tanítványok csak kibokszolták ezt az imaszándékot. Nem magától mondta. Nem, mert Jézus tudta, hogy nem imából születik meg az ország, hanem szeretetből. S ez a szeretet a szexualitást ki nem kerülheti. A szeretet az egyneműek között csak halvány árnya annak, ami szökőárként tör ki, ha másneművel találkozunk. *Egy atya szeret, s egy atya szükségképpen férfi. S a férfinak, ha szeretni akar, nőre kell találnia. S a falut énekelni tanító Daniel rá is talál Lénára.* Nem ettől van Isten Ország, de az egész emberiségnek kell Isten Országot csinálnia, s az emberek egyik fele férfi, másik fele nő. És Isten úgy teremtett meg bennünket, hogy minden nő arra született, hogy szeressen egy férfit, és minden férfi arra született, hogy szeressen egy nőt. És képessé tett bennünket arra is, hogy szerelembe essünk, és gyermekeket akarjunk attól, akibe beleszerettünk.

Az imaszándék másodlagos. Az elsődleges a szerelem és a család. S ebből az elsődlegesebből születik meg az Ország, a hétköznapi mennyország. A filmben két szereplő nem érti Danielt: egy alkoholista, aki veri feleségét, ha az énekkarba talál menni, s a falu lutheránus papja, aki bűnt szagol a szexualitásban, s csak azért nem feszíti Danielt keresztre, mert annak elmúlt már az

ideje. Viszont csak el akarja pusztítani, mert Daniel szeretete feleslegessé tette falujában az ő papi imádkozásait. Ha kénytelen vagyok megállapítani, hogy a jézusutáni századok ugyanolyanok, mint a jézuselőttiek, akkor következtethetünk. Első következtetés: Isten szándéka – az Ország itt lent legyen olyan, mint ott fent – és az ember megvalósító képessége, azaz inkább képtelensége nincsenek Országra hangolva. Ezt a következtetést el kell vetnem, mert a fentnek és a lentnek egymásra hangolatlansága – számomra a gondolkodás végét, a teljes abszurditást jelenti. Második következtetés: *Leragadtunk a Jézus utáni első századnál.* Annak a termését boncolgatjuk csupán. Boncolgathatnánk mást is? Igen, Isten további megnyilvánulásait az elsőt követő tizenkilenc században. Van Istennek további kinyilatkoztatása is? Van, mert Isten Lelke szünet nélkül szól mindannyiunk szívében, lelkiismeretében. Ha úgy tetszik az ember gondolatvilágában. Még a tiedében s az enyémében is. (Evvel a kinyilatkoztatás-anyaggal tölténém ki a mise első és második olvasmányát.)

Tovább boncolom tehát Jézus atya-fogalmát. Ha mi az Atya képére és hasonlatosságára lettünk, akkor létünk, valónk, vágyaink és cselekedeteink – mind, mind beszélhetnek nekünk Alkotónkról, az Istenről. Amikor János alámerítése után kiemelkedik a Jordán vizéből, Jézus hallja, hogy Ő az Istennek szerelmetes fia. Ha az, akkor az Isten – Atya. Ha Atya, akkor van Jézusnak anyja is. Az első század eljutott odáig, hogy Mária is szerelmetes, kedves Szűz. Eljutott odáig, hogy Isten Szentleke árnyékozta be Máriát. Mert az embernek a mennyben nemcsak apja van, hanem anyja is. És Jézus az Atyának és Máriának a fia. Atya, anya és fiú – ez már család. Nem rakom bele Máriát a Szentháromságba. Megmaradok a korábbi századok végeredményénél: *Ő Atyaistennek kedves szép leánya...* Ennyi csak Mária. De tovább lépek, és mondom: ha egyszer az embernek földi életében a legnagyobb élményt a szerelem adja, akkor erre is érvényes Hermész Trismegisztos szava: *Lent mint fent, és fent mint lent.* A Jézus előtti és utáni századokban primitív- és kultúrnépek körében is megtalálható, hogy Istent atyának és anyának egyaránt gondoljuk. S megtaláljuk Platónnál azt is, hogy az ember kezdetben androgün, azaz férfi és nő volt egy személyben. Boncolgatásom eredménye, hogy Isten magában foglal egy hármasságot: apát, anyát és gyermeket. Hogy az egyetlen Isten valóban egyetlen is. Egyetlen család.

Isten úgy egyetlen, hogy apa is, anya is, és gyermek is. Nem állítom azt, hogy Jézus ezt tanította. És tudomásul veszem, hogy a keresztény vallások s az enyém is, a katolikus, csak azt tudják feladatuknak, hogy boncolgassák azt, ami Jézus megtestesülésének következtében jutott tudomásunkra. De az ember tiszte, hogy gondolkodjék Alkotójáról, Istenről a történelem minden századában. A jézusutáni századokban is, és a huszonegyedik században is. És azért gondolkodjék, hogy megvalósuljon Isten gondolata és akarata, az Isten Ország: a Szeretet odafenti örök és végtelen Birodalmának mintájára a Szeretet időbeli és véges Ország. Csak ezért, és nem henye gondolati játék céljából. Az Isten nem halott. Akkor sem az, ha svéd és nem-svéd, luteránus és nem-luteránus papok nem értik meg Daniel hétköznapi mennyországát. Ha a kereszténység órái megszámláltaknak látszanak születésének s történelmi kibontakozásának színhelyén, Európában. Mert a szerelmet lecseréljük arra a

szerelemre, amelyből kimarad a szeretet, s ennek következtében nem akarjuk továbbadni az életet, amely Istenből való.

(Istenem...)

Testvéreim, két dologról szeretnék beszélni. Az egyik az Isten csődje. A másik, hogy hogyan tudja elviselni Isten a csődöt. Csődben van? Azt állítom, hogy igen. Mikor van csőd? Amikor nem sikerül egy vállalkozás. Az Istené mikor nem sikerül? Ha abszolút hülye gyerekek minősítik a tolmácsait, akik mondják, hogy mit kellene csinálnia az embernek. S ez a helyzet? Én úgy látom, hogy igen? Bolond lányokból és bolond fiúkból áll a világ. Isten tolmácsai mondhatják egyre hangosabb szóval, hogy haladás-mítoszban gondolkodunk, s nem fenntartható a többet birtokolni akarás. Csak az ellenkezője a normális, a fenntartható. Már nem is csak kiszámíthatók a katasztrófák, hanem jelen is vannak, még a kontinensünkön is, még a hazánkban is. Székelyföldre a nyárvégen csak lezúdult a víz, de Moldvában már tenger lett belőle. Ha nem robbantjuk is fel atommal a Föld bolygót, elviselhetetlen lesz a katasztrófák miatt az élet. Egyre több lesz a hátrányos helyzetű gyermek, mert nem érünk rá normális életet élni. Isten nem arra teremtette a világot, hogy gyilkoljuk egymást a pénzért. Nem arra, hogy gazdagabbak legyünk, mint embertársaink. Nem arra, hogy több pénzünk legyen, mint a többinek. Már csak húsz százalék van, aki gazdagabb minálunk. De ez a húsz százalék még mindig gazdagabb akar lenni, s ezt ígéri Gyurcsány, Orbán, a 80 százalék pedig be akarja hozni a lemaradását. Jézus azt mondja nekünk, ha meg nem fordulunk, hogy bizony nem ismerlek titeket. S mi hiába mondjuk neki, hogy a mi utcánkban tanítottál, a mi utcánkban tettél annyi csodát, ha hiába beszélt nekünk, ha hiába tette csodáit. Én nem hiszem, hogy pokolba küld minket, mert az Atya szívéből szakadt gyerekei vagyunk akkor is, ha fűtyülünk a Fiára. De megcsináljuk a poklot már idelent is a magunk számára, ha fűtyülünk a szavaira, a halálunk után meg majd megtaláljuk a lenti pokolnak megfelelő odaátit, mint a bolond leányok. S a másik kérdés, hogy hogyan tudja elviselni Isten azt a csődöt, amelyet a nyakába zúdítunk. Tehetetlen vele szemben. Adta nekünk a létet, s azon belül önmagát. Istengyerekek vagyunk, s meg sem semmisíthet bennünket. Csak áthelyezhet minket majd egy másik országba, amikor az evolúció vagy magatartásunk következtében lakhatatlanná lesz a lenti világ. De azt csinálunk, amit akarunk. Szabadok vagyunk, mint az Isten maga. S lehetünk bolondok vagy okosok. S nem akarunk okosok lenni, s viselni kell, hogy nem akarunk. Egyet tehetnek az okosok. Nem engesztelni kell őt, sok-sok pénzért távoli kegyhelyekre zarándokolva, mert azzal semmire se megy. Attól még marad a világ olyan, amilyen. Én azt hiszem, hogy az Isten sír a csődje felett, s mi vigasztalhatjuk őt. Azok, akik ellenére dolgoznak a csődnek. Ha csak annyival, hogy leszedik a csipkét, hát annyival. S a nyakába borulhatnak Istennek, és vigasztalhatjuk őt. Mivel? Csak annyival, hogy ezt mondjuk neki: vagyunk még, akik nem akarunk gazdagabbak lenni. Vagyunk

még, akik életközösségben akarunk élni. Vagyunk még, akik tudjuk, hogy nem mondhatunk semmit sem a magunkénak, mint a jeruzsálemi őskeresztények, kiknek mindenük közös volt. Várj türelemmel! Sej, a mi lobogónkat fényes szellők fújják... – Reménytelen eset ez a Bulányi. Szólhat akármiről a textus, ő csak eljut az életközösségig. Amen.

(Isten csődje)

A fehér ember hosszú századok előkészítő istentelensége után két század óta mindent megtett, hogy leszakítsa magát Istenről. Hol gúnyosan, hol dühösen, de következetesen megtagadta: Nem ismerlek el, nem létezel. A racionalizmus kigúnyolta az istenhitet, a liberalizmus kiölte a lelkekből a felebaráti szeretetet, a marxizmus hadat üzent istengyermekségünk alapkövének, a szabadságnak, a nacionalizmus magának követelt minden áldozatot. Ennél hatalmasabb erejű szellemi felvonulást aligha rendezett még az emberiség Teremtője ellen. Még sem dobott rája mennykövet, özönvízzel sem pusztította. Nem vette vissza szabad akaratát. Az egész felvonulás titkos főrendezőjét, a Sátánt sem parancsolta vissza. Nem akart marionett játékot. Ott cérnán rángatott babák hajtanak térdet. A szabad szellemtől függőségének öntudatos megvallását, a szabad térdhajtást várja. A lélek közegéből kiáradó magasztaló himnusz, megható hálazsoltárt, alázatos kérő könyörgést, az emberiség bűneiért engesztelő sirámot.

Akarja és engedi, hogy magunk írjuk magunk sorsát, magunk főzzük ebédünket. S a magunk csinálta sors alatti nyögésünk s a magunk főzte keserű ízű ebéd nyomán tegyük fel, Istenről magát leszaggatta nemzedék, a kérdést: *Lásd, mit érsz magadban?* Tudunk-e Isten nélkül élni? Sorra vizsgáljuk legjobb ötleteink.

Képes-e az emberi ész megmutatni boldogulásunk útját? – Az Istenbe vetett hitet megtagadó ész elpusztítja magát is és öngyilkosságba kergeti az embert.

A szabadság boldogítja-e az embert? – Az Isten törvényeinek engedelmességet megtagadó szabadság a rabszolgaságnál is nyomorúbb szolgaságba dönti az embert.

A szocializmus hozza meg az embernek a megváltást? – Az Istent és a szabadságot megtagadó szocializmusban az ember megszűnik ember lenni, emberállattá aljasul.

Beteljesítheti a nacionalizmus az emberiség boldogságvágyát? – A hazát imádó nacionalizmus egymás elpusztítására neveli a népeket.

Az ember új isteneket teremtett: racionalizmust, liberalizmust, szocializmust, nacionalizmust, amelyek a maguk számára éppen olyan feltételen hódolatot, megadást követeltek, mint amilyen az igaz Isten követel magának – de börtön nélkül.

Az új istenek egy darabig gazdagon fizettek, de nem volt áldás a gazdagságukon, az óvóhelyeken megirigyeltük az elmúlt, elmaradt századok

technikai szegénységét. A fenyegető újabb háború bombái és bacilusai lassan minden látni akarónak megmutatják jól, hogy: A VILÁG BELEPUSZTUL AZ ISTENTELENSÉGBE!

(Istenek...)

Mindazt, amit Pál e témában végiggondolt, azt összefoglalja egyetlen mondatával: *Isten bolondsága bölcsőbb az emberekénél, és Isten gyengesége erősebb az emberekénél* (1Kor 1,25). Csak röviden, tételekkel jelzem, amit ez az összefoglaló mondat elmond arról a páli hittartalomról, amely a sajátosan jézusi szótériológia vonalán mozog:

Az Isten gyenge, mert hagyja keresztre feszíteni magát.

Az Isten bolond, mert hagyja keresztre feszíteni magát.

Az Isten az erősebb, mert hagyja keresztre feszíteni magát.

Az Isten a bölcsőbb, mert hagyja keresztre feszíteni magát.

Az Isten ereje a gyengeség.

Az Isten bölcsessége a bolondság.

Ez a páli hittartalom számára tapasztalat alapján birtokolt tudás is: ...amikor ugyanis gyenge vagyok, akkor vagyok hatalmas (2Kor 12,10). Ennek az *astheneia* magatartásnak önismereti alapja is tisztán él benne: Senki be ne csapja önmagát; ... legyen bolond, hogy bölcs legyen (1Kor 3,18).

Mindezek alapján Pál Isten Lelkétől tanult bölcsességének kinyilatkoztatott hittartalma, hogy Isten ereje és hatalma, valamint Isten népének ereje és hatalma – éppen az erő-nemalkalmazó gyengeség, az erőtlenség. S van ennek a páli dogmatikai és morálteológiai hittételnek egy párja is: hogy Isten bölcsessége,

*Isten ma földre küldte minden sugarát.
Az ég sötét, a föld világos.
Megjött az Irgalom a kárhozat fiához.
A Szabadítót váró népnek szól a dal ma.
Megkezdődött a föld megváltó forradalma.
Királyi székéből fölkelt a Seregek Istene
És Egyszülött Fiában minket ültetett oda.
Itt fekszik a szalmán Jehova.
Mint hontalan szegény, kinek lakása nincs,
Egy istállóba jött ide
A mindent alkotó és mozgató Ige.
Ezer világot szoptat ő, a Mindenség Ura,
S mint kedves Kisdedét szoptatja most a szűz Anya.
Ez jessze vesseje, szentséges zsenge tő,
És minden évadon örökön zöldellő,
Gyümölcsöt egyre hajt, virága egyre nő
S méhében Kisdedét viselte szűzen ő.
Új Ádám született, a régi kor letellett.
Új szövetségre lép velünk ez égi Gyermek
S mint kedves fiait, most visszaád a mennynek.
Jöjjetek pásztorok, ez itt a Bárány,
Ki életet szerez halála árán.
Itt nyugszik egy kis jászolon,
De Birodalma száz torony,
Mert ő a pálca és a Törvény, az igaz Erősség,
És nincsenek hatalmak, kik szívét legyőzzék.
A történelem Atyja ő, a Nemzetek Vezére,
A pásztor, aki elvezet mennybeli mezejére.
Világ szegényei, ujjongó dalt kiáltatok!
Most jönnek a keresztény századok.
Köszöntsd a Kisdedet Évának számkivetett
nemzedéke!
Világra született a Hit, Remény, a Szeretet s a Béke!
Lobog királyi lobogó,
Ragyog a rejtelmes kereszt,
Hol annak teste megfeszült,
Aki a testet alkotá.*

(Horváth Béla: Megváltó üzenet – részlet...)

valamint Isten népének a bölcsessége e fenti hittételt igaznak tartja. Azaz Isten és az Ő népe éppen azt tartja igaznak, ami a világ szemében megegyezik a bolondsággal. Igaznak tartja tehát azt a morálteológiai tételt, hogy Isten népének a maga abszolút mintáját híven utánozva-követve csak a keresztre feszülést szabad választania, de a keresztre feszítést nem. Isten népét lehet ütnie bárkinek, aki csak ütni akarja e népet, de Isten népe nem üthet senkit. A páli bölcsességnek, a páli kinyilatkoztatott hittartalomnak ez tétele: hittétele!

Van tehát egy másik páli szótérológia is. A páli hittartalomnak nem csak a szeretethimnuszban (1Kor 13,1-13) mindenekfeletti csúcsa a szeretet. Ebben az egymondatos bölcsességhimnuszban (1Kor 1,25) is az. Ezért aztán az ezt az isteni bolond bölcsességet nekünk a Golgotán megmutató Jézus maga lett számunkra az Istentől való (a megszemélyesült) bölcsesség (1Kor 1,30). És éppen ezért az ember és ember közötti válaszfalakat egyedül lebontani képes tanítása és tette miatt, hogy ti. a kereszttel megölte az ellenségeskedést önmagában (Ef 2,16) lelhető fel benne a bölcsesség és tudás (gnózis) minden kincse (Kol 2,3). Csak Isten bölcsessége a sokoldalú bölcsesség (Ef 3,10), s ennek mélységét és gazdagságát dicsérte Pál a Római levélben, hogy aztán levelét az egyedül bölcs Isten dicsőítésével zárja le (Róm 11,33; 16,27).

Pálnak nincs kétsége abban, hogy az általa hirdetett tartalom nem kevésbé bölcsesség, *sophia*, mint a pogányok filozófiája. Sőt mi több, úgy gondolja, hogy a maga Istentől származó bölcsessége, a Tőle származó információk méltók egyedül arra, hogy azokat az ember bölcsességének tekintse. Ami nem ebből a forrásból származik, az nem lehet más, mint bolondság. Ez az a teljes bölcsesség, amelyre az egyházban élőknek tanítaniuk kell minden embert (Kol 1,28). Azért teljes bölcsesség, mert nem adva helyet semmiféle diszkriminációnak ellenséggel és nem ellenséggel szemben egyaránt a szeretetet, a jót tanítja bölcsességnek: Szeretném pedig, hogy bölcssek legyetek a jóra, és keveretlenek a rosszra (Róm 16,19). Aki ilyesmit vár el az egyház tagjaitól, annak reménye van Isten történelmi győzelmében. Folytathatja-e szavait másképpen, mint így: *A békesség Istene pedig összezúzza a Sátánt lábatok alatt hamarosan* (Róm 16,20)? A „lábatok alatt” és a „hamarosan” gyors parúziára utal? Alighanem.

Miért nem erről írtam munkám harmadik könyvét a „Krisztus keresztjét”? Mert nem ez a páli-jézusi szótérológia ment tovább. Mert nem ebből a szótérológiából formálódtak meg a történelmi egyház és egyházak hittételei. Miért történt így? Miért nem ez a páli gondolat lett a páli teológia jellemző tanítása? Azt hiszem ezért a felelősséget az egész történelmi egyháznak kell viselnie. Diakronikusan is érve az egészet: a kétezer esztendő egésze döntött így.

De a jövő, az nyitott. A jövő még módosíthat. Lecserélheti a páli megváltást egy Jézust folytató páli megváltástanra. A Fia vére által kiengesztelődni akaró Istent felcserélheti egy nem „*pantokratór*=mindenható”, hanem „*asthenés*=gyöngé” Istennel, akit nem kiengesztelnünk kell, hanem utánoznunk erőtlenségében... Utánoznunk, hogy tapasztalhatóvá váljék a történelemben Jézus példamutató életének megváltó ereje.

(Merre ne menjek)

A választott nép számára bejárt gondolatpályát takart az „Isten Lelke” kifejezés; a Teremtés könyvének első mondataitól kezdve végigvonul e megjelölés a Szövetség egészén. De tartalma aligha volt több, mint ez: ahogy az embernek van lelke, úgy van az Istennek is, sőt az Istennek csak lelke van. A választott nép Isten lelkében Isten feléje irányuló megnyilvánulásainak közvetlen alapját látta. Jézus először a Sichar-beli asszonynak beszél Róla, de mintha itt még nem menne túl ezen az áthagyományozott lélek-fogalmon: „Lélek az Isten, azért, akik imádják, lélekben és igazságban kell imádniok”. (Jn 4,24) Az Isten nem anyagi valóság, hanem lélek; s ha lélek, akkor nyilvánvalóan nincs helyhez kötve: az Istenhez, mint lelki valósághoz nem lehet úgy közelíteni, ahogy egy helyet megközelítünk.

*Engem nem tudtak eloltani:
élek, és itt vagyok, itten!
Pedig nagy világ-szelek elé
emelted hős, vak, kicsi gyertyád –
mit akarsz velem, Isten?*

*Inog a láng már, és tövig ég
bölc, szent, konok kezeidben. –
S új szelek jönnek, fattyu-vihar,
vakarcs poklok szégyen-fuvalma –
mit akarsz velem, Isten?*

*Szégyen-szél, fattyu-lehellet is
zord annak, aki meztlen:
gyötörni tud, eloltani nem,
mig viaszom csöppig kisérom –
mit akarsz velem, Isten,*

*Mért tart magasra nagy tenyered?
és milyen éj vize zug lenn,
hol sisteregve kisenvedek
ha majd kegyetlen beledobsz, hogy
körmödre ne égjek, Isten?*

(Babits Mihály: Isten gyertyája)

Ezzel szemben az evangéliumok beszámolóí a Fiú alámerítődéséről túlhaladják az ószövetségi Lélek-képet. A Lélek itt a Fiúra száll le, s galamb alakjában való jelenléte a szózat elhangzásakor olyan hármasságot jelenít meg Istenen belül, ami ugyanolyan új és hagyománytalan volt, mint a kettősség. A számariai asszonynak mondott jézusi szó arra felel, hogy mi az Isten: Az Isten = lélek. Jelen numerusunkban azonban nem az Isten, hanem a Lélek a logikai alany, s ehhez keressük a logikai állítmányt. Azaz azt kérdezzük, hogy kicsoda ez a Lélek? Megfordítható-e a logikai alany és állítmány? Lehet-e Jézus fenti nyilatkozata alapján az állítmányból alanyt csinálni és állítani a Lélekről, hogy az Isten: „Lélek = Isten” – mondható-e ez? A tapasztalati világban ez a megfordítás nem lehetséges. Az almafa élő anyag.

A megfordítás nem igaz; mert az élő anyag nem feltétlenül almafa, lehet pl. vadkörte.

Isten esetében azonban másképpen áll a dolog. Az almafa változik az időben. Megszűnik élő anyagnak lenni, szervessé, majd szervetlen anyaggá és újból élővé alakulhat. Az Isten nem ismer időt és változást; időtlenül az, ami.

Tulajdonságai változatlan és időtlen tulajdonságok. Szorosabb a viszony Isten és a maga tulajdonságai között, mint az anyagi egyedek és azok tulajdonságai között. Az almafáról nem mondhatom, hogy az almafa maga az élő anyag; de az Istenről mondanom kell, hogy az Isten maga a Lélek. Mint ahogy így kell mondanom minden egyéb tulajdonságát: maga a Jóság, maga az Igazság, maga a Szentség, maga az Élet, stb. Miért? Mert mindezek változhatatlan velejárói az isteni létnek. Analógiája ennek az, hogy az állandó jelleggel igen becsületes ember esetében is megtesszük ezt a megfordítást: ez az ember maga a becsületesség! Ennek következtében Jézus nemcsak azt mondta, hogy az Isten élet; hanem azt is, hogy az Isten maga az Élet. Alanyt csinált ugyanis a logikai állítmányból és mondta: Én vagyok az Élet. Ha tehát az Isten Lélek, akkor mondhatjuk, hogy Isten maga a Lélek. S ha a Fiú nem is mondta-mondhatta, s az Atya sem mondhatná – de az Isten mondhatja: Én vagyok a Lélek. S ennél fogva érvényes a fent kérdésbe tett megfordítás: a „Lélek = Isten”.

Jézus tanításában azonban a Lélek több, mint egy isteni tulajdonság: a Lélek ugyanúgy Istennek rajzolódik meg, miként az Atya, miként a Fiú. S így mindenekelőtt megkapja Istennek azt az állítmányát, amely a Szövetségen belül az egyik legalapvetőbb volt: a Lélek szent. Jézus ajkán igen gyakran: Szentlélek. (Mt 12,32; 28,19; Mk 3,29; 13,11; Lk 10,21; 11,13; 12,10.12; Jn 14,26; 20,22) A Lélek ugyanúgy nem testesült meg, mint ahogy az Atya sem testesült meg.

Ahogy az Atyát is csupán a hang jelezte az időben, a Lélek is csak ilyen jellegű jelzést kapott: galamb, szélzúgás. De Jézustól kapott nevei tisztázzák a Lelket, mint harmadikat az Isten közösségén belül az Atya és a Fiú mellett. A Lélek – az Isten, az Úr, a Mennyei Atya Lelke.

De nemcsak általában az Istené, és speciálisan sem csak az Atyáé. A Fiúé is: a feltámadás után Jézus a maga lelkeként leheli bele övéibe a Szentlelket, átadva nekik ezzel az Isten hatalmát feltételező bűnbocsátó hatalmat. (Jn 20,22) Az Igazság Lelkének mondja a Lelket Az, aki Önmagáról azt mondta, hogy Ő az Igazság. (Jn 14,17; 15,26; 16,13; 14,6) Paraklétosz-nak (ügyintéző, ügyvéd, buzdító, vigasztaló, segítő) mondja a Lelket, akit elküld övéihez az a Jézus, aki eddigelé maga töltötte be ezt a tisztelet övéinek életében, és most Maga helyett egy másik Paraklétoszt állít, aki az elkövetkezőkben teszi majd övéiért, amit korábban Jézus maga tett. (Jn 14,10.26; 15,26; 16,7) – S végezetül nemegyszer minden meghatározás nélkül szerepel Jézus ajkán a „Lélek”. (Mt 12,31; 22,43; Mk 12,36; Lk 9,55; Jn 3,5-6.8; 4,23-4; 6,63)

Az Isten Lelke, az Atya Lelke, a Fiú Lelke – ez a Lélek; Lelke annak az Igazságnak, aki a Fiú, és Paraklétosz is csakúgy, mint a Fiú. Ily előkészítés után, a mennybemenetel előtt elhangzó mondatában egymás mellett szerepel az Isten Országá számára lefoglaló kereszteselési formulában „az Atya, a Fiú és a Szentlélek”. Övéinek az Atya, a Fiú, a Szentlélek nevében kell az emberiséget megtanítaniuk mindarra, amit a Fiú tanított nekik. (Mt 28,19-20)

Meg kell néznünk Jézus tanítása alapján, hogyan viszonyul Isten közösségén belül e Harmadikhoz az Első és Második, ill. hogyan viszonyul e Harmadik az Elsőhöz és a Másodikhöz.

(Keressétek az Isten Országát)

Semmit sem tudok húsvétkor Jézusról mondani, ha nem engesztelte ki irántunk halálával a ránk engesztelhetetlenül haragvó Istent? Ha vérével nem mosta le rólunk az ősbűn szennyét, s nem nyitotta meg végre számunkra a százezer esztendőig zárva maradt mennynek a kapuját? Azt hiszem, legalább három dolgot tudok mégis mondani.

Az első az, hogy megszabadultam egy olyan Istentől, aki félmillió esztendővel ezelőtt történt évai gyümölcs-szakításért még kétezer éve is haragudott,

*Dolgaim elől rejtegetlek,
Istenem, én nagyon szeretlek.
Ha rikkancs volna mesterséged,
segítenék kiabálni néked.*

*Hogyha meg szántóvető lennél,
segítenék akkor is mindennél.
A lovoidat is szeretném
és szépen, okosan vezetném.*

*Vagy inkább ekeszarvat fogva
szántanék én is nyomodba,
a szikre figyelnék, hogy ottan
a vasat még mélyebben nyomjam.*

*Ha csősz volnál, hogy óvd a sarját
én zavarnám a fele varjat.
S bármi efféle volna munkád,
velem azt soha meg nem unnád.*

*Ha nevetnél, én is örülnék,
vacsora után melléd ülnék,
pipámat egy kicsit elkérnéd
s én hosszan, mindent
elbeszelnék.*

(József Attila: Istenem)

s többek között rám is, aki millió és milliárd embertársammal ott sem voltunk a kertben, nem is tudnánk az egész gyümölcs-szakítási történetről, ha kb. háromezer éve le nem írja a Teremtés könyve. Megszabadulok egy szörnyeteg Istentől, aki bűnösnek nyilvánít engem már akkor, amikor még meg sem születtem. Megszabadít egy szörnyeteg Istentől, aki fia véres halála ellenében hajlandó csak kiengesztelődni velem s akárkivel, s nem pokolra vágni minket.

A második, amit mondani tudok, hogy bemutatom Jézus alakját, akivel tervezhet a Kaifás olyan gyalázatot, amelyen csak egy főpaptól telik ki, de Jézus rendületlenül bízik őt szerető Atyjában, akármit is csinál vele a főpap. Hűséges marad Istenéhez akkor is, ha a főpap Isten nevében és Isten nagyobb dicsőségére sérti őt, és viszi a halálba.

S végül beszélek az Isten gondolatait képviselőknak örök diadaláról. Arról, hogy hazudhatik a főpap annyit, amennyit akar, szaggathatja képmutatóan ruháját úgy, ahogy akarja,

összesen azért tudunk róla, hogy a világon volt, mert ezeket az aljasságokat elkövette Jézussal. Ezzel szemben Jézus diadalmasan felkel sírjából, s ő a történelem legelőbb, és legmegbecsültebb embere, és senki sem mérkőzhetik vele.

(Napló – Városmajor, 2002. március 31.)

Hitem...

- H**iszek az egy Istenben.
- ✓ Hiszem, hogy nem volt soha kezdete, és nem lesz soha vége.
  - ✓ Hiszem, hogy időtlenül létezik.
  - ✓ Hiszem, hogy láthatatlanul és tapasztalhatatlanul létezik, és hogy nem olyan, mint a látható és tapasztalható világ.
  - ✓ Hiszem, hogy nincsen létrehozó oka, mert időtlenül és anyagtalanul önmagától létezik, Ő az önmagában való Élet. És Tőle van minden, ami van. Élettelen és élő, és minden Tőle kapta a létezést. Ő a teremtető oka mindennek, ami van.
  - ✓ Hiszem: hogy az Isten – szeretet.
  - ✓ Hiszem, hogy az Ő senkitől sem kapott, időtlenül birtokolt élete – a szeretet élete.
  - ✓ Hiszem, hogy az Ő élete a szeretet közösségi, családi élete.
  - ✓ Hiszem, hogy az Isten időtlenül odaadja teljes önmagát.
  - ✓ Hiszem, hogy aki odaadja önmagát, az, az Atya.
  - ✓ Hiszem, hogy akinek odaadja önmagát, az a Fiú.
  - ✓ Hiszem, hogy az, akit az Atya odaad a Fiúnak – az a Lélek.
  - ✓ Hiszem, hogy a mindent odaadás nem áll meg a Fiúnál.
  - ✓ Hiszem, hogy az Atyától a Lelken keresztül, s ezzel a Lélekkel megajándékozott Fiú visszaadja teljes önmagát az Atyának.
  - ✓ Hiszem, hogy a Fiúévá lett Lélek eközben visszaáramlik az Atyához.
  - ✓ Hiszem, hogy ebben az időtlen és szünetet nem ismerő áramlásban áll fenn az Isten szentháromságos élete.
  - ✓ Hiszem, hogy ebben a szeretetkörforgásban kielégül az Isten adás-igénye és kapásigénye is.
  - ✓ Hiszem, hogy az Istennek ennek következtében nem hiányzik semmi.
  - ✓ Hiszem, hogy így birtokolja az oszthatatlan létteljességet, az isteni mindent.
  - ✓ Hiszem, hogy ebben a mindent adó közösségben az Isten mértéket nem ismerően boldog.
  - ✓ Hiszem, hogy nem hajthatja Őt semmi kényszer.
  - ✓ Hiszem, hogy tökéletesen szabadon adja oda magát teljesen és mindenestől.
  - ✓ Hiszem, hogy mindennek semmi más oka nincsen, csak Ő, tehát csak az, hogy Ő ilyen. Csak az, hogy Ő maga a Szeretet.
  - ✓ Hiszem, hogy nincs emberi szó, amely teljesebben tudná kifejezni, hogy mi Ő: a szeretet az Isten, és az Isten – Szeretet.
  - ✓ Hiszem, hogy szeretetből hívta létre a nemlétből az embert, az emberiséget. Semmi másért nem teremtet meg bennünket, csak azért, hogy részesítsen a maga szeretetéletében, annak boldogságában. Mégpedig azon a minden emberi elképzelést meghaladó fokon, amely mértékben a teremtmény számára az egyáltalán lehetséges. Isten nekünk is mindent kíván adni, s a teremtmény annyit kaphat meg az Istentől, amennyinek a felvevására a teremtményi lét egyáltalán képes.

- ✓ Hiszem, hogy a maga képére és hasonlatosságára teremtett meg minket. Szabadoknak teremtett meg bennünket azzal a lehetőséggel, hogy választhatjuk, és elutasíthatjuk Őt: választhatjuk a szeretetet, és el is utasíthatjuk.
- ✓ Hiszem, hogy csak azért teremtett meg bennünket a bűnválasztás lehetőségével, mert különben nem tudnók választani Őt, a Szeretetet, hiszen szabadság nélkül nincsen szeretet.
- ✓ Hiszem, hogy belénk lehelte a maga Lelkét, s ez a Lélek a lelkiismeretünkön keresztül meg nem szűnően szólít, hív bennünket a szeretetre, amíg csak el nem hallgattatjuk szavát.
- ✓ Hiszem, hogy a földi lét minden szenvedése, a betegség, az ínség, a természet és az emberek felől jövő megpróbáltatások, mind csak arra vannak, hogy akármilyen nehéz sorsunkban is bizonysgot tegyünk: csak a szeretet életútját választjuk.
- ✓ Hiszem, hogy állhatatosságunkat Isten gazdagon jutalmazza.
- ✓ Hiszem, hogy az Atya elküldte hozzánk a Fiát.
- ✓ Hiszem, hogy a Fiú testet öltött és közöttünk élt.
- ✓ Hiszem, hogy azért jött el, hogy az ember számára hallható emberi nyelven elmagyarázza nekünk, hogy az Isten szeretet, és éppen ezért az embernek a szeretetre kell rátennie életét.
- ✓ Hiszem, hogy megmagyarázni jött nekünk, hogy az Istenhez, a szeretethez akármilyen áron is hűségeseknek kell maradnunk.
- ✓ Hiszem, hogy meghalt értünk, hogy a hűség feledhetetlen példáját mutassa nekünk.
- ✓ Hiszem, hogy a szeretetre tanítva és elénk élve azt, hathatós erővel megújította bennünk az Isten életét.
- ✓ Hiszem, hogy Jézus benne van azokban, akik szeretik őt.
- ✓ Hiszem, hogy benne vannak mindazok, akik, szeretik őt.
- ✓ Hiszem, hogy Jézus és az ember egymásban levése erőt ad az embernek a szeretetre.
- ✓ Hiszem, hogy Jézus a halottak közül harmadnapon feltámadt.
- ✓ Hiszem, mert a tanítványok látták Őt, s negyven napon keresztül továbbtanította őket az Isten Országá, a szeretet életének a titkaira.
- ✓ Hiszem, hogy negyven nap múltával visszament Atyjához, ahonnan jött.
- ✓ Hiszem, hogy időtlen isteni élete nem szenvedett változást.
- ✓ Hiszem, hogy Szentháromsági élete hiánytalan volt az alatt a harmincegynéhány esztendő alatt is, amíg a Szűztől szült testben itt, közöttünk élt.
- ✓ Hiszek a Szűzanyában, akinek osztályrészül jutott az elképzelhető legnagyobb emberi méltóság: a megtestesülésre magát elszánó Fiú édesanyja lehetett.
- ✓ Hiszek abban a talán tizenharmadik évében járó názareti lányban, aki vállalta a világ szemében a legnagyobb csúfságot, a leányanyaságot is, de ezen az áron is igent mondott az Isten hívására.
- ✓ Hiszek ebben a leányban, aki, egészen rábízta magát az Istenre.

*Midőn az est, e lágyan takaró fekete, síma
bársonytakaró, melyet terít egy óriási dajka, a
féltett földet lassan eltakarja s oly óvatossan,
hogy minden fűszál lágy leple alatt egyenessen
áll és nem kap a virágok szirma ráncot s a
hímes lepke kényes, dupla szárnyán nem veszti
a szivárványos zománcot és úgy pihennek e
lepelnek árnyán, e könnyű, síma, bársonyos
lepelnek, hogy nem is érzik e lepelt tehernek:
olyankor bárhol járj a nagyvilágban, vagy
otthon ülhetsz barna, bús szobádban, vagy
kávéházban bámészan vigyázd, hogy gyújtják
sorban a napfényű gázt; vagy fáradtan, domb
oldalán, ebekkel nézzed a lombon át a lusta
holdat; vagy országúton, melyet por lepelt el,
álmos kocsisod bóbiskolva hajthat; vagy a
hajónak ingó padlatán szédülj, vagy a vonatnak
pamlagán; vagy idegen várost bolygván
keresztül állj meg a sarkokon csodálni restül a
távol utcák hosszú fonálát, az utcalángok
kettős vonalát; vagy épp a vízi városban, a
Riván hol lángot apróz matt opáltükör, merengj
a messze multba visszaríván, melynek emléke
édesen gyötör, elmúlt korodba, mely miként a
bűvös lámpának képe van is már, de nincs is,
melynek emléke sohse lehet hűvös, melynek
emléke teher is, de kincs is: ott emlékektől
terhes fejedet a márványföldnek
elcsüggesztheted: csupa szépség közt és
gyönyörben járván mégis csak arra fogsz
gondolni gyáván: ez a sok szépség mind mire
való? mégis arra fogsz gondolni árván: minek a
selymes víz, a tarka márvány? minek az est, e
szárnyas takaró? miért a dombok és miért a
lombok s a tenger, melybe nem vet magvető?
minek az árok, minek az apályok s a felhők, e
bús Danaida-lányok s a nap, ez égő szizifuszi
kő? miért az emlékek, miért a multak? miért a
lámpák és miért a holdak? miért a végét nem
lelő idő? vagy vedd példának a piciny fűszálát:
miért nő a fű, hogyha majd leszárad? miért
szárad le, hogyha újra nő?*

(Babits M.: Esti kérdés)

- ✓ Hiszek abban, hogy a feltámadás kétségtelenre bizonyította Jézus minden szavát. Ezért hiszek abban, hogy a hit annyit jelent, hogy igaznak tartom Jézus minden szavát.
- ✓ Hiszek abban, hogy hinni annyit is jelent, hogy hűségesen odarendezem életem a jézusi tanításhoz, a szeretethez.
- ✓ Hiszek Jézus szavának, s ezért hiszem, hogy életem egyetlen feladata, hogy visszaszeressem az engem Önmagát odaadva, Golgotaáron is megszerető Istent.
- ✓ Hiszek abban, hogy szeretnem kell az Istent. Átölelve őt minden képességgemmel. Nem úgy, mint tikasztó nyárban a patak hús vizét, nem úgy, mint amikor az ember átöleli szerelmét. Nem a hús és vér képességeivel, de azzal a maradéktalan értelmi-akarati-érzelmi hűséggel, amely barátot baráthoz fűz.
- ✓ Hiszem, hogy Jézus barátjának akar engem, és hiszem, hogy nincs különbség élethivatásom, minthogy egész életemmel igent mondjak erre a hívásra, és barátja legyenek annak az Istennek, aki magamhoz hasonló emberként élt közöttünk, hogy megkönnyítse számomra e felkínált barátság elfogadását és teljesítését.
- ✓ Hiszem, hogy csak akkor lehetek Jézus barátja, csak akkor szerethetem vissza az Istent, ha igyekszem Hozzá hasonlítani. Mindenekelőtt abban, hogy Ő mindenkit, minden embert szeret.
- ✓ Hiszem, hogy minden embert szeretnem kell.
- ✓ Hiszem, hogy nem tekinthetek senkit sem ellenségemnek.
- ✓ Hiszem, hogy nem lehet számomra egyetlen ember sem közömbös.
- ✓ Hiszem, hogy minden embert felebarátomnak kell tekintenem, az ellenségemet is.

- ✓ Hiszem, hogy nincs más hivatásom, minthogy minden embert, akivel csak találkozom, testvéremmé tegyek – a szeretetben.
- ✓ Hiszem, hogy aki szeret, az ad.
- ✓ Hiszem, hogy élethivatásom az adás. Életemben minden egyéb csak foglalkozás lehet, de a hivatásom: az adás. Azt kell adnom, amim van: jó szót, mosolyt, pénzt, időt. Mindazt, amit munkával, szeretettel megszereztem.
- ✓ Hiszem, hogy adnom kell annak, aki kér.
- ✓ Hiszem, hogy adnom kell annak, akit testi vagy lelki ínségben találok: kéretlenül is.
- ✓ Hiszem, hogy adásaimnak nincs felső határa.
- ✓ Hiszem, hogy az adásban nincs elég, csak még tovább.
- ✓ Hiszem, hogy mindentadásra teremtett meg az Isten, aki Maga a Mindentadás.
- ✓ Hiszem, hogy szegénnyé kell tennem magam felebarátaimért, hogy testvérüknek tekinthessenek.
- ✓ Hiszem, hogy azt is szeretnem kell, aki bánt.
- ✓ Hiszem, hogy nem szeretem azt, akit visszabántok.
- ✓ Hiszem, hogy ki kell törölnöm szótáramból ezt a szót: jog.
- ✓ Hiszem, hogy nem az a hivatásom, hogy megbüntessem a bűnösöket. Sem a rám támadókat, sem a másokra támadókat.
- ✓ Hiszem, hogy a bántásokat csak a mindent eltűréssel lehet kevesbíteni az emberiség életében.
- ✓ Hiszem, hogy a Golgota vállalásával is példát adott nekem Jézus.
- ✓ Hiszem, hogy vállalnom kell a magamat meg nem védés következményét: az üldözöttséget is.
- ✓ Hiszem, hogy aki szeret, az szolgál.
- ✓ Hiszem, hogy nekem is vissza kell utasítanom a pusztai Kísértőt.
- ✓ Hiszem, hogy nekem is el kell menekülnöm azok elől, akik „királyá” akarnak tenni engem.
- ✓ Hiszem, hogy nekem is közembernek kell lennem, mint a názáreti Ácsnak, mint fizetés nélküli Vándortanítónak.
- ✓ Hiszem, hogy csak akkor tudok szolgálni, ha nem uralkodom.
- ✓ Hiszem, hogy akkor tudok csak adni és sohasem venni, ha kisember vagyok.
- ✓ Hiszem, hogy akkor tudok csak simogatni, és sohasem ütni, ha a társadalom kicsinyei között vagyok.
- ✓ Hiszem, hogy Isten csak akkor tud barátjává választani, ha olyan kicsiny vagyok, mint ama názáreti ismeretlen falusi kislány.
- ✓ Hiszem, hogy vállalnom kell a jézusi szolgálat feltételét: a társadalmi kicsinységet és az alulértékelődést.
- ✓ Hiszem, hogy, akit nekem az Isten élettársul rendelt, mindenki előtt kell szeretnem.
- ✓ Hiszem, hogy csak olyat rendelt nekem, aki velem együtt akarja járni a jézusi szeretet útját.
- ✓ Hiszem, hogy az Istent ölelem át, amikor őt ölelem.

- ✓ Hiszem, hogy kettőnk szeretetkapcsolatát a maga szentháromságos szeretetéte boldogító földi másának akarta számomra.
- ✓ Hiszem, hogy a gyermek, a népes család életbe hívása és Istennek nevelése az én első és legalapvetőbb feladatomban élethívatomnak, a szeretetnek a gyakorlásában – elválaszthatatlanul egy ez a család a hitvesi szeretettel. Csak így lehet kedves az Istennek az ölelés: csak ha termékeny a szeretet.
- ✓ Hiszem, hogy az Isten munkára teremtette az embert.
- ✓ Hiszem, hogy nekem is el kell végeznem a magamét annak érdekében, hogy megtermelődjék, és szolgáltatódjék az, amire embertársaimnak, magamnak is szükségünk van.
- ✓ Hiszem, hogy a családi életet is, munkát és munkahelyet is fel kell használnom arra, hogy növekedjék Jézus vetése.
- ✓ Hiszem, hogy az a hivatásom, hogy megszülessék a földön Isten Országai.
- ✓ Hiszem, hogy a Jézus szeretetében egybe kell kapcsolódnia minden osztálynak és nemzetnek.
- ✓ Hiszem, hogy el kell tűnnie mindannak, ami akadályozza, hogy az emberek testvérek lehessenek.
- ✓ Hiszem, hogy építeni kell a Szeretet Országát.
- ✓ Hiszem, hogy az emberi élet mindent egybefoglaló hivatása: elvezetni mindenkit Krisztushoz.
- ✓ Hiszem, hogy túl a családon és munkán – ez az én felelősségem is.
- ✓ Hiszek a Lélekben, aki vezeti Jézus itt hagyott művét, az Egyházat.
- ✓ Hiszek az Egyházban, amelynek Krisztushoz kell vezetnie az emberiséget.
- ✓ Hiszek a Sziklában, aki Krisztus akaratából az idők végezetéig rendező személye annak, hogy megújuljon a Föld színe.
- ✓ Hiszek a szentségekben.
- ✓ Hiszek a keresztségben és a bérálásban, amely újra és újra lepecsételi a hívőt, a Krisztus útján járókat akaró Isten számára.
- ✓ Hiszek a bűnbánat szentségében, mert az Isten minden bűnbánónak megbocsát, és mert emberi szóval is hallani akarom testvérem ajkáról az isteni megbocsátás szavát.
- ✓ Hiszek az Oltáriszentségben, amely táplálja bennem a szeretetet, a bennem levő krisztusi életet.
- ✓ Hiszem, hogy a házasság és az egyházrend szentsége erőt ad, hogy abban, amit választottam, végig kitartsak.
- ✓ Hiszem, hogy a nagybetegek szentsége megerősít földi életutam utolsó órájában.
- ✓ Hiszek a békében, amelyet Isten mindig megad azoknak, akik az Ő útján járnak.
- ✓ Hiszek Jézus békéjében, amely el nem hagyja az embert kísértésben, betegségben, börtönben, sőt a Krisztusért vállalt halál előtti órában sem.
- ✓ Hiszek Jézus ügyének történelmi diadalában, hogy valósulni fog a történelmi jövőben az, amit megígért: vetése növekedni fog, kovásza megkeleszti ezt a világot, a mustármag fává nő és lombot ereszt, és nem lesz lobogó, amely Vagy magasabban szállna a jézusnál.

- ✓ Hiszek a történelmi diadal ma is tapasztalható jelében: hogy százannyi testvérem és nővérem lehet, ha le tudok mondani a csak magamra gondolásról, ha másokért akarok élni.
- ✓ És hiszek az imádságban, amely erőt ad a szeretetre, és megnöveli karom erejét.
- ✓ Hiszek az imádságban, amely elér oda is, ahová nem tudok eljutni. Mindazokhoz, akiket szeretek, s akikért megteszem, vagy megtenném, ha tehetném, mindazt, ami a szeretetemből telik.
- ✓ Hiszek az imádságban, amely a szeretet láthatatlan sugárzásával egyetlen fényerőtérre teszi a világot, amelynek világosságában Jézus felé találhatnak, akik még a sötétben bolyonganak.
- ✓ És hiszek a találkozásban. Abban a találkozásban, amelyért Isten a világot teremtette, amelyért a Fiú eljött közénk, amelyért a Lélek lakást vett bennünk és vezeti Isten népét, az Egyházat.
- ✓ Hiszek a találkozásban az örök lakóhelyen. A találkozásban az Örök Szeretettel, amikor is megmutatja majd magát nekem úgy, ahogy van.
- ✓ Hiszek az örök Lakomában, amelyen a Fiú a lakoma, és a Fiú a felszolgáló.
- ✓ Hiszek a kielégülésben, az emberi szív nyugtalanságának megszűntében, a boldog beteljesülésben.
- ✓ Hiszek a találkozásban az első és utolsó emberrel, mindazokkal, akik nem zárták el magukat a hívástól, akik a múltban, jelenben és jövőben járják az utat, amelyet a Lélek sugall, s amelyet a Fiú elibénk élt.
- ✓ Hiszek a Szeretet erejében, hiszek a Szeretet diadalában.
- ✓ Hiszek a boldogságban, amelyet egyedül a Szeretet adhat az embernek ebben, és az eljövendő világban. Ámen.

(Hiszek...)

Adöntések elé állított hallgatóival szemben az Országot meghirdető Messiás két alapkövetelményt támaszt: a tudatátalakítást és a hitet. (Mk 1,15) Hirdetésének egyetemes, mindenkit hívó jellegét már láttuk (13b num). A Messiás tudja, hogy az ember legrosszabb esetben is „útfél”, de lehetetlen számára meg nem hallania az Országról szóló hirdetést. Az embert olyan lénynek ismeri, amelynek törekvésközpontja képes feléje fordulni. Amikor egyetemes hívással hív, csak ezt nézi, csak ezt látja az emberben. Ekkor teljességgel mindegy, milyen csillagfénymesszeségben él is valaki a Messiás életétől-eseményeitől. Lehet a szív birtokosa vámos vagy utcanő, ha megnyitja a tudatát Jézus mondanivalói számára, ha megméri ezzel a mondanivalóval életét, ha a szíve fordulni akar – megelőzi az Isten Országában azokat, akiknek életteljesítménye objektíve messze az övé felett áll, de a tudatátalakításban és megfordulásban realizálódó krisztusi bűnbánattartás nem kap helyet bennük (13c num).

A bemutatkozó Hirdető másik indulási követelménye – a hit. Logikailag, időbelileg megelőzi a másikat. Csak ha ez adva van, csak akkor kerülhet sor a metanoiára. Mert tudatunknak a Messiás tudatához való hozzáformálása, valamint az új tudatunk és a valóságos teljesítményeink közti különbség meglátásából fakadó megfordulásunk-bűnbánatunk – csak abban az esetben lehetséges, ha Személyét és mondanivalóját, a mondanivalóban benne levő egész követelményrendszerét elfogadjuk. A metanoia teljessége tehát feltétlenül megkívánja a hitet. A csupán tudatátalakulást jelentő metanoia első lépései azonban jelentkezhetnek még a hit előtt; éppen ezek az első lépések készítik elő a nagy megfordulás alapját: a hitet. Az elfogadásnak legszélesebb fogalmi kört átfogó, tehát legabsztraháltabb kifejezése – a hit. E kifejezés tartalma a Messiás ajkán meglehetősen összetett.

A Messiás hitfogalmát kutatjuk. Elöljáróban emlékeztetbe idézzük az egyetemes hívással és a kiválasztással kapcsolatban megállapítottakat (13 num). A Messiás minden ember számára kínálja fel a Maga Országát, annak tudatátalakítását is, az Országban való hitet is. Teljességgel rajtunk fordul, megtörténik-e bennünk a tudat átalakulása; teljességgel rajtunk fordul, hogy eljutunk-e a hitre, ha egyszer meghallottuk az Ország ígését.

Van Jézusnak egy szállóigéje, melyet Máté és Lukács szövege 2-2 ízben, Márk pedig egy ízben közöl: „Akinak van, annak adatik és bővelkedni fog, akinek pedig nincs, attól még azt is elveszik, amije van”, ill. „Mindenkinek, akinek van...”, ill. „akinek pedig nincs, attól, amit birtokolni vél, azt is elveszik”. (Mt 13,12; 25,29; Mk 4,25; Lk 19,26; 8,18) Kapcsolódik a szállóige a talentumokról és a minákról szóló példabeszédekhez. Minden szolga megkapta az Országban való munkához szükségeseket. Aki ezt gyarapítja magában, azét az Ország Ura továbbgyarapítja. Aki nem használja fel a kapottakat, attól az Ország Ura elveszi, amit kezdetben adott neki. A másik három előfordulás a magvetőről szóló példabeszédhez kapcsolódik. Máténál a történet után,

Márknál és Lukácsnál a történet megmagyarázása után, de nem közvetlenül, hanem a lámpatartóra helyezendő lámpás képét és kifejtését követően. Mégpedig egy bevezető felszólítással: „Vigyázzatok, hogy mit hallotok”, ill. „Vigyázzatok, hogy miként hallgatjátok”. Máté szövegében bevezetőként azt halljuk, hogy a tanítványoknak adatott megismerni az Ország titkait. Nem kétséges, hogy az ezt a bevezetést követő szállóige speciális kapcsolatban van azzal az ígével, amelynek meghallásából indul el a hitre jutás folyamata.

Az útféllal, a tövises talajjal jelképezett ember is bír valamit, hiszen hallja, örömmel hallja, elfogadja, megtartja az ígét, hisz is ideig-óráig. Ezt jelentheti a szállóige „amije van is”, „amit birtokolni vél” kitétele.

A jó földdel jelzett ember nem ideig-óráig hisz, nála az elvetett magnak nem árthat semmi sem, százszoros termést hoz. Aki hajlandó búzaszemként elhalni, az sok gyümölcsöt hoz. (Jn 12,24) Ezt jelentheti az „akinek van, annak adatik és bővelkedni fog”.

Úgy tetszik tehát, hogy Isten az egyetemes meghívás alapján mindenki számára felkínálja ígését; elfogadásra, hithez jutásra. S ennek következtében – mint a napsugár, az erő és minden a hit is Isten felkínált ajándéka. Hogy ki jut birtokába a hitnek – ez az emberen fordul. Aki megbecsüli Isten felkínálását,

az egyre gazdagabban fogja birtokolni Isten ajándékát, a hitet. Aki földbe rejt, kendőbe köti, útfélbe, sziklás, tövises talajba fogadja be, nem jó földbe tehát, és nem kamatoztatja, amit kapott – az nem jut birtokába annak, amit különben is csak vélt megragadni.

Ez a szállóige sem használható fel a Szeretet-Istennel összeegyeztethetetlen, diszkrimináló predestináció igazolására.

Isten felkínálja a hit lehetőségét, s az emberen fordul, hogy hisz-e vagy sem. A Messiás üdvösségünk feltételének állítja ezt a hitet: „Aki hitt, majd megmentődik, aki pedig nem hitt, majd elkárhozik”. (Mk 16,16) De semmi kétséget sem hagy, hogy a megmentődés ezen objektív útja mellett van egy szubjektív út is. Nem a messiási hittartalmak elfogadása az üdvösség egyetlen lehetősége. Ninive bűnbánatot tartó népe nyilvánvalóan nem ismerhette a jézusi tanítást, s Jézus mégis biztató szavakat mondott üdvözlésükről, mert Jónás próféta szavára bűnbánatot tartottak. (Mt 12,41; Lk 11,32) Aki felzárkózik életével lelkiismeretének a szavához, megmentődik akkor is, ha nem találkozott a jézusi ígérdelemmel. Azért lehetséges ez, mert az Isten képére teremtett emberben benne van a Lélek, a lelkiismeret, amely arra indítja őt, amit Isten belé teremtett. Azért lehetséges ez, mert Isten senkitől nem kívánhat többet, mint azt, hogy felzárkózzék lelkiismeretének szavához. Ha felzárkózik, már adott is benne a hit és a metanoia. Jól látható ebből ismét az objektív és szubjektív hit, ill. metanoia azonossága és különbözősége. Azonosság: mindig ahhoz zárkózom fel, amit lelkiismeretem követelményként állít elém. Különbözőség: a jézusi hirdetés-tanítás tartalmaitól különbözhetik lelkiismeretem szava. Az üdvösséghez ez utóbbi is elég. Az Ország megvalósulásához viszont kell az objektív, a jézusi hittartalom elfogadása.

Mindenki hisz valamiben. Abban, amit élete legfőbb irányítójaként él meg. Hit nélküli ember nincs. Az ehhez nem igazodás az, ami szubjektíve is bűn, amiért felelősséggel tartozunk (38d num).

Kultúrkörünkön belül élesen megkülönböztetjük az értelmi és akarati lelki képességet, s ennek nyomában az értelmi (megismerési) és akarati (cselekvési) funkciót. Számunkra a „hit” egyértelműen értelmi-megismerési funkciót jelöl; amennyiben arról van szó, hogy elhiszünk valakinek valamit. Eme kultúrkörünkön belüli egyértelműség ellenére is átcsap azonban a „hit” szóval kifejezett tartalom ezen az értelmi-akarati határon, amennyiben arról van szó, hogy hiszünk valamiben, valakiben. Legyen e „valami” akármilyen eszme, legyen e „valaki” akármilyen személy, ha hiszünk benne, akkor már akarati-cselekvésszerű funkciókra is gondolunk: közösségvállalásra, hűségre, mégpedig esetleg egészen a mások, sőt a magunk vérének hullásáig is.

E „benne”-vonzat nyelvténye és jelentéstartalma ellenére mégis alapvetően tudatbaserzési-ismerési funkciót jelöl a hit kultúrkörünk számára. Ezt az ismerési funkciót differenciálnak tudjuk. Mégpedig aszerint, hogy mi a forrása annak az ismeretnek, amelynek tudatbeli birtokába jutunk az ismerési funkció által. Az „ismerni” és „ismeret” szavak még differenciálatlanul tartalmazzák a tudatbaserzési funkciót és annak eredményét. Ha azonban figyelemmel vagyunk az informáló, azaz a bennünket ismeretekhez juttató forrásokra, akkor már differenciálódik bennünk ez a még differenciálatlan fogalom.

Ha csak az érzéki tapasztalás az informáló, akkor a fenti két szó a „tapasztalni” és „tapasztalat” szavakkal helyettesítődik be, pontosítódik. Ha olyan ismeretről van szó, amelyet a tapasztalás mint forrás önmagában még nem magyaráz, hanem az emberi értelem következtető tevékenysége is forrása-oka létrejöttének, akkor a „következtetni-megérteni” és a „következmény” (conclusio) áll helyére eredeti két szavunknak. Végül, ha olyan információnak kerülünk birtokába, melynek nem lehet elégséges oka sem a tapasztalás, sem a következtetés, sem a kettő együtt, hanem a teljes ok egy ismeretközlő, informáló tekintélyt is (vagy csak azt) feltételez, ebben az esetben az „hinni” és „hit” szavak kerülnek a differenciálatlan „ismerni” és „ismeret” helyére. Ezt a külső tekintélyt helyettesítheti egy belső megtapasztalás, egy belső meggyőződés, amelyet mások számára nem tudunk igazolni; sem tapasztalati igazolással, sem következtetésekkel.

E differenciáció kultúrkörünkön belül olyan éles, hogy szabatosan elválaszthattuk ennek erejében a szaktudományt, a bölcseletet és a világnézettant, azaz a különféle „hitek” tudományos vagy nem-tudományos rendszerét. E háromból az első olyan ismerettárgyakat rendszerez, amelyek tapasztalással elérhetők; a második pedig olyanokat, amelyek elvileg meghaladják a tapasztalással elérhető tárgyakat. Az elsőben az ismeret igaz voltának ismerve a laboratóriumi, ill. múzeumi tapasztalás (természettudományok és társadalomtudományok); a másodikban a gondolkodásunk alaptörvényeivel való megegyezés, az azokkal való nem ellenkezés (bölcselet). A világnézettanban pedig azokat az ismereteket rendszerezzük, amelyek maradéktalanul nem jutnak birtokunkba a szaktudományos tapasztalás és a gondolkodástörvények segítségével történő bölcseleti következtetés erejében. Olyan ismereteket tartalmaz tehát a világnézettan, amelyeknek egyetemesen igazoló erejű végső forrása ennek következtében csak egy olyan informátor lehet, akinek ismeretei meghaladják az ember számára tudományosan megtapasztalható-következtethető ismereteket. Ebben az esetben ismeretünk igaz volta eme emberentúli informátor tudásán és igazat mondásán fordul.

A kultúrtörténelem bizonyossága szerint az ember kérdései és feleletei messzebbre nyúlnak, szélesebbre terjednek, mint az emberi erőből (szaktudományok és bölcselet) adható s igazolható válaszok. Amikor ugyanis az emberi kérdések igazolt és teljes megválaszolására törekszünk, akkor vagy kevesebb-re felelünk, mint amennyit kérdezünk; vagy emberentúli informátort vagyunk kénytelenek igénybe venni. Ennek következtében a legsajátosabb értelemben a „hinni” szó azt az ismerési funkciót jelöli, amely egy emberentúli informátort használ fel a maga tudatbaszerzési folyamatában. Az ily módon megszerzett ismeret elvileg és rendre olyan tárgyra vonatkozik, amelyek a szaktudományok és a bölcselet számára el nem érhetők, nem igazolhatók maradéktalanul.

Kultúrkörünkön belül tehát hinni – legsajátosabb értelemben ennyit jelent: tekintélyi alapon igaznak elfogadni olyan információkat, amelyeket az egyetemesen igazolható emberi tapasztalás és következtetés el nem érhet.

A Messiás hitfogalma kultúrkörünk hitfogalmától meglehetősen különböző. E szó Nála jelent ismerő-tudatbaszerző tevékenységet is, de nem-

csak azt. Lássuk előbb, mi Jézus ajkán a hitnek, mint ismerő-tudatbaszerző tevékenységnek a tartalma!

Mindenfajta ismeret alapja – az érzékelés. Amint láttuk, az Országban belüli ismerésnek is vannak érzékszervei: a „belül”, a szem, a fül és mindennek előtt a szív. Küldetése teljesítésének érdekében a Messiás igénybe veszi övének összes érzékszerveit, hogy információs anyaga azokon keresztül behatolhasson övének tudatába. Ízelnek a csodálatos kenyérszaporítások alkalmával, és emlékezteti is őket erre. (Mt 16,9; Mk 8,18) Mójukban van szaglászukkal is megbizonyosodni, hogy Lázár teste már oszlásnak indult. (Jn 11,39) Tapintószerveiket állítja munkába, hogy megbizonyosodjanak feltámadása felől. (Lk 24,39; Jn 20,27) Hallószervüknek háromévi tanításával adott anyagot, látószervüknek pedig a három év csodáival és jeleivel. Olyan hallani- és látnivalókat nyújtott, amilyenekben a múlt nagyjai sem részesülhettek. (Mt 13,17; Lk 10,23-4)

Ahogy nem hagyta ki a Messiás az Országra vonatkozó ismeretek megszerzéséből az érzékszervek tapasztalati anyagát, ugyanúgy nem hagyta ki azt sem, ami az emberi tudattevékenységgel ugyancsak vele jár: e tapasztalati anyag tudatbeli feldolgozását. Azaz nem hagyhatta ki a gondolkodást: a tapasztalati anyagnak az emberi gondolkodástörvények segítségével történő feldolgozását, az értelmi következtetést sem. Bőséges a Messiás szókinccse a következtető jellegű, a tapasztalaton túlnyúló emberi tudatbaszerző tevékenységnek rajzára. A tapasztalati ismereteken túl és a tekintélyi elfogadás útján szerzett ismereteken innen – a Messiás igen jelentős szerepet tulajdonít tanítványai, kortársai e „racionális” gondolkodó tevékenységének. Tapasztalható tényekből kell övének nagyfontosságú országbeli tudnivalókra jutniuk, következtetés, gondolkodás által.

(Keressétek az Isten Országát!)

Szent István, Pázmány Péter, Prohászka Ottokár – egy szentté avatott király, egy esztergomi bíboros érsek, egy székesfehérvári püspök; haláluk éve: 1038, 1637, 1927. Közel ezer, négyszáz, ill. száz év választ el tőlük. Van tehát történelmi távlat életük megmérésére. Mi fogja egybe őket? A hit. Mi ez a hit egyáltalán, s mi ez az ő életükhöz kötve? Életüket meghatározó elkötelezettség, ami Koppányból, Magyar István prédikátorból, Ady Endréről akkora ellentmondást váltott ki, amekkora csak tellett tőlük. Elkötelezettség s abból kinövő magatartás, ami olyan arcképcsarnokot formál belőlük nemzetünk kárpátmedencei történetében, hogy nincs negyedik, akivel hajlamos volnék triptichonjukat kibővíteni. Hitték Koppány, Magyar István, Ady Endre ellenében, hogy keresztény katolikus hitük tartja meg nemzetünket. Tíz egyházmegye, Az Isteni Igazságra Vezérlő Kalauz s a 25 kötetes Összes Művek – maradandó emlékeik. Mire jutott a

szent? Él nemzet e hazán, s ha Koppány győz, alighanem történelmi emlék volnánk csupán, mint a hunok, kunok, úzok, besenyők. S mire Pázmány? A 15 millió magyarnak ma bő kétharmadát katolikusnak keresztelik, ha egyáltalán megkeresztelik még. És Prohászka? Van magyar katolikus értelmiség hazánkban s a nagyvilágban, mely úgy gondolja, hogy neki is van nemzetmegtartó feladata. Koppánynak nincs már tábora. A hívő katolikus magyar is nagyobbára már szót ért a nem katolikussal: nem dörögnek már egymásra, mint Pázmány meg Magyarai uram. És Prohászka mire jutott? Könyvet írt róla minap Gergely Jenő, a pártállam egykori hivatalos egyháztörténet-professzora. Olyan szépet, s igazat, amilyen másnak még nemigen sikerült.

Prohászka hitt egy keresztény Magyarország lehetőségében. Hitének tartalma megegyezett Szent Istvánéval, meg Pázmány Péterével: a hívő ember lelkéből megszülető politikai valósággal. Mindhárman mélyen hittek közös vallásuk Istenében, s mindhárman úgy tudták, hogy hitüket meg kell toldaniok egy karddal: István a magáéval, Pázmány a Habsburgokéval, Prohászka Ferenc Józseféval, Horthy Miklósséval. Meg kell toldaniok, mert országot kell építeniök, s az csak karddal lehetséges. Gondoltak-e ezek hárman valaha is arra, hogy Jézus Péterrel hüvelyébe dugatta a kardot? István királynak talán nem is szóltak erről papjai. Az Intelmek, melyet az ő nevében írtak fiának, Imre hercegnek, nem tesz említést semmi ilyesmiről.

Nem olvastam tanulmányt, mely középkori irodalmunkat megvizsgálta volna: jelentett-e valamelyik latin vagy magyar nyelvű szerzőnknek gondot a keresztény kardforgatás. Majd csak a reformáció előestéjén a balgaság dicséretében (1508) Erasmus fedezi fel ennek képtelenségét. De reformáció, ellenreformáció nem viszi tovább felfedezését, forgatja tovább a kardot: ha császári generális vonul be Kassára, lutheránus papokat akasztanak, ha Bethlen Gábor, akkor meg katolikusokat (Kassai vértanúk!). Pázmányról sem olvastam tanulmányt, mely beszámolt volna ezzel kapcsolatos lelkiismereti gondjairól. Gergely Jenő könyve sem tesz említést Prohászkaival kapcsolatban ilyenről. Bizony megérdemelné életműve egy alapos vizsgálatot, hogy az, akit még a protestáns Ravasz László is a „Lélek emberének” mondott, beleütközött-e a történelmi kereszténység e fájdalmas ellentmondásába. Annál is inkább, mivel Prohászka már kortársa volt az ezen túljutó magyar nazarénusok kálváriájának, melyért a felelősséget egy „keresztény” nemzet, és egy „apostoli” király hordozta.

Itt állok hármuk árnyékában, magam is katolikusként. Én is hiszek; s abban is hiszek, hogy nekem is van nemzetmegtartó feladatom. Ugyanakkor úgy tudom, hogy addig hiszek abban, amiben hiszek, és addig gondolom, hogy nekem is van nemzetmegtartó feladatom, amíg hitemet nem toldom meg egy karddal. Ilyenként kérdezem tehát: hitemnek mi köze van akkor az ő hitükhöz? Hármuk közül Prohászka Ottokár még fogható testközelben van hozzám. Kilencedik évemben járok, amikor meghal. Nagymamám a belvárosi Magyar utcában lakott, három percre az Egyetemi templomtól. Nála tesz le apám megőrzésre 1927. április 1-én, majd siet a templomba Prohászka-t hallgatni. Utoljára tehetette. Halálát követően Schütz Antal piarista húsz hónap alatt sajtó alá rendezi Prohászka műveinek 25 kötetét. Családunk könyvszekrényéből a kötetek rám szalutálnak, a piarista kisdíákra.

Kilenc évvel halála után magyartanárom a szóbeli érettségin ezt a tételt nyomja kezembe: Prohászka és az újabb kori katolikus líra. Halkan kérdezi: Készültél belőle? Rábólintok. Előző este fejem kiszellőztetendő sétálni megyek, s arra gondolok: hátha ezt a tételt kapom, s elmondom magamnak az „előadást”, amit rittyentenék, ha holnap Prohászkaról, Sík Sándorról felelhetnék. Elolvastam nagydiákként a Diadalmas világnézetet. Valamit meg is értettem belőle, hiszen ez áradt apámból is, bár a húszas évek közepéig „szabad gondolkodó” volt, de aztán ő is, mint megannyi más értelmiségi, „találkozott” Prohászkaival. Hamarosan piarista reverenda kerül rám, s hét éven keresztül elől járóim az elmélkedések „pontjait” Prohászkatól (Elméldések az evangéliumról) olvassák nekünk hajnalonta, miközben kápolnánk padjaiban térdepelünk. Legkedvesebb lelki olvasmányom ezekben az években a Soliloquia meg a Magasságok felé. Prohászka szellemi tanítványai: Schütz Antal, Sík Sándor formálják felnőtt, nagykorú katolikus hitté gyermekhitemet (vigyáz rám őrangyalom, amikor átmegyek a keskeny pallón – az előszobánkban függött ez a kép a falon).

Prohászkatól formált hitemet ötvözöm egyetemista éveimben Szabó Dezsővel, Németh Lászlóval, Szekfű Gyulával, Horváth Jánossal, Sinka Istvánnal, Kodály Zoltánnal, Molnár Istvánnal. Húsz évesen 200 Pengő jutalmat nyerek a katolikusok nemzeti feladatáról írt dolgozatommal egy országos főiskolai pályázaton. Pappá szentelésem előtt, 1942 őszén pedig igent mondok egy rendtársam kapacitálására: hajlandó vagyok kimenni mellé ezredlelkésznek a Donkanyarba. Nem kerülhetett már sor rá: Sztálingrád. A negyvenes évek közepén az Actio Catholica Központ megbízásából (hat kötetre tervezett) magyarságtudományi kézikönyvvel készülök beszámolni – Prohászka nyomában is! – hitemről: hogyan lehet felemelnünk nemzetünket. Aztán jön a történelem hidegzuhánya: az újra csak elvesztett háború Rákosi Mátyásnak oszt lapot; ő emelheti nemzetünket. S ha tetszik, ha nem, tudomásul kell vennem, hogy mit is lát Prohászka meg az én hitemben a diadalmas marxizmus-leninizmus „diadalmas világnézete”. Föld alá kényszerülök hitemmel, amely a Párt számára semmi más, csak „klerikális reakció”. A rám figyelő fiataloknak hamarosan nem is Prohászkat, meg magyarságtudományt kínálok, hanem Máté evangéliumát elemzem velük. De a marxizmussal találkozás után az evangélium már mást mond nekem, mint amit kispapként Prohászka

*Ha tudtam volna régen, amit
ma már tudok,
ha tudtam volna, hogy az élet
milyen mocsok,*

*nem fütyörésznék most az uccán
ilyen vigan:
valószínűleg felkötöttem
volna magam.*

*Régen, mint az álmok tékozló
más fiai
azt hittem, lehet a világon
segíteni,*

*azt hittem: szép szó vagy erőszak
ér valamit
s az élet, ha sokan akarjuk,
megváltozik.*

*Ha egyszerre tudok meg mindent,
hogy itt mi van,
egész biztosan felkötöttem
volna magam*

(Szabó Lőrinc: Különbéke)

nyomán elmélkedtem róla. Mit? Add, uram, hogy lássak! Szeretet az Isten! Szeressétek Ellenségeiteket! – ilyesfajta címeket kapnak harminc éves koromra írásaim. Döbbenve figyelem magam. Abban a reményben nevelkedtem, hogy visszaszerezzük, amit elloptak tőlünk: az ezeréves hazát, úgy, ahogy lehet. Szent István és László s a Hunyadi János kardjával. Most kihull a kard a hitemből. Hamarosan bilincs kerül a kezemre, s „Bulányi mester, mit akar itt maga ezzel a Jézus-szereppel?” – hallok a Fő-utcán. Bár az ávós börtön kilátástalan haláltáborában ENSZ-csapatok érkezésében reménykedünk, azért – magam sem tudom, hogyan – őrizgetem ezt a kard nélküli hitemet a rabság évtizedében is. S az erre következő szállítómunkási státusom évtizedében meg is fényesítem azt. Hogyan? Úgy, hogy őszbe borul már fejem, ötven év közelében járok, mire elkészül megfényesített hitem hat kötetes vallomása: Keressétek az Isten Országát! Arról vall, hogy Jézus azért jött, hogy közénk plántálja Atyja országát, a Szentháromság mintájú világot, amely nem ismer kardot és ölést, hanem csak szeretetet és ölelést. Le kell győznöm a félelmet: életfogytiglani ítéletet hagytam ott Márianosztrán, s ha újra letartóztatnak, visszakapom, amit ott hagytam. Legyőzöm, s újra tanítványokat keresek és találok: a régieket is meg újakat is – fiatalokat, huszonéveseket. A Bokor többszörösen elítélt Éva nénije nem fél és nem habozik: újra és újra gépeli az 1200 – betűkkel sűrűn teleírt – lap terjedelmű munkát.

Tizenkét indigót rak be, úgy püföli a gépet. Földalatti közösségekben vitatjuk meg a szemrontó szöveget, s nyomában a 70-es évek végétől kezdve újra benépesítik szocialista hazánk börtöneit azok, akik hisznek egy országban, amely nem ismer kardot és katonát. Nem csodálkozunk, értjük, hogy börtönben van a helyünk. Jézus megjövendölte: Üldözni fognak titeket! De csodálkozunk, és semmiképpen sem akarjuk megérteni, hogy egyházunk is üldöz minket hitünkért.

(Hitemnek mi köze a hitükhöz)

Meg kell magyaráznom, hogy mért hatott rám így M..... hite. Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy legény. Elhitte, hogy Jézus – a megváltó. Kit váltott meg ez a Jézus? Hát minket, embereket. S mitől váltott meg? Hát a minket végtelenül szerető Isten, a Teremtő haragjától! Mért haragudott úgy ránk, ha végtelenül szeret minket? Mert Ádám s Éva evett a fáról. Hogyan váltott meg? Hát úgy, hogy elküldte közénk a maga örök isteni Fiát – emberi formában. Ez a megváltás? Dehogyan is, ez még csak a kezdete. Hanem a folytatás: az, hogy Kaifás megölette a Fiút, a Fiú pedig ezt a kényszerű halálát felajánlotta Atyjának ajándékkul. Ajánlott ajándékkul, cserébe azért, hogy ne haragudjon többé reánk, s nyissa ki a Mennysország kapuját, amelyet bezárt, amikor Ádám s Éva evett a fa gyümölcséből. Érted ezt komám? Annyira szeretett miket, hogy elküldte értünk a Fiát,

bár tudta, hogy ezzel halálra adja őt. A Fia meg annyira szerette az Atyát, hogy kitalált valamit, amiért Kaifás kénytelen volt halálra ítélni őt. De ezzel az isten-gyilkossággal a legnagyobb jót követte el Kaifás – Jézusnak is, nekünk is, még az Atyaistennek is. Miért? Hát csak azért, mert ő tette lehetővé, hogy meg legyünk váltva, s kinyíljon a mennyország, hogy ember és Isten összebéküljön.

Hogy hihette el mindezt a legény? Úgy, hogy katolikus keresztény volt, s megtanulta, hogy egyháza abszolút biztosan tudja az igazságot, ami benne van a szentírásban és a szenthagyományban. S maga a Szentlélek Úristen vezeti az egyházat, hogy a szentírást és a szenthagyományt mindig jól magyarázza; úgy, hogy a csalhatalan igazság útjáról le ne térjen.

Aztán egyszer elővette a legény a szentírást, s megtudta belőle, hogy legalábbis Jézus szerint mindebből semmi sem igaz. Hogy Jézus valami másért jött. Azért, hogy rend legyen a világban. Megváltás pedig akkor van, ha eltanuljuk az Istentől, hogy szeressük egymást. A legény írt hat vastag könyvet is arról, hogy a fenti meséből Jézus semmit sem tanított, csak a megváltó szeretetet tanította. S boldogan barátkozott azokkal, akik megismerték és megszerették az evangéliumok lapjairól megismerhető valóságos Jézust.

(Napló – Városmajor, 2003. január 2.)

Egyházam...

A már nagyon-nagyon elavultnak tekintett és jelenleg még érvényben lévő Egyházi Törvénykönyv így ír: „Aki a Római Pápát, a szent Római Egyház Bíborosát ... gyűléseken ... gyalázatokkal illeti, vagy ellenségeskedést vagy gyűlöletet szítana, azok tettei ellen ... büntettség meg” /2344 c./. Mivel e cikkely akkor még nem volt érvényben, ezért a kánont kialakító egyházban soha a legkisebb kétség sem merült fel a tekintetben, hogy be lehet-e sorolni a Galata-levelet a sugalmazottnak deklarált könyvek közé. Ez annyit jelent, hogy a kánont megállapító első századok nem ismerték még a hivatalból tévedhetetlen előjáró és a feltétlenül engedelmeskedni köteles alattvaló kettősségét az egyházban. A nyilvános kritikát – amelyet a hatalomgyakorlók mindig készségesek gyalázkodásnak minősíteni –, tehát a páli magatartást nem látták ellentétben levőnek azzal, hogy Jézus Péterre bízta rá az egyházat. Azért nem látták ellentétben levőnek, mert úgy gondolták, hogy Jézus arra a Péterre bízta rá az egyházat, aki azt képviseli és cselekszi, amit Jézustól hallott és amit a Lélektől hall... A Lélektől, akire rábízta Jézus szőröstől-bőröstől az egyházat, tehát Péterestől, Tizenkettőstől és az utánuk érkező emberhalászokostól, tehát Pált is. Pál sohasem ismert el az egyházban más tekintélyt, mint Jézus igazságának a tekintélyét. Nem ismert más tekintélyt, mint az igazság, az általa is megismerhető – ám csak tükör által és homályban megismerhető – igazság tekintélyét. Hiába érkezik Jeruzsálemből Korintusba akárki és akárkinek a nevében. Pál nem enged semmiféle emberi tekintélynek. „Isten buzgóságával buzgókodom értetek... Ha pedig jön valaki közétek és más Jézust hirdet, akit mi hirdetünk, vagy más Lelket fogadtok el, nem azt akit megkaptatok” /2 Kor 11,4/ – erre Pál nem hajlandó igent mondani. Nincs számára emberi tekintély, amely előtt hajlandó volna meghátrálni: „Azt gondolom, hogy semmivel nem vagyok jelentéktelenebb a fő-fő apostoloknál” /2Kor 11,5/. Nem hátrál meg senki emberi személy előtt, hiába hoz az magával ajánlólevelet Jeruzsálemből. Ha van számára az egyházban tekintély, annak csak az az alapja, hogy mennyire hatékony benne a Krisztus: „Nem az az érdekes, aki magát ajánlgatja, hanem az, akit az Úr ajánl.” /2Kor 10,18/. Őt, Pált bizony ajánlja az Úr, mert ő szerezte meg a korintusiakat Jézusnak, nem pedig azok, akik jeruzsálemi ajánló levelekkel el akarják téríteni a páli útról a korintusiakat /vö. 2Kor 10,12-17/. Felháborodva írja tehát nekik: „Tinektek kellett volna engem ajánlanotok. Mert semmivel sem állok hátrább a fő-fő apostoloknál” /2Kor 12,11 – vö. Krisztus törvénye a páli teológiában K.A. 1976-4, 1977-5/.

(Erény-e az engedelmisség?)

Nem kötelező katolikusnak lenni, de aki katolikusnak vallja magát, annak hinnie és vallania kell, amit vallása tanít.

A napokban fogalmazta meg ezt a mondatot számomra a katolikus egyház egy elkötelezett és nem jelentéktelen tisztet betöltő papi személye. Valamikor még tanítványom is volt Jézusban. Érthető a tétele, bár az is nyilvánvaló, hogy – a „katolikust” a maga vallásával behelyettesítve – bizony elmondhatja a fenti mondatot bármely más, keresztény vagy nem keresztény vallás képviselője is. Nem tudom, – s ki tudja? – mennyi vallás van a világon, keresztény meg nem keresztény. Így azt sem tudom, hány írásba foglalt, vagy – az írásbeliség fokára még el nem jutott népeknél – hány csak szójhagyományban élő hitvallást hirdetnek Bolygónkon. Mindenesetre hitvallások sokasága kívánja a bevezető mondatban említett felzárkózást a potenciálisan mintegy hatmilliárdnyi hívőtől. Ha volna e hitvallásokból mondjuk ötezer, akkor adva van édes mindannyiunk számára ötezer ilyen kell! A hitvallások ötezer egymástól különböző állítássorára vonatkozik ez a kell – lényegében ugyanazon tárgyban. Istenről, valamint Isten és ember kapcsolatairól készült többé-kevésbé különböző válaszok valamelyikéhez kell ragaszkodnunk, ha tagja akarunk lenni valamelyik vallási közösségnek. Bizony kell, hacsak nem akarunk érdeklődésünk ellenére vallási közösségen kívül, azaz a vallás szempontjából tártalanul maradni.

Ha tagja vagyok valamilyen művészeti vagy tudományos vagy gazdasági vagy egyéb társaságnak, ott alighanem kíváncsiak arra, hogy tárgyukban mi újat tudok mondani tagtársaimnak.

Nem így a vallási társaságok esetében! Közel hatvan évesen lelkipásztori tapasztalataim alapján (államilag illegálisan) papírra vettem, hogyan képzelem el Jézus ügyének hatékony szolgálatát. Válaszként erre vallásom legfelsőbb illetékes büntető hatósága összeállított számomra a fenti „kell” jegyében egy 12 pontból álló szöveg-gyűjteményt. Nem is tévedhetetlennek minősített hittételeket tartalmazott antológiája, hanem ennél kisebb rangú (tévedhetetlenségi fokú) szövegeket. Az alábbi záradékkal kellett aláírom: „Mindezeket hűségesen megígérem és őszintén megtartom és sértetlenül megőrzöm, ezektől soha el nem hajlok sem a tanításban, sem akárminő módon, szóban és írásban”. Az aláírandó szövegeket vagy húsz évvel korábban fogalmazta meg a II. Vatikáni Zsinat. Hogy hazugság nélkül írhasam alá, kértem a szöveg-összeállító hatóságot, csatolják már hozzá a gyűjteményhez ezt a további és ugyancsak zsinati szöveget: „Az isteni törvény rendelkezéseit az ember a maga lelkiismeretében fogja fel, melyet tartozik hűségesen követni...” Baj lett a kérésemből: így nem kérnek szolgálataimból; megtiltják, hogy vallásom tagjaihoz nyilvánosan szólhassak. Vállaltam a bajt, és ragaszkodtam továbbra is pótszövegemhez. Miért ragaszkodtam? Azért, mert csak meggyőződéselem, lelkiismeretem diktálta szövegeket akarok mondani embertársaimnak, a vallásomhoz tartozóknak is. Hazudni éppen tudhatnék, de hát nem akarok. Szentebb nekem a téma annál, hogy ilyesmire vetemedjem.

Néhány éve történt, amit most elmondok, egyik négynapos lelkigyakorlatunkon, melyet balatonfelvidéki kicsiny házamban tartottam a Bokor tagjainak. Voltunk vagy húszan, éjszaka a tetőtérben bújtunk hálósájkainkba, nappal miénk volt az előadó „terem”, a kerti ebédlő, meg erdő, mező, ameddig a szem ellát. Este kezdtünk bemutatkozással s a megbeszélendő kérdések összeírásával. Másnap délelőtti szentmise, elmélkedés, reggelizés után beszéltem egy órát az Istenről: milyennek gondolom én őt. Előadás után elküldtem a hallgatóságot két órára magányos erdei bókászásra: Gondolkodjatok a hallottakon, s visszajőve mondjátok majd el, ti milyennek gondoljátok őt! A résztvevők között volt egy első lelkigyakorlatozó is. A többiek már tíz-húsz éve a Bokorban éltek, s ki tudja hányadik (évenként szokásos) lelkigyakorlatuknál tartottak már, s nem is csodálkoztak felhívásomon. Amikor két óra múltán visszajöttek, valómásaiknak keretet adandó – gyertyát gyújtottunk („Ti vagytok a világ világossága!”). Körben adtuk tovább a szót egymásnak, és sor került az „első lelkigyakorlatozóra” is. Ezt mondta: „Istenkereső útjaimon elkerültem már vagy tíz különböző társasághoz. Mindenütt megmondták, hogy mit kell gondolnom. Ti vagytok az első csoport, amely arra is kíváncsi, hogy én mit gondolok.” „Csak én tudok versemnek hőse lenni...”? – kérdezem Babits nyomán. – Igen! – Micso-da önközpontúság! – mondhatná valaki. Lehet, de ilyenek vagyunk teremtve.

Nem kötelező katolikusnak lennem? Jó. Lehetek – mondod – buddhista is, vagy mohamedán. Nekem nem jó. Nem, mert katolikus a kultúrám. Ez a vallási anyanyelvem. Ennek szimbólumait, képeit, muzsikáját, szövegeit, kifejezésvilágát szoktam meg gyerekkorom óta. Itt vagyok otthon. Otthonomban miért nem gondolhatom, amit gondolok? Elűztök?

Hova menjek? Másutt is azt mondják majd, amit itt: „Nem kötelező a hitünkön lenned, de ha itt akarsz maradni, akkor azt kell gondolnod, amit itt kell gondolni. Írd tehát alá: Mindezeket hűségesen megígérem...” s a többi. De hát nem tudom megígérni. Képtelen vagyok rá. Nem tudok mást gondolni, mint amit gondolok. „Ne gondoldj a fehér elefántra!” Megpróbálok... és

Láttam a Püspököt!
A Hegyet láttam égbefürdeni
A lármás Liliput fölött,
És homlokán a sugárzó ködöt.
Hát lehet ember ilyen isteni?

Ez nem a nagyobb, ez a Más!
Ez a kinyilatkoztatás!
Ez a Sínai, ez a Tábor!
Ez a vércsepp a Krisztus oldalából!
Ó én boldog, hívő Tamás!

Ő van! Ó egyetlen jótétemény!
Loholhatok, botolhatok,
De álmomban is érzem a felém,
Nekem is fénylő fellegoszlopot,
Mint a zsidók a puszta éjjelén.

Ő van! Nem kell hát énnekem se gyáván.
Kicsinnyé lennem a Nagyért!
Hát van egy isteni Fehér,
Amelyben az egész ember-szivárvány,
Egy diadalmas össze-fénybe fér!

Ő van! Ó áldás: én is lehetek!
Lehetek én, szabadon és merészen!
Nem rontom ketté Isten-adta részem:
Az élő életet,
Istent és embert akarom egészen.

Századom élő Evangéliomja,
Esdj rám kegyelmet, Isten Szentje,
Hogy én bennem is magát megjelentse
Az Isten telje-szomja,
És belőlem is eszközét teremtse!

(Sík Sándor: A Püspök)

csak nem sikerül. Hessegeds el magadtól a hitellenes gondolatokat! Ez sem sikerül. Minél jobban akarnám, annál kevésbé. De nem is akarom elhessegetni. Nem, mert ezek az én gondolataim. S a gondolataim nélkül nem akarok élni, nem is tudok. Azok nélkül már nem is lennék az, aki vagyok. Tegnap még azt gondoltam, amit gondoltam. Történt azonban közben velem valami, s ma már mást gondoltok. Értsétek meg, nem akarok sem hallgatni, sem hazudni! Beszélni akarok arról, amit gondolok! Beszélni olyanokkal, akiket érdekel a témám; az, ami számomra a legfontosabb. Az, hogy milyen is az Isten! Olyanokkal akarok beszélni, akiket érdekel az is, hogy én mit gondolok, s akikre kíváncsi vagyok, hogy ők mit gondolnak. Nem brosúrát felmondani tudásukra vagyok kíváncsi. Nincs számomra hely nálatok? Ha nálatok akarok maradni, kötelező azt gondolnom, amit megszabtok, hogy gondolhatok?

Miért kell életem végéig felmondanom a leckét, ha megtanultam azt már fiatalságomban, de Istentől gondolkodó lénynek teremtetven – túljutottam azon. Nem azért, mert elfelejtettem a leckét. Továbbgondoltam.

Mindazonáltal áll és él az elvárás: ha katolikus akarsz lenni. Nesze neked emberiség! Nesze neked ember, akit Isten a maga képére és hasonlatosságára teremtett! Nesze neked, Isten, aki minden bizonnyal maga vagy az értelem! Aki az is vagy! Ez az ötezer kötelező kell – maga az abszolút értelmetlenség! Több is, rosszabb is, mert kítaszítja a körből éppen azokat, akiket leginkább érdekel Isten s az ő Országá.

Életemből tizenöt évi küzdelmet vett igénybe, hogy igazoljam magam vallásom büntető hatóságai előtt. Igazolnom, hogy igazodom ehhez a kellehez, miközben vallottam és meg nem tagadtam, hogy a lelkiismeretemhez még inkább igazodom.

Még inkább, mert csak addig vagyok méltó az ember névre, és csak addig lehetek Isten gyermeke, amíg igazodom hozzá. Miért küszködtem 15 évet? Azért, mert meg vagyok győződve arról, hogy az ötezer különböző válasz mind téves, s egyes-egyedül a miénk az igaz? Nem ezért tettem. Ha ezért tettem volna, részese lennék annak, amit az előbb abszolút értelmetlenségnek (Ha másutt nevelődöm, akkor más az igazság!?) állítottam. Hát akkor miért tettem? Csak azért, mert valahol otthon akarok lenni. Nem tudok otthon nélkül élni. Én sem, más sem.

(Nem kötelező katolikusnak lenni)

Két püspök beszélget egymással a Központi Szeminárium egyik ablakmélyedésében:

– Ezekért a bűneinkért majd osztrák kolostorokban fogunk vezekelni, mondja az egyik.

– Bárcsak már ott tartanánk! – válaszol a másik.

A lefekvés-magatartás kezdetén a hierarchia is tudta, hogy az út, amelyre lépett az emberi gyengeségnek, a bűnnek az útja. Ismerte még

Jézus útját, aki csak kötélvégen hurcoltan tárgyalt a trón és oltár szövetségének embereivel, főpapjával, s az államhatalom helytartójával, és nem talált módot a megegyezésre, bár Golgotára kellett mennie, bár tanításával, példájával tanítványait is golgoták felé igazította. Nem következett be semmiféle vezeklés sem osztrák, sem egyéb kolostorokban. A magyar társadalom sem készít helytállási mérleget, hierarchiánk sem. Sőt, az utóbbi igazoltnak hirdeti a megegyezések követett útját. Hogyan lehetséges ez, ha az út elején még tudta, hogy a bűnt választotta?

Győzött benne, mint Konstantin császár óta annyiszor, a „keresztényi” a „jézusi” fölött. Volt alkalmam erről a 80-as évek végén több ízben beszélgetni egyik főpapunkkal. Háromszor is elhangzott ajkáról: „Kedves Atya, én mindig csak engedelmeskedtem”. A keresztény út az engedelmességé. A Jézusé az engedetlenség. Az első jutalma: a fekete Mercedes. A másiké: a kereszt. S ez a két út szabatosan kizárja egymást. Az egyik nem tud mit csinálni a másikkal, s a másik az egyikkel. A Bokor úgy gondolja, hogy az egyházat Jézus indította útjára, s ennek az egyháznak a maga történelmi útján nincs más dolga, mint felzárkózni Jézushoz. Akkor is ezt gondolja, ha a hivatalos, a keresztény utat járók szemében az egyház egységét megbontónak minősül. Egy hazánkfia írja külföldön megjelent tanulmányában: „...a 80-as években Bulányi atya és a Bokor-mozgalom naiv és mit sem sejtő eszközeivé váltak az állam egyházat bomlasztó törekvéseinek” (Ost-West Informationsdienst 1998). Érdemes elgondolkodni ezen az állításon. Tény, hogy az állam és a hierarchia megtalálta a békés egymás mellett élés útját. Tény, hogy a Bokor nem volt hajlandó a maga életét alávetni a pártállam korlátozásainak. Tény, hogy ezért a Bokor tagjait a pártállam a maga fennállásának utolsó percéig börtönözte. Ha az idézett állítás igaz, akkor a pártállam börtönbüntetéssel ösztönözte a Bokrot, hogy tegye az ellenkezőjét annak, amire a pártállamnak a hierarchiát sikerült nagy nehezen rábírnia. Azaz a pártállam ösztönözte a Bokrot arra, hogy tegyék az ellenkezőjét annak, amit a pártállam célul tűzött ki az egyház elé. Mivel ösztönözte a Bokrot a pártállam?

Börtönbüntetéssel s a hierarchiát arra kényszerítéssel, hogy üldözze és büntesse a Bokor tagjait. Van az idézett állításnak értelme? Csak akkor, ha a pártállam skizofrén, a Bokor tagjai pedig mazochisták. Ha a pártállam azt akarja, amit nem akar. Ha a Bokor tagjai abban lelik örömüket, hogy bántják őket. Szeretetből nem írom ide a rangos tanulmányíró nevét. Aki mindenáron tudni akarja, megtalálhatja az idézett folyóiratban. Értelmileg alaptalan vádja egyébként nem új. Már 1951-ben megfogalmazták az egyik püspöki aulában. Alapja az volt, hogy a Grósz-per s az aulák ÁVO-s irányítás alá vevése után is tartottam tovább az ország legkülönbözőbb pontjain háromnapos titkos lelkigyakorlataimat. Ez fogalmazódott meg: „Abból, hogy Bulányi tovább tartja a lelkigyakorlatokat, világos, hogy beszervezték. Beszervezték, hogy az ÁVO minél többeket tudjon lebuktatni”. Ez a vád pedig lélektani képtelenséggel dolgozik. Aki tartott már három napos, reggeltől estig tartó, kis létszámú, s ezért nagyon személyes levegőjű lelkigyakorlatot, tudja, hogy teljes skizofréniát feltételez mindezt azzal a szándékkal tenni, hogy börtönbe juttassam az ott levő fiatalokat, testvéreimet Jézusban. 1945 után tisztában voltunk vele, hogy elkövetkezett a magyar egyház számára a vértanúság kora. Van is

ennek a félszázadnak egyházunkban egy hitvallói-vértanúi, jézusi vonulata. A Bokron kívül is. Csak a körünkben dolgozóknak állítok itt emléket: Sándor István szalézianus testvért felkötik 1952-ben, Czakó Imre egri egyházmegyes papot 1972-ben közlekedési baleset áldozatává teszik. A börtönviselték nevét nem sorolom fel, még kevésbé azokét, akiket a pártállam különféle módokon marginalizált társadalmunkban hűségükért Jézushoz. Inkább elmondom vázlatos történetét, hogyan szálltak ki nem szép, hanem csúnya rendben egyre többen és többen ebből a vonulatból.

Első-l azok, akik magyarázták Mindszentynek a Karon belül és kívül, hogy „az Alföld azért maradt meg katolikusnak a török hódoltság idején, mert a Szeged-alsóvárosi ferences barátok hajlandók voltak a basa papucsát is megcsókolni, csak hogy helyben maradhassanak. Másodikul azok, aki a Pártállam indítására létrehozták a Békepapi Mozgalmat. Harmadikul, akik megrettenve a maguk és sokak várható szenvedéseitől, elindultak a Pártállammal egyezkedés útján. Negyedikül azok, akik nem utasították vissza a titkos rendőrök ajánlatát: ha nem akar börtönbe kerülni, írja alá, hogy információkat gyűjt számunkra, s ha valakinek elpletykálja ezt az államtitkot, akkor annak megsértésért tíz év börtönt kap. Mindezen személyi lépések következtében az ÁVO úgy sétált köreinkben, mint saját palotájában.

Ezzel a vonulattal szemben élt a másik, a jézusi. 1972-ben írtam egy kis tanulmányt Lelkipásztori Marketing címmel, melyben leírtam a kisközösségeket építés munkáját, s azt állítottam benne, hogy ha beérjük azzal, amit a pártállam engedélyez nekünk, akkor csak saját temetési menetünket asszisztáljuk. Lékai ezt a 70-es évek második felében körlevéllel támadja: le akarom szakítani a hívőket a püspökökről. Kiviszi Rómába is bizonyosságul ellenem. Eljuttatja a szöveget ott az idős, magyar származású, kiérdemesült piarista generálishoz is, Tomek Vincéhez. A generális véleményt kér az írásról egy Rómába látogató s általa becsült magyar piaristától. Az elolvassa, s ezt válaszolja: „Generális atya, ezt teszi minden becsületes pap ma Magyarországon”. Mit? A családi otthonokat használja fel, hogy hirdesse Jézus igéjét, s elmondja azt, amit a szószékről bajosan tud elmondani. Egy református pap így figurázta ki előttem szomorú helyzetünket: „Tudod, az állami elvárás velünk szemben az, hogy hat napon keresztül legyünk láthatatlanok, a hetediken pedig érthetetlenek”. A családi és jóbaráti körben – mert ez a kisközösség – érthetően beszélhettünk, s hétközben is láthatók lehettünk.

A kisközösségek vitték tovább az egyház vértanúi-hitvallói, jézusi vonulatát. Ezt kellett Lékainak megsemmisítenie a kis lépések ellenében az államhatalom parancsára. Kezdeti bizonytalankodások után, az 1979-ben kezdődő fegyverfogás-megtagadásunk után már tudja is, hogyan: el kell választani a Bokortól a többieket. Segít neki Miklós Imre. Poggi, a Szentszék utazó nagykövete 1981 tavaszán személyesen közli velem: az állam zöld utat engedélyez a kisközösségeknek, ha elállunk a fegyverfogás megtagadásától. Egyedül mi nem állunk el. De újabb börtönvállalásunkkal szabadabbá tesszük az egyház életét. Lékai büszkén hirdetheti, jóllehet korábban mindenféle kisközösséget fel kellett volna számolnia: Magyarországon is vannak kisközösségek. Jók, melyek tisztelik az állam törvényeit, s engedelmeskednek a hierarchiának; s rosszak, melyek nem tisztelik és nem engedelmeskednek, a Bulányi atyához

tartozók. A Lékaik támogatók püspökökké lesznek, a Bokorhoz tartozókat pedig kiszorják a szemináriumokból. Húsz éve nem szenteltek már hazai püspökök papot a Bokorhoz hűségeseik közül.

A katonai eskü, a „gyilkolunk – nem gyilkolunk” kérdése lett a víz-választó. Ezen a buktatón keresztül kiszállt a jézusi vonulatból a magyar egyház életnek az a csoportja is, amely évtizedeken keresztül járta a hűség golgotái útját. Győzött a keresztényi, a fegyvert ismerő magatartás a jézusi fölött. Amikor tehát visszakövetelik a keresztények a pártállam által elvett pozíciókat, akkor bizony jó lenne, ha tisztában volnának azzal, hogy miféle értékek számára követelik azokat vissza. Olyan értékek számára, amelyek nem hivatkozhatnak Jézusra.

Ha tetszik valakiknek, ha nem, ki kell mondanom: a Bokor mozgalom 1945-től eredeztethető indulásától kezdve a katolikus egyházban idehaza megfogalmazódik egy szemlélet, amellyel az eltelt félszázad bizonyága szerint lehetetlen volt a magyar társadalomnak szóba nem állnia. A pártállam sűrű börtönzéssel, a katolikus egyház hierarchiája (nemcsak a hazai!), nem-akarnám-minősíteni-miféle eszközökkel munkálkodott és munkálkodik, hogy asztal alá söpörje azt. Végső győzelmet azért nem jósolok e törekvésnek, mert annak a gondolatait képviseljük, aki így búcsúzott tőlünk: Bízatok, én legyőztem a világot! (Jn 16,33). Hogyan győzte le, ha maga is, az őt követők is Golgotán, máglyán, a társadalom peremén végzik? Úgy, hogy történelmi tapasztalataink növekedtével egyre több ember számára válhatik nyilvánvalóvá, hogy a „világ” nem képes megoldást kínálni. Akkor sem képes biztosítani az emberiség számára a túlélést Bolygónkon, ha a világ a „keresztény értékek” ruháját ölti magára. Aki hüvelybe dugatja a kardot, csak eszmei síkon arathat győzelmet. Így győzte le a világot, mert az ellentmondásoknak, a fából vaskarikának nincs jövője. Ezért győzte le a trón (kard) és oltár (kivégzett áldozat) szövetségének a világát.

(Beszélgetés...)

Miért is ragaszkodom olyan nagyon ehhez az egyházhűséghez is? Azért, mert azt gondolom, hogy nem lehetséges új, egyetemes vallást kreálni, amelyre érdemes volna lecserélni bármelyik eddig kialakult vallást. Ha csak filozófiai, azaz ésszel nyilvánvalóvá tehető tételeket tartalmazna egy vallás, az sem lenne egyetemes, hiszen nincsen egyetemes filozófia sem. Ha pedig csak filozófiai tételeket tartalmazna ez a vallás-kísérlet, akkor meg még vallás sem lenne ez a kísérlet, mert a vallástól azt várjuk, hogy mondjon valamit azokban a kérdésekben is, amelyekre tiszta ész, a filozófia nem képes válaszolni. Csak a felebaráti szeretetből még nincs vallás. Az is kell hozzá, hogy engedjem, hogy szeressen az Isten...

Volt egyszer egy ember, az ő háza udvarán oszlopot épített az ő Istenének.
De az oszlopot nem márványból faragta, nem kőből építette, hanem ezer meg ezer apró csillámló homokszemcséből, és a homokszemcséket köddel kötötte össze.
És az emberek, akik arra járva látták, nevettek rajta és azt mondták: bolond.
De az oszlop csak épült, egyre épült, mert az ember hittel a szívében építette az ő Istenének.
És amikor az oszlop készen állott, az emberek még mindig nevettek és azt mondták: majd a legelső szél összedönti.
És jött az első szél: és nem döntötte össze.
És jött a második szél: és az sem döntötte össze.
És akárhány szél jött, egyik sem döntötte össze, hanem mindegyik szépen kikerülte az oszlopot, amely hittel épült.
És az emberek, akik ezt látták, csodálkozva összesúgtak és azt mondták: varázsló. És egy napon berohantak az udvarára, és ledöntötték az ő oszlopát.
És az ember nem szitkozódott és nem sírt, hanem kiment megint az ő udvarára és hittel a szívében kezdett új oszlopot építeni az ő Istenének.
És az oszlopot most sem faragta márványból, sem nem építette kőből, hanem megint sok-sok apró homokszemcséből, és a homokszemcséket köddel kötötte össze.

(Wass Albert: Előhang)

Mindezen megfontolásoknak egy a vége: Jézust követő törekvéseinknek ágyát, keretét egy adott vallásnak – bármelyiknek – kell meghatározni. A mi esetünkben, akik általában katolikusoknak születünk, a katolikus vallásnak.

Egyáltalában nem egyszerű feladat ez. Azért nem, mert a hierarchia ugyan igyekszik nem megtagadni a jézusi tanítást, igyekszik nem beszélni a tanításnak három alapvonásáról (nem lehet parancsolgatnunk egymásnak, gazdagabbá válni másikunknál s erőt alkalmazni másokkal szemben), de a hatalommal kötött hagyományos alkui (nagyjából és rendre, vagy csak: nemegyszer) a jézusi tanítással ellenkező állásfoglalásokra készíti őt. Ilyenkor Jézus tanítványa nem engedhet a főpapnak; ilyenkor Jézus tanítványa ki kell tegye magát annak a veszedelemnek és dicsőségnek, hogy a főpap mártírrá, azaz Jézusról bizonytságot tevővé teszi őt.

(Napló – Városmajor, 2003. febr. 7.)

Hazám...

Hazámban a gyilkosokat életfogytiglani büntetésben részesítik, de ha büntetésükből 14 és fél évet kitöltenek, amnesztiában részesülnek. Az 1982. június 9-én kapott büntetésemből jelen év decemberére letelik 14 és fél esztendő állítják, hogy csak Ön szüntetheti meg az általuk kirótt büntetést. A szeretetnek kárára lenne, ha a problémákat áthagyományoznók az utánunk következő nemzedékeknek. Aláírom egyházunk hitvallását: Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában bűneimért bocsánatot kérve, az ellenem vétetteket szívből megbocsátva; az Isten földi és örök országának reményét megőrizve... kérem munkájára... Isten áldását".

Egykori debreceni tanítványom, az első Bokor-közösség tagja s ma a hazai piarista rendtartomány főnöke, Kállay Emil is ír egy levelet Ratzinger bíborosnak: „A mozgalmához tartozó, az egyházhoz hűségesen ragaszkodó és a kommunista diktatúrában meghurcolást és börtönbüntetést is elszenvedő hívek miatt is, a rendszerváltás után hét évvel már nagyon szükséges volna ügyének rendezése. Félő, ha ilyen rendezetlen állapotban hal meg, ez sokakból az egyháztól elidegenedést váltaná ki".

Közben meg megyeget az élet tovább. Ebben az évben lát napvilágot Szent Pál teológiája c. művem újabb három kötete: Krisztus hűsége, Krisztus Lelke, s 2. kiadásban: Erény-e az engedelmesség? A KOINÓNIA is él tovább, túl van már a 40 szerzői íven, s az ÉRTED VAGYOK folyóiratunkkal együtt megmutatja a katolikus univerzumnak azt az arcát, mely nem ismerhető meg a hazai katolikus sajtóból.

Közben pedig szalad az idő, s hamarosan karácsony lesz, s itt is és ott is összeül a család, s összejönnek az egymást szerető szívek, hogy megmelegedjenek Annál, akit JÁSZOLBA FEKTETTEK...

(Örült-e, sírt-e Mária?)

Mi 1936-ban érettségiztünk. Sohasem gondoltam diákkoromban arra, hogy nekem magyar nevem van, másoknak meg nem. A kultusz-miniszterünk neve is gróf Klebelsberg Kúnó volt, az esztergomi érseké pedig Csernoch János. Csak a kormányzó volt: Horthy, meg a miniszterelnök: gróf Bethlen. De ezek fölötté álltak a nemzettestnek: magyar nemesek, főnemesek voltak, és még reformátusok is. Püspökeinknek is legfeljebb akkor volt magyar nevük, ha véletlenül főnemeseknek születtek. Az én diákkoromban talán egyikük sem volt magyar nevű.

Boldog nemzetköziségben éltünk, s tüzes magyaroknak nevelődtünk az iskolánkban mindnyájan.

Ma már viszont tudom, hogy micsoda nemzetközi kárpát-meden-cei kavalkád volt az osztályunk. 61-en iratkoztunk be az I/-ába, s nyolcadikra maradt belőle negyven vagy annyi sem. És nemcsak kibuktatták a tanárok a felesleget – a közeli Eötvös reálnak is jusson diák!, gondoltuk mi, akik nem buktunk ki –, az igazgató fel is vett közénk a nyolc év alatt néhány új fiút. Az osztály közel 40%-a kikeresztelkedett zsidó volt, az őskeresztények között pedig Bukovszky, Kovacsics, Leisztinger, Staudinger, Kaczián, Viczián, Zimburg... Tótokat, cseheket, lengyeleket, délszlávokat, oláhokat ki tudom ma már szűrni közülük. Még magyar nevű is akadt. Bordás, Gaál, Orbán és Posta, ezek alighanem mind nemes ivadékok lehettek. A valamikori jobbágyságot képviselték: Kovács, Nagy, Szilvási, Tolnai meg magam. Mi voltunk az osztály legproletárabb rétege. Volt két reformátusunk is: Kalos és Kerekes. Mért írárták őket ide szüleik, sohasem kérdeztük tőlük. Összesen 11 nem magyarított nevű érettségizett a negyvenből. Tanáraink: Fridreich, Fischl, Menczer, Kanszky, Wágner, Éder. Még magyar nevűek is akadtak közöttük: Kövesi, Hatvani, Bátori, Bartha, s egy háromszéki székely: dr. Para Imre, a földrajztanárunk – Sepsiköröspatakról. Osztálytársaim közül senki sem futott be politikai karriert '45 és '89 között. 1996-ban a 60 éves érettségi találkozónk még megvolt. Öt évvel később, 2001-ben magam próbálkoztam összeszedni az osztályt, de üresen csengtek már a telefonok. Egyetlen barátom az osztályban egy csehszármazék (alighanem a Bach-korszakban került ide) apától és zsidószármazék anyától született színjeles tanuló, aki mellékesen még műkorcsolyázó Európa-bajnok is volt diákkorában. Zuglói volt, én meg mátyásföldi, s át-átbringáztunk egymáshoz – akkor még! – a réteken. Az aranymisémen még ott volt, s elolvasta életem főművét

Haza és jövő és emberiség!
Halál halál! – Ezek itt alszanak!
Meddig virrasztol ifjú álmukon?
Hisz véreik, az édes véreik
(Tegnap még ifjú-épek, mint ma ők!)

Ott ránganak a Sátán ütemén!
Odakerülnek ők is! Ha ma nem,
Holnap talán, vagy esztendő-ilyenkor:
Mind ott kering a hullatánc-füzérben,
És onnan nevet téged és Megyert,
S az ezer-sátor gyerek-mitoszát!
Bolond! Bolond! Poéta! Mire jó?
Másfelé nézel? Keletre, nyugatra?
Alföld! Dunántúl! Alszik. Minden alszik!
És álmaik, merész nagy álmaik
Meddig repesnek? Egyiké: a szomszéd
Kővér telkéig, falu végéig;
A másiké: hogy eztán tíz garast
Kaparhasson kilenc helyett;
A harmadik: hogy egy collal magasabb
Székbe ülhessen, mint a többiek.
Álom, álom! Ki hallja itt
A Kárpátok sikongató szelét?
Kinek fáj itt; ami téged gyötör?
Ki sejti itt Megyernek álmait?
Alföld? Dunántúl? Alszik! Vagy halott?
S az Isten föltámaszt-e oly halottat,
Aki jól érzi a sírban magát?
Megyer? Ezeknek? Bolond! Mire jó?
Te még tovább tekintel? Nyugaton,
Északon, Délen hordozod szemed?
Az Emberiségnek ültetsz új palántát?
Főnixet vársz, újjá-kelő világot?
Hát nem látod az üstököst az égen,
Száz üstököst, vérfarkas hírnököt?
Nem érzed-e, hogy az emberiség
Mély szívében valami meghasadt?
Ember volt mindig ember farkasa,
De a farkas is farkában vonít;
Most, most a farkas farkast fojtogat,
Testvér testvérnek marcangolja torkát,
Jóllakott éhest, éhes jóllakottat.

(Sík Sándor: Megyeri hitvallás – részlet)

is. Az érettségi utáni találkozókön baráti volt a levegő: nem zsidóztunk, nem kommunistáztunk le senkit. Utóbbi nem is volt közöttünk. Csak hősi halott, hadifogoly meg politikai fogoly – minden mennyiségben. Egyik osztálytársammal találkozom Rákosi '53-as, első bukása után a Gyűjtőben, amikor egy kis időre emberként bántak ott velünk, s beszélgethettünk is a sétán egymással.

– Ebben az országban nem lehet élni. Ha egyszer szabadulok, megyek akárhová a nagyvilágba, csak innen el – mondta szomorún, lemondón.

– Mért gondolod? – kérdeztem őt.

– Mert maholnap 40 éves vagyok, s eddig még csak tanultam meg tanultam, aztán katona meg hadifogoly voltam, most meg politikai fogoly vagyok... – Egy akkor költött versem egyik sorával válaszoltam neki:

– Korán őszült fejünket csókolja a szél...

Emberebb ember, magyarabb magyar! – ez volt a pozsonyi zsidó rabbi unokájából lett egyetemi tanár, korábban hittantanárunk, ekkortájt megfogalmazott ígéje. Lehet, hogy nem neveltek iskoláikban nagyon vallásos embereket, de vallásukat megvetőket sem – mondta E fiúból pap lesz, akárki meglássa 1942-ben, hazai megtelepedésünk háromszáz éves ünnepségén, Kovács Vince, a váci apostoli kormányzó. Megkérdeztem nagy diákként hittanáromat:

– Mért nincs iskolánkban hitbuzgalmi egyesület?

– Mert az egész nevelés valláserkölcsi szellemben történik – volt a válasza.

Hitvita nem volt az osztályban a nyolc esztendő alatt. És hit volt-e? Mentünk minden nap misére, tanítás előtt, fél nyolckor. Volt évi négy kötelező gyónásáldozás. Vasárnaponként lehetett áldozni is, de kevesen éltünk ezzel a lehetőséggel. Ketten lettünk papok az osztályból.

A másik hamar disszidált, sohasem láttuk többé. A 25 éves érettségi találkozónk évében – túl a negyvenen – szabadultam a börtönből. Beszámolt mindegyikünk élete folyásáról. Nagyjából ezt a képet mutatták:

– Megházasodtam, nem sikerült. Újra nősültem, de erről a másodikról már nem mondok semmit. Ez a szöveg ismétlődött. Aztán egyikünk módosított.

– Én is megházasodtam, nekem sem sikerült. De mivel én ebben az iskolában azt tanultam, hogy Isten a szerencsétleneknek megbocsát, de a hülyéknek nem, ezért nem házasodtam még egyszer...

(E férfiből pap lesz...)

Mondtam barátomnak: nem kívánhatom a cigányoktól, hogy megmentsenek egy nemzetet, amely nem akar élni, s gyermekek szülése helyett NATO-kompatibilis fegyverkezés milliárdos költségeinek előteremtésén fáradozik. Lehet, hogy Johann Wolfgang Goethe nagyobb, mint Arany János, de – s most az ő szavával szólok:

Ha minket is elfű az idők zivatarja,
Nem lesz az Istennek soha több magyarja. -
nem akarok senki nemzete megmentése érdekében mássá asszimilálódni. Beethoven nagyon nagy lehet, de könnyeket arcomra nekem is, miként tanáromnak és rendtársamnak, Sík Sándornak, a Rutafa nótája csal:

Magas a rutafa, ága elágazik.
Aranysár haja, Magyar Ilona,
Haja fölül gyöngy, koszorúja gyöngy.
Egyik ága hajlik, barna legény udvarába,
Aranysár haja, Magyar Ilona,
Haja fölül gyöngy, koszorúja gyöngy.
Másik ága hajlik barna leány udvarába,
Aranysár haja, Magyar Ilona,
Haja fölül gyöngy, koszorúja gyöngy.

Vannak megmenthetetlen népek-nemzetek is. Nem azok, amelyeket katonai szerződések erejében leigáznak, hanem amelyek magukat ítélik halálra. Ady Endre tudott ilyenekről (Az idő rostájában).

Kezében óriás rostával
Áll az idő és rostál egyre,
Világokat szed és rostál ki
Vidáman és nem keseregve
S búsul csak az, akit kihullat.
S aki kihull, megérdemelte,
Az ocsút az Idő nem szánja.
Aszott nemzetek, hűlt világok,
Tört életek miazmás vágya
Halálra-valók s nem kár értük.

De én nem vagyok Idő! Én csak honfoglalókkal jöttem és kócos jobbágyok kései ivadéka vagyok, s nevem a kabarok nyelvén jávorszarvast jelent, s én, mivelhogy nem vagyok Idő, ezt kiáltom: KÁR, nagy kár, mert ha kihullunk, nem lesz aki sírjon a Rutafa nótáján, s az Isten is szegényebb lesz, mert nem lesz neki soha több magyarja. Ha a cigány magyar akar lenni, magyarként ölelem őt magamhoz, de nem kívánhatom el tőle, hogy azzá legyen, ahogy tőlem sem kívánhatja senki, de senki, hogy románná vagy franciává legyek. Egy darabig még szülhetnek helyettünk, de Miskolc környékén a latin pap is, a görög is, a lutheránus is, a kálvinista is mind mondja: több cigányt keresztem már, mint nem-cigányt. S ez alighanem hasonló módon van kishazánktól északra, keletre, délre egyaránt. Petrovics István és Hrúz Mária Sándor nevű gyermeke 150 éve még magyar és Petőfi akart lenni. Akarna-e ma is? S ha a cigány ma magyar akar lenni, akar-e majd holnap is? Isten adta joga az is, hogy ne akarjon. A Betlehemi Gyermekek üzenete, hogy magamhoz öleljem a cigányt is; akkor is, ha magyarrá válik, meg akkor is, ha nem.

A Gyermekek istállóban született, s rá melegeget, csak a marha lehelt. Később sem volt fejét hova lehajtani. Dugi pénze sem volt. Ette-itta, amit a többiek. Senki semmit nem mondott magáénak, hanem mindenük közös volt.

A Hegyi-beszéd próféta szavát
Falánk idők fertelmes
Bálnagyomra hiába nyelte el.
Lesz még egy harmadik nap,
Amikor a mélyből felsüvölt a szó,
S nem lesz, aki meg ne hallaná!

Ezt éneкли hetven évvel ezelőtt Sík Sándor a Megyeri Hitvallásban. Meghallja-e a Bokor a szót, az Isten következő szavát, amely felsüvölt a marxi szent kísérlet csúfos bukása után? Elűzi-e magától a felnőtté serdült Gyermekeket a pusztában megkísértő Sátánt, aki a gazdagság álmaiba szeretné belekergetni? Vagy tudjuk, és mindig is tudni fogjuk, hogy Jaj a gazdagoknak, s csak a szegények a boldogok, mert övék az Isten Országa. Csak az övék, mert kiváltság-nagybirtokosok nem képesek a vacsorán kötött szövetségre: a mindenkit egybeölelésre; azok csak másra képesek: védővámokat és védőbástyákat emelni kiváltságaik védelmére, a nyomorultakat nyomorúságukban hagyni, s kölcsöneikből adósságokat varázsolva nyomorukba egyre mélyebben taszítani. Megépül-e Bokorligeten az Isten álma, az osztozás világa, a mindenkit egybeölelés civilizációja?

Megépülhet, csak el kell mennünk újra és újra a betlehemi istállóba, s a jászolban fekvő csecsemővel kell megbeszelnünk, hogy hány ezer dolláros évi jövedelem jelenti számunkra a létminimumot, amikor milliárd és milliárd ember él évi ezer dollárnál kevesebb pénzből. Elvihetjük magunkkal a jászolhoz Ady Vér és arany kötetét is, fellapozva a Mi urunk: a Pénz fejezetet, s benne csak egyetlen verset megkeresve: Júdás és Jézus.

Dühödt, lázongó szívverésem
Golgotai bazaltra vésem,
Krisztus, poétám, szent Alak,
Eladtalak.
Enyém volt minden álmodásod,
Én voltam a lelked, a másod,
Megkoszorúztam a fejed.
Szerettelek.
S eladtalak, én fejedelmem,

...
Nem hallgatom zsoltáros ajkad,
Nem kell szép égi birodalmaid.
Selymet, pénzt akar egy leány,
Vár, vár reám.
Galád vagyok? Galád az élet.
Bűve miért nincs az Igének?
Vággyal, kinnal miért gyötör
Pénzes gyönyör?

A Mammon az Isten ellenlábas. A mi Urunk: a Pénz visz kísértésbe – Jézus tanítása szerint. Nem szolgálhatunk két Úrnak. Csak egynek. Melyiknek szolgálunk? Rendszerváltás után is annak, akinek előtte?

Eredj, ha gondolod,
Hogy valahol, bárhol a nagy világon
Könnyebb lesz majd a sorsot hordanod,
Eredj...
Szállj mint a fecske, délnek,
Vagy északnak, mint a viharadár,
Magasából a mérhetetlen égnek
Kémleld a pontot,
Hol fészekrakó vágyaid kibontod.
Eredj, ha tudsz.

Eredj, ha hittelen
Hiszed: a hontalanság odakünn
Nem keserűbb, mint idebenn.
Eredj, ha azt hiszed,
Hogy odakünn a világban nem ácsol
A lelkedből, ez érző, élő fából
Az emlékezés új kereszteteket.

A lelked csillapuló viharának
Észrevétlen ezer új hangja támad,
Süvít, sikolt,
S az emlékezés keresztfáira
Téged feszít a honvágy és a bánat.
Eredj, ha nem hiszed.

(Reményik Sándor: Eredj, ha tudsz!)

S most arra kérem az olvasót,
lapozzon vissza a kötet elejére, az
1949-ben Debrecenben írt elmélkedéshez,
hogy megkapja a választ minden dühödt és lázongó szívverésre a betlehemi Gyermektől.

Szegény szerencsétlenem, miért akarsz boldog lenni abban, amiben nincsen számodra boldogság? Miért akarsz töltekezni kabáttal, meleggel, bársonnyal, palotával, amikor végtelen a vágyad, s ezek az Élet-pótlékok mind végesek...

Talán nem is kell tovább olvasni. Csak csendben kell maradni, s behunyt szemünkkel nézni; nézni a jászlat és azt a két boldog embert, akinek gyermek adatott. Amíg a Bokorban ennek, a gyermeknek örülünk, addig biztosítva van, hogy az Isten álma megépül

Bokorligeten..., s talán másutt is. Mindenütt? Nem lehetetlen, ha egyszer írva van, hogy A SZELÍDEK FOGJÁK ÖRÖKÖLNI A FÖLDET.

(Szelídek szövetsége)

Kezdetben vala a papkirály. Amikor pedig a szakosodás következtében külön személy lett a király, aki sereget vezet, és külön személy a pap, akinek dolga leesdeni a mennyei segítséget a sereg számára, akkor két személy lett a valaha egyből. De maradtak továbbra is egyhasi testvérnek. Mióta a világ világ, azóta fejedelemnek és főtáltosnak egy húrón kell pendülnie. Hiszen még így is bizonytalan a győzelem! Ha Asztrik koronázza Istvánt királlyá, akkor Asztriknak azért kell Esztergomban imádkoznia, hogy sikerüljön négyfelé vágnia Istvánnak Koppányt. Ez az ezer esztendősnél is régibb, őszibb, örök valami, ez a főpap és a fejedelem egymásra utaltsága századunkban egy pillanatra megzavarodott. De csak nálunk. És csak húsz évre. Volt egy Mindszenty, aki azt mondta, hogy ő aztán nem tolja a kommunisták szekereit. Hát ez a történelmi abszurdum. Más véleményen lenned egy államhatalommal szemben csak akkor lehet, ha hadsereged is van.

Ha nincs, akkor pofa be. Ne téveszd már össze a főpap szerepét a prófétával. Az beszélhet, amit akar. Majd kivégezzük közakarattal. Én, a király, s te, a főpap.

A Vatikán aggódva nézte, hogy mit csinál a bíborosa. A végén el kellett dobnia, mint használhatatlant. A Vatikán csak '45 és '64 között „imádkozik a hallgató egyházért”. Húsz év intervallum ez, s utána helyreáll az ősi állapot. Mondom csúnyán: Az urak megegyeznek. Káposzta-kecske alapon: Meg akarjuk szüntetni, hogy hülyítsék az embereket! – mondja a kommunista fél. Igen is folytatni akarjuk az egyház küldetését – mondja a vallásos fél, s utána kéz kezét ropogva ráz. Mert megszületik a megegyezés: ennyit és ennyit maszlagolhatjátok az embereket, ha ennek ellenében erősítitek a béketábort, s nem bántjátok a békepapokat. Alku ez, kérem. Csinálják azt, amit lehet. Amit elfogadnak a Kremlben is, a Vatikánban is. S a megegyezők fekete Mercedeseken suhannak. Nekik biztosan megérte. Biztosan? Haláluk közeledvén, sorban másképpen látták... Legalábbis az egyik oldalon.

S van az Isten teremtetten ember, aki nem főpap és nem király... a Jézus fajtájából való. Csak rendre, igaz szóra meg tisztességre vágyik. Annak kifordul a gyomra ettől, s mondja a magáét. Csak három évig mondhatja, mert a trón és oltár legszentebb szövetsége (Pilátus és Kaifás, a ruhaszaggató) Golgotára juttatja.

(Napló – Városmajor, 2005. január 30.)

Bokrom...

Andikánk, a Bokor Nagyasszonya, 1972 nyarán írhatta a Bokor-himnuszot. A Bokor '72 nyarán, káptalanfüredi közös nyaralásán – úgy emlékszem – már énekeltük. Mintha '72 szeptemberében vittem volna el őt vonaton Debrecenbe, hogy befeküdjön az ottani klinikára. A klinikát körülvevő erdő egyik padján ültünk egymás mellett, és adtam fel neki a nagybetegek szentségét. A '72. év Karácsonyi Ajándékának első kötetének, a Puer natus címlapjának hátsó oldalán ott van Margit testvérünk szép kézírásával-kottájával a himnusz első strófája.

A himnuszunknak három strófája van. Ha ma készülne himnuszunk, annak is három strófája volna? A himnusz megszületésében kétségtelen szerepe volt a '71 nyári halásztelki három kötelékes lelkigyakorlatnak (Melléktermékek 159-179 o.). De talán még valami másnak is. Andit a '70-es évek elején hagyta el férje, és abban az évben, melyet Andi kórházakban töltött, a 14 éves Jutka volt, aki gondot viselt a két főre zsugorodott családban.

A következő két évtized volt a Bokor második virágkora, s e virágzásnak egyik oka vagy megnyilvánulása volt, hogy mindannyian dolgunknak éreztük a lelki vezetőt választást. Az utolsó két évtizedünkben pedig tapasztalhattuk, hogy ez a lelkivezetés – a második kötelék – válságba került. Egyre többünk életéből kimaradt a lelki vezetőhöz járás, a lelkivezetés. Szóvá is tettük, de nem éledt fel tőle a gyakorlat.

Csak a napokban kezdtem gondolkodni az okáról. Leírom, amit gondolok – nagyon várva, hogy akik olvassák, hozzászóljanak. Az első kötelék léte és első helye ma is megkérdőjelezhetetlen számomra. Mindenekelőtti az életünkben a lelkiismeret. Az, hogy harmóniában legyek azzal a lelkiismerettel, amelyen keresztül Isten hangját hallom. Semmi sem pótolhatja. De hogy a második helyen a lelki vezetőm állhatna, azt ma már megkérdőjelezem. Meg, mert a teremtés rendje szerint valamikor elhagyom apámat-anyámat, és férjemhez-feleségemhez ragaszkodom, akivel valaminő módon egy emberré válok. S lehetetlennek gondolom, hogy az emberek közül bárki is közelebb állhasson hozzám, mint a férjem-feleségem. Vele naponként gyertyát gyújthatok, imádkozhatok, és imádságom őszinteségének foka megközelítheti (el is érheti?) azt, amit Istennek ki sem mondok, csak gondolok. A rossz házasságban élő nők szokták szemetesládának használni

Megkötöm magamat Isten kötelével,
megtöltöm szívemet Ország igéjével,
szabadságom, Uram, Néked visszaadom,
csak a szeretetre formáld át tudatom!
Megkötöm magamat társam két karjával,
Segítőül adtad minden nyavalyámban
Isten óvjon tőle: egyedül maradjak.
Vezessük el egymást, kettőnk kezét tartsad!
Magunkat megkötnünk, Apánk gyengék vagyunk,
Segítő kéz nélkül nehéz járni utunk.
Idősebb Testvérünk, erősíts hitünkben,
Utunkon maradjunk, segíts ebben minket.
Megkötöm magamat baráti kötéllel
testvéri közösség tartó erejével.
Testvér, ha eloldnám hármaskötelékeket,
szembesíts magammal, légy felelős értem!

(Bokorhimnusz)

ni gyóntatójukat, akinél szabadon elpanaszolhatják, mit el kell elszenvedniük férjüktől. (A férfiak inkább a haveroknak panaszzák el feleségük vétkeit.)

A Bokorban természetes lett, hogy férj és feleség közös lelkivezetőt választanak, s egymás füle hallatára gyónják meg vétkeiket. Egy szóval: azt gondolom, hogy a második kötetünknek a házastársunknak kell jelentenie: a férj-feleség viszonyának meg kell közelítenie istenviszonyomnak mélységét, feltétlenségét.

Nem tudom, hogy a Bokor lelkivezetés-gyakorlata elsorvadásának egyik okát nem ebben kell keresni. Ezért a 111 Napló végén a kísérlet...

(Bokorhimnusz)

Tizenkét évvel ezelőtt írtam e könyvet. Kiadása előtt újra olvasva, most ezt az alcímet adnám neki: Pillanatkép a Bokor tizenkét év előtti életéből. Mi változott azóta? Folyt az időnek árja. A javakorabeli első nemzedékből, az „öregekből” nyugdíjasok lettek. A második nemzedékbeli „fiataloknak” megmákosodott a hajuk, s nyaranként a gyerekeiket esketem. Felnőtt a Bokor harmadik nemzedéke is: 3. Generation – írták ők maguk címként vagy két éve egyik „Karácsonyi Ajándék” – kötetükre, mert hát a „fiatalok” szó a Bokorban az ő szüleik nemzedékét jelölte: tíz vagy húsz éve valaki mindig jött vigyázni rájuk, mert a papa meg a mama ment a „Fiatalok I-be”

Érvényes-e még ma is a Bokorban ez a 12 év előtti pillanatkép? Mondja ezt el maga a három nemzedék. A Bokor fennállásának 50. évében adom ki e könyvemet, amikor is a Bokor e három nemzedéke egy másik kötetben vallomást tesz megtett útjáról.

Én csak elővettem a Karácsonyi Ajándék 1983/III. 85. kötetét, s kijavítottam a helyesírási hibákat, meg csiszoltam egy kicsit a stílusán, hogy érthető legyen ez a Bokor-tagok számára írt szöveg mások számára is. Tartalmán semmit sem változtattam.

„Akkor így láttam” – védem magam. Kell védenem? Alighanem, mert az eltelt 12 évben nemcsak az idő árja folyt. Számunkra a különös megpróbáltatások évei voltak. Hitvallókként egyházunkból már csak mi ültünk az ateista rezsim börtöneiben. El is határolta magát tőlünk egyházunk hierarchiája, s annak parancsára papsága is. Bokron kívüli pap az elmúlt 12 év alatt nem lépte át lakásom küszöbét. Otthon nélkülivé lettünk abban a szülői házban, melynek fennmaradásáért jó szívvel tettük meg, ami tellett tőlünk.

S a lét – ahogy fejünkbe verték – bizony meghatározza a tudatot. A bokorlelkiség az otthonukból még ki nem taszítottak levegőjét árasztja magából. Mi mindent hozott ki belőlünk ez a számunkra nagyon sűrű 12 esztendő, erről az azóta e tárgyban írt tanulmányaim külön kötetével tudnék úgy, ahogy számot vetni. Egy szónyi, egy mondatnyi azért ide írnék belőle. Amíg az az egyház, amelybe beleszülettünk, s amelynek épségéért-szépsé-

géért az elmúlt 50 esztendő alatt a hitvallók sorsát is vállaltuk, a Hegyibeszédet elmondó Jézus egyháza akar lenni, addig mi abban otthon vagyunk. Ez pedig ténykemény létigazság, ami felett semmiféle jognak nincsen hatalma.

Ajánlom ezt a könyvet Jakob Hutternek, akit 1933-ban a római katolikus egyház hierarchiája az innsbrucki székesegyház előtt emelt máglyán eleve-
nen megégetett. Ajánlom ezt a könyvet az ő vértanú nevére elnevezett Hutteri Testvéreknek, akik Jakob Hutter hagyományaihoz ragaszkodva ma is hűségesen követik a Hegyibeszéd Jézusát, s akik minden kítaszítottságuk ellenére is tagjai annak az egyháznak, amelyet Jézus életbe hívott. Csak úgy tudok egyházzal tartozni, hogy ezen égbekiáltó bűnünk miatt bocsánatot kérek tőlük, s minden tőlem telhetőt megteszek, hogy egyházam hierarchiája tudatosítsa magában, hogy elődeik akkor Innsbruckban elkövették a prófétagyilkosság bűnét, amelyért elsősorban az elkövetők utódainak kell bocsánatot kérniük.

Ajánlom nekik, a magyar történelem „habánjainak”, akik két és fél századon keresztül menedékre találtak hazánkban a Felvidéken és Erdélyben, s akik evangéliumi hűségünk jutalmaként a Bokrot jó öt évvel ezelőtt meglátogatták, nekünk indításként adva az első, a jeruzsálemi keresztények teljes életközösségére.

Abban a reményben indítom útjára 12 esztendő múltán ezt az újabb régvolt-szamizdatunkat, hogy nem hiába keltek ők át az Atlanti-óceánon értünk, s a habánok életközösségeinek lesz még folytatása magyar földön Bokor-kiadásban. Kelt Szentantalfa-Bokorliget tövében, 1995 januárjában

Mentek az országúton egy távoli falu felé
Lábukat lemarta a por
Tarisznójuk kiürült azért csak énekeltek
Szalagosan lobogtak a felhők
Sodrottszirmú sárga kikericsek hajladoztak
a fűszálak között
Kanyarodott az út

Ők csak mentek födetlen fejjel a szélben
Födetlen fejjel július lángjaiban
Botjukra tűzték a tarisznóját csillaggömb ült
a botjuk végén
Mezítláb mentek a homokban folyamok
homokján csillogott a kvarc

Elhagyták a várost
Ahol házakat emeltek az emberek házakat
ahol élni aludni lehet
Gránátvirágos játszótereket az autók néma
suhanását egy havas decemberi napon
Nem ültek a vonatra még a szekér is elhagyta őket
Kidőltek társaik ki hazament ki megházasodott
Ki meg csak ott maradt sebes lábbal az út porában
Eszelősen nézve a fogyatkozó menetelőket

S ők léptek előre mikor már nem is vitte őket a lábuk
Még énekeltek pedig már nem jött ki hang a torkukon
Még léptek előre egy távoli falu felé
Pedig az út is kicsúszott talpuk alól s a hideg ég
Szívükre hajolt úgy folytatta éneküket

(Stetka Éva: Elszántak)

(A Bokor lelkesége)

A „Bulányi-szindrómába” pusztul bele a Bokor – figyelmezteti a Bokrot egyik testvérünk. Tudniillik abba a skizofréniámba, hogy együtt akarok érezni azokkal, akik Jézust emlegetik, s közben a „trónra” figyelnek. Arra, mert e szövetséges nélkül nem tudják elgondolni az egyház fennmaradását... Mit akarsz velük? Hagyd a fenébe ezt a megalázó kuncsorgást! – hallom a Bokor balszárnyának hangját. Nem tudom abbahagyni. Mindig új reményem támad. Az elmúlt nyáron is. Cserháti püspök interjút adott a halála előtti hetekben az Osztrák Rádió- és Televíziónak: „A kommunista rendszer azt kívánta a püspököktől, hogy tegyenek intézkedéseket a Bulányi-mozgalom ellen... Cserháti a Bulányi ellen indított ‘egyházi pert’ is szerencsétlennek tartotta.

Szent Ágnes hamvait ma már ezüst
Koporsó őrzi s bronzszobor fölötte.
De akkor milyen szűk helyen feküdt
S milyen szegényes pince földje földte!

Ügyetlen rajzok, csontok, mélyedés,
Éppen hogy helye volt a feszületnek.
Ez a sivárság, ez volt az egész?
A legnagyobb dolgok mind így
születnek.

És nemsokára Konstantin kora...
Később máglyák égtek, harangok zúgtak
S Bizánc aranyba dermedt fintora
Felelt az itt szétporladt vértanúknak.

Ölelni nyirkos pinceköveket,
Míg kint a hatalom viharja tombol, –
S aki túlélte, maga öletett
És részt kapott az örök hatalomból.

Unt cirkusz! Vasszabály! El innen, el!
Ős vezetékek fut születő koromba.
Keserű, torz tapasztalást felel
Gyötört agyamnak minden katakombába.

(Vas István: Katakombák)

A kihallgatás során Bulányit ‘személyében szörnyű módon megtámadták’ és ‘valami gyalázatos módon meg akarták semmisíteni’... Bulányi minden vádat visszautasított, kivéve azt, hogy a katonai szolgálat ügyében nyilatkozata nem követte a püspöki konferencia nyilatkozatát... Hogyan lehet, hogy a konfliktust még mindig nem tisztázták, s hogy még ma is ‘egyházellenességgel’ vádolják a Bokor-mozgalmat? A hibákat ki kellene mondani és bevallani, amíg ez nem történik meg, az egész egyházi lét nem hitelre méltó’... Ennek a következménye az is, hogy az egyház a társadalomban nem talál megértésre... Hogyan lenne képes az egyház megoldásokat kínálni társadalmi kérdésekre, ha nem képes rendbe tenni saját ügyeit?...”

A szöveget lehozta az osztrák katolikus hírügynökség, a Kathpress, a magyar katolikus közélet és médium pedig nem vesz tudomást a haldokló Cserháti szavairól. Hogyan is lenne képes rá, ha egyszer nem „vonalban”, hanem lelkét megkönnyebbíteni akarón beszélt? Csak egy új folyóirat hozta le Cserháti püspök szavait: a

Bokor belső használatra szánt s a mintegy szamizdat-múltunkat, a Karácsonyi Ajándékot, folytatató teológiai folyóiratát, a Koinónia.

Ennek az évnek novemberében jelent meg első száma, a decemberi pedig már hozza az alábbi, az ez évi karácsonyi elmélkedésem, amely túllép minden egyházpolitikán és azon is, hogy elfogad-e minket a hierarchia, vagy sem. Túl, mert csak Jézusra néz. Átmentem a busszal „Ótafára”. Akit kerestem

a községházán, nem volt ott. Az eső éppen nem szitált, nekivágtam hát a Hangyásaljának. Bárányok dolgoztak rajta. Messziről nézve mozdulatlanul. Csak mikor az erdőtől visszafelé jöttem, találtam már másutt őket. Mégiscsak mozogtak. Rendes munkához idő kell. Kutya rohant felém; gazdája, a pásztor lepisszegte.

– Adj’ Isten! – köszöntöttem. Jó napot-tal fogadta.

– Jól dolgoznak a fűnyírói – vittem tovább a szót. Beszédessé lett...

– Többet érnek ezek, mint akármiféle fűnyírógép. A gép mindenképpen hagy vagy ennyit – s mutatta a két ujjával, hogy mennyit. Ezek megrágnak rendesen. Elkészöntem, s megindultam visszafelé, falu iránt. A patak fahídján általmenve ránéztem az eső miatt a szokottnál sárosabb, s kicsit sebesebben folyó sédre. Vettem egy pillantást jobbra a malomra is, mely leállt már vagy félszázada. Közben meg álmodoztam: jó lenne még az őszön körbeszántani, s még fagy előtt méterenként elejteni egy-egy csicsókagumót. Milyen szép is lenne, ha tavaszra kizsendülne, nyárra két méteresre nőne, és sárga virágaival mutatná, hol is szabta ki a határt a földmérés. Kértem közben az országútra, s a községházán már várt, akit kerestem. Bízott: fog ez menni, aranykoronánként háromezerért odaadják.

Azóta eltelt vagy két hét, s holnap már Krisztus Király vasárnapja, aztán meg advent, s már itt is a karácsony. Arra pedig készülni kell. Nem álmodozhatom, hogy mi lesz tavaszra meg azután. Könnyű az asszonyoknak. Leveszik a polcról minden jóval teli füzetüket, s már tudják is, mi a dolguk. A diós meg a mákos azért lesz jó, mert „éppen olyan, mint a tavalyi”. De amit nekem kell kisütnöm, bizony kifordul testvéreim szájából, ha éppen olyan lesz, mint a tavalyi.

Nincs füzetem, amit levehetnék a polcról. Tegnap délelőtt kint voltam a szomszéddal a dűlőben, hogy legyen borom az ünnepekre.

Nincs, kire hagyja a szőlőt, a pincét – panasolja. Három unokájából kettő lány, a „gyereket” pedig csak a sport érdekli. Jó annak, akinek van kire hagynia, amiben dolgozott; olyasmit kell tehát csinálnom, amihez kedvük lesz az unokáknak is – vonom le bölcsen a tanulságot. Persze csak magamban.

Mit is csináljak? Egyáltalán is, meg karácsonyra készülőben is? Az ember, ha megvénül is, gyerek, aki menne az apjához. Ha volna. Helyette meghallgatom a Kaláka Együttes lemezét: Szabad-e ide bejönni Betlehemmel? Verseket zenésítettek meg, melyeket én már nem is ismerek. A betlehemi Gyermek ihletti az utánam érkezőket is. Engem is holtig illenék ihletnie. Teszi is, ha engedem.

„Ótafán” három templom is van, s a falu egyik fele hivatalos is azokba. De csak az egyik, mert közel száz éve az egyik kálomista atyafi „megtért”. Annak a gyermekei – unokái, déd- meg talán ük-unokái is – adják ma már a falu másik felét. Szívják is fogukat az „áldás” miatt a község elöljárói: nagy a teher a falun, mert sok az iskolás gyerek. Torony meg templom nem árulkodik róla, de a takaros házakban a falu e másik fele is megünnepli, hogy Gyermek született Betlehemben.

Amikor Vajkból István lett, elrendelte, hogy minden tíz falu állítson templomot. Ma már van mindegyikben. A hitújítás okán akár három is, bár alig kétszáz ember lakik errefele egy-egy községben. Pap annál kevesebb.

Míg élt a szomszédban az öreg pap, hozzánk is eljött Trabantjával Budaváriba három hetenként... Öt község volt rábízva, szegényre. De meghalt, s a szomszéd „kollégának” most már tíz falut kell ellátnia. Falut? Inkább csak azt a néhány kedves idősebb asszonyt, akik füle még meghallja a harangszót. Elég gond is a püspöknek az „állomány-megőrzés”, mármint az épületeké. Ha nincs elegendő államsegély, bizony előbb-utóbb lepusztulnak a múlt században vagy még régebben épült kicsi templomok. Haj, jaj!

Hogy is csináltad, Betlehemi Gyermeke? Mennyi segítyt is igényeltél az állami meg az egyházi költségvetésből? Pilátustól vagy Kaifástól? Mennyire is rúgtak vállalkozásod anyagi meg személyi költségei? Nem is voltak ilyen tételeid? Költségvetésed sem volt? Ettetek ott, ahol szolgáltatok, és aludtatok Getszemáni meg egyéb nevű kertekben, ha rátok esteledett... megirigylve a madarakat, mert fészkeikbe, s a rókákat, mert barlangjaikba bújhatnak.

Mivel beengedték kis csapatodat a zsinagógákba, a templomba, éltetek a lehetőséggel, de magatok szentélyt nem építtetek. Jó volt a rét, a hegy, a tópart, Péter anyósa házának eleje is, ha a házban, alkalmi „szentélyedben” már nem fértetek. Megvoltatok „kommunális” épületek nélkül is. Még a régiek karbantartásának gondját sem vettétek magatokra. Rítusaitokhoz elég volt a Jordán-part, meg a vacsoramaradékból egy falat kenyér s egy nyelet bor. S így is „nyomos” lettél..., azaz nyomot hagytál magad után. Nem is mégis, hanem inkább éppen ezért.

(Bokor – Jeruzsálem)

S hogyan van a Bokorban? Eljövünk a találkozóra. Minden találkozón más és más az elnök. Az a hatályos, amit elfogadunk. Nincs eleve tekintély közöttünk. Egy a ti tanítótok, a Krisztus! S hogyan segítünk Jézusnak? Létünk első negyedszázadában az ügyész és nép/vérbírák szerint az államrend megdöntésének céljából tartottuk a találkozóinkat, mely bűncselekmény büntethetőségi felső határa – a kötél általi halál. Ketten érték csak el közülünk e felső határt, a többi olcsóbban úszta meg. Valójában mit csináltunk? Megértettük az evangéliumot (szolgálni, adni, megbocsátani, és nem uralkodni, gazdagnak lenni és kiközösíteni kell), s az egész világnak meg akartuk magyarázni e megértésünket. Csoportba hívással is.

A második negyedszázadban elmentünk három évre Baracskára, hogy megmagyarázzuk püspökeinknek s a világnak, hogy szeretni is meg megesküdni ellenségeink megsemmisítésére – ez ellentmondás, és ha keresztények teszik ezt, szemén köpik vele Jézust. Nem értették. A Konferencia teológuspüspöke megmagyarázta nekünk, hogy megbontjuk a NATO és a Varsói Szerződés közti egyensúlyt. De minket sem az egyik, sem a másik nem érdekelt, még az se, hogy egyensúlyban vannak-e egymással ezek a tömeg-

gyilkos alakulatok. Pogányságuk miatt a fiainkat három évi börtönnel jutalmazó bírák mondták is: *Magukat még saját püspökeik is elítélik.* (Nem is őket, csak Jézust szolgáltuk!)

A harmadik negyedszázad békés és szabad kapitalista körülményei között pedig lassan-lassan látni kezdjük, hogy megelőző és méltó jócselekedetek nélkül a jézusi tanítás egy kalap szamócát sem ér. Nem, mert nem figyel a tanításra senki – Jézuséra se figyeltek volna a gyógyítások nélkül! –, s ezért ki kell találnunk a méltó jócselekedetet. Nem elég, hogy Prakashnak Indiába immár nem kisíboljuk a pénzünket, hanem a Harmadik Világ Alapítvány útján átutaltatjuk millióinkat a Nemzeti Bankkal. Nem elég, mert tele az ország hajléktalanokkal, árva, elhagyott s hátrányos helyzetű gyerekekkel, s ezek nyomorát az állam pénze nem, csak a Jézustól tanult szeretet képes eltüntetni.

(Napló – Budavári, 2002. szeptember 17.)

Addig van Bokor, amíg azt csináljuk, amit Jézus. Tizenkettőt gyűjt, hogy megvalósuljon körükben, amit Isten vár az embertől. Amíg gyűjtjük a magunk Tizenkettőjét, és amíg egész életünkkel akarjuk, amit Isten vár tőlünk, addig van Bokor.

Amíg ezt tesszük, biztosan a világ peremére szorulunk abban a világban, amely nem azt csinálja, amit Jézus. Nem tudjuk ügyesebben csinálni a jézusit, mint Jézus, aki keresztre került.

Jézus Tizenkettője is hamarosan kifulladt, azaz váltott arra, amit elvisel a világ. Mi is ki vagyunk téve a kísértésnek, hogy váltsunk, de jó volna, ha nem váltanánk arra, ami a világban lehetséges. Keresem a biztosítékait annak, hogy ne váltsunk arról, amit Isten vár tőlünk. Ne váltsunk arra, amit mai világunkban elvárnak tőlünk.

Isten férfinak és nőnek teremtetett bennünket, ennek következtében legalapvetőbb igényünk, hogy családban akarjuk teljesíteni, amit Isten vár tőlünk. Bár a Bokor eddigi életét erősen meghatározta, hogy Jézushoz hasonlóan nőtlen férfiak buzgólkodtak érte, lehetséges, hogy a jövőben nagyobb szerep jut azoknak a nőknek és férfiaknak, akik házasságban élnek. Mintha jobban fogynának a Bokorban a papok, mint a nem-papok. Inkább a családosok Tizenkettőt gyűjtésén fordul tehát, hogy folytatódik-e, amit kezdtünk.

Jézus nem alapított új vallást, de nem igyekezett elfogadhatóvá tenni mozgalmát Kaifásnál, mert amit Kaifás és társai csináltak, azt Jézus Isten számára elfogadhatatlannak tekintette. Jézus nem alapított új vallást, de mozgalmában nem különböztette meg a papot és a híveket, mert Isten minden embert a maga választott lányának-fiának tekint – mindegyiket magához várja. Jézus tanítónak tekintette magát, a Tizenkettőt pedig tanít-

ványnak, akik mindegyikének az a dolga, hogy tanítóvá legyen. Mozgalma egységének biztosítására csak annyit tett, hogy abszolutizálta a maga tanítását: Egy a ti Tanítótok... maga Jézus. Minden egyebet rábízott az ember szerveződési képességére.

Amit az Isten vár tőlünk, az ugyanaz a családban és ugyanaz a mindannyiunk által megteremtendő és a családokat egybefogó közösségekben is, a magunk Tizenkettőjében. Egymás javára, egymást szolgálva kell élnünk, nem uralkodhatunk egymáson. Ez a dolgunk, ez az életrendünk, s aki ez ellen vét, annak megmondjuk, hogy vétett, ő pedig bocsánatot kér, vagy szedi a sátorfáját, mi pedig mindenkor visszavárjuk őt körünkbe. Ez a jogrend jézusi megfelelője, ami nem jogrend, hanem szeretetrend. Ha vétkezünk, bocsánatot kérünk, s utána megbocsátunk a vétkezőnek. A társdalom jogrendjét s az egyház jogrendjét nem vesszük igénybe. Ennek minden igénybevétele ellenkezik Istennel, aki nem rendelkezik a jogrendhez szükséges erőszakszervezettel.

Jézus élet- és vagyonközösségben élt a Tizenkettővel, minek következtében nem volt semmiben sem hiányuk, mert amit szereztek, azt annyifelé osztották, ahányan voltak. Mindannyian szegények voltak, elég volt nekik az egy dénár, s ennek következtében boldogok is voltak. '89-ig nem volt módunk a közösségnek erre a család mintájú teljes formájára, nem is kérte ezt számon tőlünk lelkiismeretünk. '89 után már módunk van rá, de nem tesszük. Ez nyilvánvaló jézustalanság az életünkben. Alighanem ebbe pusztulunk bele. Mindenképpen el kell kezdenünk, ha élni akarunk.

A verekedés pedig ne is említessék közöttünk, csak ölelni akarjunk!

Egyetlen tanítónk megkönnyítette a dolgunkat, mert csak azt tanította, amit Atyánk beleírt lelkiismeretünkbe. Ott mindig mindent megtalálunk. Amíg ehhez ragaszkodunk, addig élünk. Ha nem ragaszkodunk hozzá, akkor minek éljünk? Nélkülünk is van világ, amely fittyet hány Isten akaratára. Nem kell ezt a világot magunkkal is szaporítanunk.

Nevezhetjük mindezt marketingnek meg menedzsmentnek is. Nem árt neki, nem is használ. Amen.

(Addig van Bokor...)

Családom...

Fogantaték Szent Lélektől, születék Szűz Máriától, kínzaték Poncius Pilátus alatt, megfeszíteték, meghala és eltemetteték, harmadnapon feltámadott. – Rövid summája ez egy életnek.

És mihelyt a koldús megáll a beszédben:

„Meséljen még egyet” – rimánkodik szépen.

„Nem mese az gyermek,” – így feddi az apja.

Rátekint a vándor és tovább folytatja:

– olvasom Arany János Családi kör c. versében. Nincs a fenti rövid summának olyan eleme, amelyet mesének ne mondtak volna már tegnap, vagy még régebben, akármikor. S mint öreg vándornak nekem is el kell mondanom a magam meséjét 1996 karácsonyán, ha már a korábbiakon is elmondtam. Addig élek, amíg ez a születésnap megér nekem egy mesét – évről-évre új mesét. Az egész emberiség közügyének is tekintem, hogy ihletett és új születésnap-i köszöntők szülessenek minden évben. Ihletettek, Isten Szent Lelkéből születettek. Lehetőleg ilyen szülessék az én szívemből-ajkamról is, és mindannyiunkéról is, akik hírét hallottuk a karácsonyi születésnek. Miért kell ilyeneknek születniök? Csak azért, mert

Karácsonyi rege, ha valóra válna,

Igazi boldogság szállna a világra.

Így írta vagy száz esztendeje egy húsz éves fiatalember, akit Ady Endrének hívtak (Karácsony – 1899).

Hogyan is lehetett kitalálni ilyen szép mesét?! S ha szépnek mondom a summáját, minek mondjam a teljes történetet: a napkeleti bölcseket, Heródes parancsát, a Betlehembe érkezést, az istállóban születést: azt hogy Mária „pólyába takarta s jászolba fektette”, az angyalok mennyei koncertjét a betlehemi éjszakában, a pásztorok hódolatát? A történet nemcsak szép, hanem – kétezer esztendő bizonyítja – feledhetetlen is. Feledhetetlen, pedig nincs egyetlen eleme sem, amiről tudós elmék megfellebbezhetetlenül ki ne akarták volna már mutatni, hogy semmi sem igaz belőle, mert mese az egész. Mítosz csupán. Nem a pogányok s egyéb vallások mítosza, hanem a mi vallásunké, a kereszténységé. A mítosz – titokzatos elemekkel teli kitalált történet; olyan történet, amely nem történt meg. Költészet. Adott esetben – vallásos költészet, amelyet nemzedék ad át nemzedéknek meg nem kérdőjelezendő hittartalomként. Elhívésre.

Vállalom, hogy tudatlan vagyok. Hogy meg sem értem igazán a fenti történetek mítosz-voltát kétségtelenül bizonyító gondolatokat. Azt is vállalom, hogy felnőthöz nem illően ragaszkodom a meséhez. Készséggel megyek elibe minden volt és jövőben lehetséges mítosztalanításnak: nem is élt, s így meg se születhetett, keresztre se feszíthették, fel sem támadhatott. Inkább így teszek, mert csak nem tölthetek egy életet azzal, hogy elolvasok minden Róla szóló mítosztalanító írást, és addig műveljem magam, amíg el nem hiszem vagy meg nem cáfolom azokat. Annál kevésbé teszem ezt, mert kevés is hozzá az életem; olyan bőséges a termés: el nem fogyó a mitológiátlanító személyek s a mitológiátlanító gondolatok sora is.

Miért e nagy-nagy buzgalom? Kérdezem azoktól is, akik biztosak a maguk dolgában; s azoktól a magamfajtáktól is, akik nem is tudják, miként is vannak ezzel az egész karácsonyi történettel. Kérdezem főleg magamtól, aki egyébként semmi értelmét nem látom annak, hogy a Jézuskának levelet író-diktáló gyermeknek megmagyarázzam: nem is az angyalok, hanem a szüleid hozzák a karácsonyfát! Kérdezem magamtól, aki nagylelkűen közéállok a vitázó feleknek, s állítom, hogy az érveknek és ellenérveknek semmi értelmük. Mint nagyon sok kérdésben, ebben sem. Ebben azért nincs értelmük, mert e mesében nem az az érdekes, hogy megtörtént-e vagy sem. Hiába történt meg, ha nem következik – nálam, nálad, nála – belőle semmi. És semmi baj, ha nem is történt volna meg, de a mese nyomán mégis „igazi boldogság szállna a világra”.

Mit tehetek én 1996 karácsonyára készülődőn azért, hogy igazi boldogság szálljon a világra? Egy embert boldoggá kell tennem a hatmilliárd közül. Ki az? Saját magam. Hogyan tehetem magamat azzá? Úgy, ahogyan akármelyikünk. Helyre kell állítanom a létazonosságot. Miféle létazonosságot? Azt a félét, hogy Isten és én – ez a kettő nemcsak kettő. A teremtés okán Teremtő és teremtmény ugyan kettő is, de ugyanezen teremtés okán a Teremtő és teremtmény egy is lehet, ha ezt a második is, a teremtmény is úgy akarja. Az első, az Isten, feltétlenül akarja, hiszen csak ezért teremtett Istent-érteni-és-szeretni-képes létezőt, aminő az ember. De akarata csak szándék, melyből úgy lesz valóság, ha én is akarom, amit ő akar. Istennel csak akkor lehetek eggyé, ha nincs fontosabb dolog az életemben, mint az eggyé válás Vele.

Ahhoz, hogy magamat boldoggá tudjam tenni, előbb be kell vallanom – legalább magamnak –, hogy nem érek rá Istennel eggyé válni. Nem érek rá, mert rengeteg egyéb dolgom van, amit senki sem végez el helyettem. Ez az a szárnyvonal, ahonnan nincs tovább. Ha ki akarok jutni ebből a semerre sem vivő zsákutcából, meg kell magyaráznom magamnak, hogy nincsenek pótolhatatlan emberek. Olyannyira nincsenek, hogy még én sem vagyok az.

Pótolható vagyok. Különösen is az vagyok megosztottságom, egységhiányom, boldogtalanságom következtében; tehát éppen úgy vagyok pótolható, ahogyan vagyok. Rendjén van ez így, mert természetellenes

A legkisebb fiú kenyeret kér s majszol;
Üszköt csóvál néha: tűzkigyókat rajzol.
Olvas a nagyobbik nem ügyelve másra:
E fiúból *pap lesz*, akárki meglássa!
Legalább így szokta mondani az apjuk,
Noha a fiú nem imádságon kapkod:
Jobban kedveli a verseket, nótákat,
Effélét csinálni maga is próbálgat.
Pendül a kapa most, letevé a *gazda*;
Csíkos tarisznyáját egy szegre akasztja;
Kutat az apró nép, örülne, ha benne
Madárlátta kenyér-darabocskát lelne.
Rettenve sikolt fel, amelyik belényul:
Jaj! valami ördög... vagy ha nem, hát... kis nyúl!
Lesz öröm: alunni se tudnak az éjjel;
Kinálják erősen káposzta-levéllal.

Arany János: Családi kör (részlet)

állapot, ha nem vagyok egy az Istennel. E természetellenes lét-állapotomban amerre csak lépek, mindenütt bajt csinállok; legjobb szándékom ellenére is olyan vagyok, mint elefánt a porcelánboltban. Olyan súlyos ez az állapotom, hogy ráadásul ténylegesen még nem is értem, hogy miért nem szeretnek... Ha túl az értetlenkedésen, hajlandó volnék ezen el is gondolkodni, lehetőségem volna rájönni arra, hogy mennyire kevésbé igénylik buzgalmamat azok, akik érdekében akarnék én annyit tevékenykedni, hogy nem érek rá Istennel egygyé lenni. Kemény pofonokra van szükségem ahhoz, hogy leszoktassam magam a pótcselekvésekről.

De hiába kapom meg ezeket a pofonokat, ha nem használom fel a magam javára, egygyéválásomra, boldogságomra. Hiába, ha csak annyira megyek velük, hogy megpróbálom módosítani pótcselekvéseimet. Mi fán is teremnek ezek? Minden cselekvésem pótcselekvés, amit az Istennel egygyéválás helyett teszek. Rá kellene jönnöm, hogy megosztottan nem vagyok használható. Hogy megosztottan a legjobb szándékaim is legfeljebb irritációkat váltanak ki környezetemből. Nem vagyok számukra megnyugtató. Miért van ez? Mert ember vagyok, és mégsem vagyok ember. Egygyéválnak kellene lennem, s nem azzal vagyok elfoglalva, hogy az legyen, amivé lennem kell. Ezt a környezetem számára nagyon nehezen elviselhető szituációt még nehezebbé tehetem, ha még tanítóvá is fel akarom tolni magamat. Nem angol nyelvet vagy számírástechnikát oktató tanítónak, hanem az élet mestereként istennektetszésben és boldogságot megtalálásban kívánnék szaktekintély lenni. Érthető, ha ezáltal még inkább boldogtalanná teszek másokat, s számomra keserves reakciójuktól még inkább boldogtalanná leszek. Teljes a megzavarodottság, melyből Űvölt a pótcselekvés! Mi Űvölt belőle? Csak az, hogy adni akarom azt, amim nincs. Meggyötör engem, s meggyötéri környezetem.

(E fiúból pap lesz)

Apám is bevonult '14-ben. Lovas katonának Temesvárra. Kiképzés után az olasz frontra került. '16 tavaszán fejlődést kapott a Doberdón. Kibírta, haja kihullott fél fején, mert platina lemezt raktak fejbőre alá. Kihasználta a féléves betegszabadságot. Nekünk később így mesélte:

– A tavaszon fejlődést kaptam, s őszre elvettem anyátokat.

Utána az orosz frontra került. A front összeomlásakor hazahozta századát, s '18 őszén Sátoraljaújhelyről telefonált a hadügyminisztériumba, hogy mit csináljon. Azt mondták a telefonban, hogy engedje őket szét, vége a háborúnak. Apám így számolt be erről nekünk:

– Maga szép kis hadügyminiszter! – mondta volna a telefonba.

E fiúból pap lesz, akárki meglássa!

Aztán leszerelt, beiratkozott az egyetemre: közgazdaságtant tanult. Amikor Pukánszky Bélánál kollokváltam az egyetemen, s beírta a jelest, elmondtam neki:

– A közgázon édesapámat is tanította a Professzor Úr.

– Fiatal édesapja lehet – válaszolta ő.

Apám banktisztviselő lett a Községi Takarékbán. A belvárosi Dorottya utcában volt a hivatal. Máig megvan az épület, sokat jártam benne – apámnál. Oda járt be naponként gyalog a Mester utca és a Ferenc utca sarkán levő lakásunkból. Gyalog jött haza is. Nem futott még a 2-es villamos a folyó partján. '24 májusában is keresztül ment a Bakáts-téren.

Talán kiszűrődött a litániáról az orgonaszó. Nem tudom, de bement. És megtért. Ott, álló helyében. Hogyan? Egész egyszerűen. Egyszerre csak tudta, hogy van Isten. Jó tíz évvel később megtudtam a Vigíliából, hogy így tért meg Claudel, s több nagy francia katolikus író is. Én csak arra emlékezem, hogy iskolába még nem járó gyerekként elkezdtem otthon misézni. Valami ménkű nagy könyvet kerítettem. Héber betűkkel volt írva, és miséztem. Blablázva...

A templomban is latinul mondták a misét. Latinul nem tudtam, blablázni tudtam. De teljes áhítattal csináltam. A nővérem meg ministrált. Nagy buzgalmamban időnként le is térdepeltem, a nővérem pedig állva maradt. Anyánk bejött a szobába, s látta a helyzetet:

– Milyen mise ez? A pap térdepel, s a ministráns pedig áll?

Nagyon gyorsan történt a katolikusodásunk. Anyám tolta a gyerekkocsit a józsefvárosi Jézus Szíve templomba, októberi litániára. Én meg valami-képpen felhívhattam magamra a figyelmet, mert hamarosan kis jezsuitának szólítottak az ottani papok, s talán már első elemista koromban elsőáldozó lettem; s az iskolán kívül, a Jézus Szíve templomban. Időnként felkerekedett az egész család. Lehívtuk a pátert, a családi gyóntatót. Az lejtött a sekrestyébe, s mi egyenként bementünk a gyóntatószékbe: apám, anyám, Kamilla és én. Az egyik alkalommal a négy éves Livia húgom elsírja magát:

– A Páter mindenkit meggyóntat, csak engemet nem!

Livia fél év múlva, karácsonykor elsőáldozó lesz a Horánszky utcai Kongregációközpont kápolnájában, négy és fél éves korában. Csak később mesélték szüleim. Egy gyónás után ezt mondta neki a Páter:

– Kedveseim, én nagyon szeretem magukat, de nem akarok maguk helyett a pokolba kerülni! Miért mondta? Mert szüleim kettőkézték. Ez a titka, hogy heten lettünk. Ment minden, mint a karikacsapás. Hogy miként kerültem

a folyóparti iskolába, nem tudom. Csak arra emlékszem, hogy '28 tavaszán léptem át szüleimmel a hatalmas épület küszöbét. Felmentünk a széles lépcsőn a magasföldszintre, majd az első emeletre, s bejutottunk Kisparti János igazgató elébe. Megnézte a bizonyítványom, s megkérdezte:

– Nem lesz baj abból, hogy olyan messziről kell bejárnia? Majd kapnak értesítést.

Megkaptuk, hogy felvettek. Egész nyáron lázban égtem. Tanultam mindent előre. Magyar nyelvtant, latint is, de ebben nem tudott apám segíteni, mert felső kereskedelmiben érettségizett, s ott nem tanították a latint.

Majd ha kifárad az ég s hazug álmok papjai szűnnek
S a kitörő napfény nem terem áltudományt;
Majd ha kihull a kard az erőszak durva kezéből
S a szent béke korát nem cudarítja gyilok;
Majd ha baromból s ördögből a népszaroló dús
S a nyomorú pór nép emberiségre javúl;
Majd ha világosság terjed ki keletre nyugatról
És áldozni tudó szív nemesíti az ész;

Majd ha tanácsot tart a föld népsége magával
És eget ostromló hangokon összekiált,
S a zajból egy szó válik ki dörögve: "igazság!"
S e rég várt követét végre leküldi az ég:
Az lesz csak méltó diadal számodra, nevedhez
Méltó emlékjelt akkoron ad a világ.

Vörösmarty Mihály: A Guttenberg-albumba

De azért tökéletes volt a siker. 1929 nyarat már könyvírással töltöttem. Latin nyelv és olvasó könyv – volt könyvem címe, vagy 120 lapnyi terjedelemmel: nyelvtan, olvasmányok, szöszedet... Hogyan, hogyan nem, az örökbecsű könyv megmaradt. Őrzi a rendi levéltár. A könyv első mondata: A latin az egy holt nyelv...

Hamarosan tudtam, hogy egész életemben tanítani fogok. Paptanár leszek. Szüleim örültek neki. Hamarosan lett lelki vezetőm is. Úgy kezdődött, hogy a vasárnapi miséken, kéthetenként gyóntam. Feloldozás előtt kaptam még egy kérdést: És mi lesz a különszándékod?

Mindig mondtam rá valamit. S egyszer fel is hívott a szobájába. Titokkal teli volt számomra az épület. Sokszor álmodtam is róla. Végtelen nagy volt, és minden csodálatos benne. Legelőször második gimnazista koromban mentem át az iskolaépületből, egy lengő ajtón át. Sík Sándorhoz mentem. Mi dolgom volt vele? A Várdai bácsi volt akkor a Katolikus Szemle főszerkesztője, s az ő gyerekei is a Ferenc térre jártak játszani, ahova én és testvéreim.

(Önéletírás)

Megkaptuk, hogy felvettek. Egész nyáron lázban égtem. Tanultam mindent előre. Magyar nyelvtant, latint is, de ebben nem tudott apám segíteni, mert felső kereskedelmiben érettségizett, s ott nem tanították a latint. De azért tökéletes volt a siker. 1929 nyarat már könyvírással töltöttem. Latin nyelv és olvasó könyv – volt könyvem címe, vagy 120 lapnyi

terjedelemmel: nyelvtan, olvasmányok, szószedet... Hogyan, hogyan nem, az örökbecsű könyv megmaradt. Őrzi a rendi levéltár. A könyv első mondata: A latin az egy holt nyelv...

Hamarosan tudtam, hogy egész életemben tanítani fogok. Paptanár leszek. Szüleim örültek neki. Hamarosan lett lelki vezetőm is. Úgy kezdődött, hogy a vasárnapi miséken, kéthetenként gyóntam. Feloldozás előtt kaptam még egy kérdést: És mi lesz a különszándékod? Mindig mondtam rá valamit. S egyszer fel is hívott a szobájába. Titokkal teli volt számomra az épület. Sokszor álmodtam is róla. Végtelen nagy volt, és minden csodálatos benne. Legelőször második gimnazista koromban mentem át az iskolaépületből, egy lengő ajtón át. Sík Sándorhoz mentem. Mi dolgom volt vele? A Várdai bácsi volt akkor a Katolikus Szemle főszerkesztője, s az ő gyerekei is a Ferenc térre jártak játszani, ahova én és testvéreim. Velem küldte Várdai bácsi a korrektúrát, ha meg akart jelentetni egy Síkverset.

Két óra között tízpercben mentem hozzá. Bekopogtam.

– Szabad! – Bementem.

– Laudetur Jesus Christus!

Szivarozott. Átvette, amit hoztam. Szekrényéhez ment, kivett számomra belőle egy szelet csokoládét, s kezembe nyomta:

– Diákcigarettá.

Nála csak egyszer jártam, mert karácsonyig tanított csak minket, akkor kinevezték egyetemi tanárnak Szegedre. De annál inkább jártam a villamosszékre. Végig a nyolc éven a lelkivezetőmhöz, aki csak beszélgetett velem. Ő az íróasztalánál ült, s én az asztal mellett egy zöldbársony-fotelben.

Ez volt a villamosszék. Nem én találtam ki, hanem elődeim, akik szintén feljártak hozzá, s abban ültek. Miről beszélgetett velem? Hát amiről én akartam. Nem emlékezem már másra, csak a kislányokra. Arról számoltam be, hogy kibe vagyok szerelmes, s hogy verseket írok róluk. Nem hozzájuk. Titkos írással írtam, és zakóm felvágott belsejébe voltak rejtve, amíg anyám meg nem találta őket. Lelkivezetőm megfejtette titkos írásomat.

Évek multával mondta is:

– Minek ez a rengeteg nőismerős, ha egyszer pap akarsz lenni?

Nem tudtam válaszolni rá. Nagyon korán kezdődött. Még iskolába sem jártam, de tele voltam Galgóczy Klárával, nővérem iskolatársával. A torkomban éreztem dobogni a szívem, ha csak megláttam a Ferenc téren arany-szőke fejét. Aztán mindig másban lettem ugyanilyen módon szerelemes. A Behina Kláriba, a Babzába, a Csutiba, s mikor 30-ban kiköltözködtünk Mátyásföldre, akkor meg az ottaniakba. Katóba, Évibe, H.K. Pipibe, Ágiba. Nem lehetett ezt megállítani. Mondtam is otthon, kicsit szomorún is, hogy nem lesz pap belőlem. Mire apám:

– A palacsintaevés nem erőszak.

'36 tavaszán, húsvét hétfőjén még elmentem meglocsolni az akkori Őt, s hallatlan bátorsággal ez alkalommal kezét is csókoltam választottamnak. Fogadta, és én boldog voltam.

Aztán megmondtam neki, hogy érettségire készülök, és négy önképző-köri pályázatot is akarok még beadni. Úgy, hogy most eltűnök egy kicsit. Nem

vette szívére. Csak egy osztállyal járt lejjebb, és nagyon, nagyon szép szőke és sudár leány volt. Hamarosan egy diplomás fiú kezdett udvarolni neki...

Megvan még a nyomtatott értesítőm, s benne pályázataim címei. Az egyetemes zsinatok A magyar földműves Gárdonyi és Móra műveiben – Az én íróim – s végül egy szépirodalmi tétel: Életkép. Emlékszem rá, hogy azt írtam meg egy novellában (Tíz év után – ez volt a címe), hogy a tízéves érettségi találkozón beszámolok róla, hogy piarista lett belőlem, s állok keményen, de meglehetősen boldogtalan vagyok. Pogor (Pusch) Ödön tanár úr, a pályázat kitűzőjének bírálata így kezdődött:

– Majd tíz év múlva... – másképpen fogod látni a dolgot.

Keményen dolgoztam. Sikerült jelesre az érettségi, s bizony nem tudtam, hogy merre menjek. Elmentem Bátorihoz, a magyartanáromhoz, június 2-án, a szóbeli érettségim után. Emlékszem, úgy félkettő lehetett. Azzal, hogy beszélni szeretnék vele. Mondta, hogy készül a nyári cserkész táborokra, csak kevés ideje van, de azért mondjam, amit akarok. Álltunk a folyosón szobája előtt. S én mondtam, hogy piarista szeretnék lenni, de... Meghallgatott, s ennyit mondott:

– Nézd, én '19-ben érettségiztem. Tudod, mi volt akkor. Azt kérdeztem magamtól, hol tehetnék a legtöbb jót a nemzetemért. Megállapítottam, hogy piaristaként. És fejest ugrottam a dolgokba.

Ennyit mondott, s ez eldöntötte sorsomat. 17 évvel volt nálam idősebb. A legcsodálatosabb tanárom, akinek ittam minden szavát. Jegyeztem, amit mondott nekünk. A jegyzetemből vastag könyvet csináltam. Ebből tanult a fél osztály, s kérésére – őt is megajándékoztam vele.

Hát ő is így lett piarista? Ha ő is, akkor én is fejest ugorhatok. Lementem a közeli trafikba, vettem egy ív papírost, s az iskola egyik termében, a padon megírtam kérvényemet, amelyet április végéig kellett volna beadni. S bevittem Balányi Gyuri bácsihoz, az igazgatóhoz. Az volt benne, hogy régtől fogva érzem magamban a piarista hivatást, stb. Olvassa, s felnéz belőle:

– Hogyan? Évek óta? Hát akkor miért csak most, három hónappal a pályázat lejárta után, adod be kérvényedet?

Rettenetes értetlenségnek éltem meg kérdését. Most mondjam el neki, hogy folyamatosan piarista akartam lenni, s a mátyásföldi kislányok pedig folyamatosan megakadályozták engem elbűvölő szépségükkel, női bájukkal? Csak annyit mondtam az igazgatónak, hogy problémáim voltak, de túl-jutottam már rajtuk.

– Na, jó... – mondta, és eltette a kérvényt. – Majd értesítünk.

Azt hiszem, hamarosan megkaptam az értesítést, melyben az állt, hogy remélhetőleg tisztában vagyok vele, hogy milyen nagy dolog a piarista hivatás, s augusztus 26-án délután öt óráig jelentkeznek a váci rendházunkba, s vigyek magammal hat inget, hat alsónadrágot, esernyőt, tavaszi és téli kabátot meg még nem tudom mit. De egyelőre ekkor még június 2-a volt, s én a szóbeli érettségi s a kérvény beadása után mentem haza, Mátyásföldre. Apám is otthon volt. S mondom:

– Beadtam a felvételi kérelmem a Rendbe.

Mire apám:

– De nem kellene ezt megbeszélni?

– Nem. Ezen nincs semmi megbeszélni való – mondtam.

S következett egy nyár. Az eleje még nagyon szép volt. Az évzáró feledhetetlen volt. Az első évzáró ünnepélyünk '29-ben volt. Hatszor szólították ki rajta jutalomra Bónis Gyurkát, a 45-ben már kolozsvári jogászprofesszort, s hatszor tapsolta meg a szülők és diákok ezernyi közönsége. Már akkor azt gondoltam, hogy ilyen akarok lenni én is nagykoromra, mint ez a Bónis György. S most, '36-ban engem nyolcszor szólítottak ki jutalomra. A tapsvihar nevetésbe fulladt: Hát mindig csak ő jön ki? A négy pályázat nyertesét szólították. Az országos gyorsíró verseny percenként 250 szótagos futamában első lettem az országban, s újból az iskola gyorsíró bajnoka, s az ilyen meg olyan alapítványi díjak kamatának nyertese.

Tökéletes volt a megdicsőülésem. Erről álmodtam hét évvel korábban, tizenegy évesen. Odahaza éppen építkezésben voltunk. Apám mondta:

– Az alapítványi díj kamatából meglesz a két új szobának eszlingeni redőnye. – Mire én:

– De szeretnék elmenni egy hétre Tihanyba a Búvárra, vitorlástáborba.

A költsége ennek 20 pengő volt, a kapott jutalom majd egy harmada. Apám beleegyezett.

– Rendben van, elmehetsz.

Máskor is vittem haza ilyesmit. Egyszer egy tízkoronás aranyat nyertem gyorsírástudományommal.

Odaadtam anyámnak.

– Tessék nézni, milyen fényes ez a krajcár!

– De Gyurikám, ez egy tíz koronás arany. – Boldog volt ő is, én is. Megélt a krajcár kilenc esztendő. Ebből tudták szüleim megcsinálni '45 nyarán, az általános nemzeti nyomor idején, Lívia húgom lakodalmát.

Utazhattam a Balatonra. Láttam a magyar tengert, megtanultam vitorlázni, s boldogan fürödtem a vízben. Keveseknek adatott meg akkoriban ez a boldogság: fürödni a Balatonban. Aztán hazajöttem, s előttem volt még augusztus 26-ig két hosszú, nagyon hosszú hónap. S nem tudtam beszélni arról, hogy mi volt bennem, senkivel. Elterjedt a családban döntésem híre, mire az egyik nagynéném:

– De hát hogy fogod kibírni annyi parasztgyerekek között? – A nagynéni budai polgár volt, XI. kerületi. Lányai a Margitba jártak. Előkelőek voltak. Nekem meg a kisebb gondom is nagyobb volt ennél. Mást kell kibírnom.

(E fiúból pap lesz, akárki meglássa)

Életem...

Még '53 vége felé történt, hogy levittek a földszinti trepnire, a szolgálatvezető törzsőrmesterhez. Pintérhez, aki nagy rabpofozó volt. Közölte velem a másodfokú ítéletet: helybenhagyták a büntetésem. Jogerős elítélt lettem. Imádságaimban megállapítottam, hogy három nagy bajom van, s ezeknek legkisebbje a börtön, hiszen itt is lehet élni és szeretni, Istent is, embert is. Napirendet tartani, tanulni, kihasználni az időt. Ettől nagyobb bajom, hogy állandóan fáj a fejem, s közelharcot kellett vívnom, hogy megkapjam a napi algopyrin szemet.

De hát naponkénti fejfájással is lehet élni, abba még nem halt bele senki, illetőleg mindenképpen elfogy egyszer az életünk. A harmadik bajom volt a legnagyobb. Túl voltam már 35. évemen, s tudtam, hogy szublimálni azt, hogy férfi vagyok, aki nőre vágyik, nem lehet. Nem arra teremtett az Isten. És azt is tudtam, hogy ezen nem segít semmi, nem, mert pap akarok maradni. Nem voltam tőle boldogtalan, mint ahogy a börtöntől s a fejfájástól sem voltam az. Csak megállapítottam, hogy ez a legnagyobb bajom a háromból. Hogy mire jó ez a celibátus, erről azt gondoltam, hogy talán növeli Istenért végzett munkánk eredményességét.

De ebben sem voltam biztos. Majd Lányi Jánosnak teszek fel egy kérdést a szőnyegszövés alatt:

– János bácsi, osztálytársaid eleje ugye elment papnak? Ha összehasonlítod őket a társaid többi legkülönbjével, akik már férjek és apák, a két csoport közül melyik dolgozik többet?

Gondolkodik a kérdésemen, s végül ezt mondja:

– Biztosan azok, akik megházasodtak. A papok általában kényelmesebben élnek. Magam is azt tapasztaltam a Rendben, hogy csak egy részünk mutatott átlagfeletti buzgóságot, s voltak, akik az alkohol rabjaivá lettek. Ami az egyházat elvezette a celibátushoz, az Jézus alapvető félreértése, melyért alighanem elsősorban Szent Pál a felelős, aki úgy tudja, hogy ki kell egészítenie Jézus szenvedéseit. Isten nem akarja, hogy szenvedjünk. Isten, mint minden szülő, azt akarja, hogy boldogok legyenek a gyermekei. Istennek semmi öröme abban, hogyha én gyötöröm magam. Érte ne gyötörjem. Csak azért gyötörjem magamat, hogy valami hasznosat tegyek családomért, embertársaimért. De melyik embernek van haszna abból, hogyha én vezeklő övet teszek magamra, vagy falra mászok kínomban nemi kielégületlenségem miatt, s ami ennél is több szerelemhiányom következtében. Az Isten – szerelem. Szerelemre lettünk, s annak a hiánya az élet legnehezebben viselhető baja.

A protestánsoknak mindent utánuk csinálunk. Néhány százados késéssel vesszük kezünkbe a szentírást, mondjuk a nép nyelvén a misét. S így lesz ez a papok nőülhetésével. Nagy Szent Teréz egyszer kínjában ezt imádkozta?

– Uram, ha így bánsz barátaiddal, ne csodálkozzál rajta, hogy annyi az ellenséged. Liziói Kis Szent Terézt pedig a legsötétebb ateizmus kétségei gyötörték. Édesapját, édesanyját nem, azok el voltak foglalva azzal, hogy gondoskodjanak egymásról és gyerekeikről. Majd a Bokorlelkiség c. könyvemben lombik keresztnek nevezem ezt a celibátust. Jézus keresztfájára nem kerülhetünk, mert a 4. századi, a konstantini fordulat óta bekerültünk a hatalomba. Mi feszítjük keresztre ellenfeleinket, miként Kaifás, a főpap, Jézust. De szeretnénk szenvedni a páli útmutatás alapján Istenért, Jézusért. Elvállaljuk tehát azt, ami egy életre megnyomorít minket. Ez a lombik kereszt. Azért lombik, mert nem a társadalom feszít keresztre hűségünk következtében, Isten gondolataink akaratának hordozása miatt, hanem mi magunkat gyötörjük rajta vagy vele.

Karácsonyra készülünk. A készülődés közepébe kiált bele a szolgálatvezető:

– Bulányi György jöjjön minden cuccával a trepnire.

– Uram Isten, mi lehet ez, és a Karácsony előtti napon?

Közlök velem, hogy a Fő utcára visznek. Már több mint három év telt el, hogy otthagytam, de úgy látszik, nem örökre. Be a rabóba, ki a rabóból. Fel egy zárkába. Öntudatos elítéltként viselkedem, akinek már mégis jogai is vannak. Nem úgy, mint amikor vigyázzban kellett ülnöm és feküdnöm. Két hétig nem szól hozzám senki, csak az ő. Azzal tisztázom ügyeimet: diétás koszt jár nekem, mint a Gyűjtőben s lehetőleg idegen nyelvű könyveket kérek olvasni.

Barátságos a levegő. Két hét után visznek kihallgatni. A tárgy: hogy kivirult a vetés, és azért hoztak be a Fő utcára, hogy ne kelljen állandóan kirohangálniok a Gyűjtőbe hozzám a beszerzendő információk céljából. Hollós Ervin, Kik voltak, mit akartak? c. könyvéből tudom majd meg, hogy begyűjtötték már a második Bulányi per ember anyagát, vagy hatvan személyt. Ezekről kell informálnom a különböző előadó urakat. Semmi rázós témára nem

emlékszem, csak arra, hogy nagyon össze akartak kapcsolni egy veszprémi teológiai tanárral, akivel nem tudom, hogy találkoztam-e valaha. Androsits Istvánnal. Végül is ezt voltam hajlandó a jegyzőkönyv számára. Tudom, hogy van egy ilyen nevű pap Magyarországon. De nem igényelték, hogy aláírjam vallomásomat. Különböző előadóknál volta. Az egyikük segített az idegen nyelvű könyvel könyvtári összeszedésében.

Az asztalán voltak a könyvcso-magok. Hozzá vihettem azokat a könyveket, amelyekkel végeztem. Majd a forradalom napjaiban számolnak be a vádlottak a nyár eleji tárgyalásról. Az ügyész őket is a 46/VII kategóriába sorolta: a népi demokrácia megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésével vádolta őket. De a már nem kirendelt ügyvédek nevetségessé tették vádjait, ennek folytán az ügyész még a tárgyalás során vált: egy még Gömbös Gyula miniszterelnöksége idején hozott, az illegális összejövésről szóló törvény alapján vádolja őket, melynek büntethetőségi felső határa két év. Java részüket annyira ítélték, amennyit letartóztatásuktól a tárgyalásig leültek. Fekete Gabi és Eglis Pista két-két évet kaptak.

Egy alkalommal, amikor kihallgatásra visznek, nyüszítő, nyöszörgő hangot hallok kiszűrődni az egyik zárkából:

– Ne bántalmazzák Péter Gábort, ne bántalmazzák Péter Gábort...

Olyan félig eszelősnek hatott a hangja. Ő volt az ávó legfőbb ura. Mesélték, hogy így buzdította az ávósokat:

– Úgy járjatok, hogy egy fejjel magasabbak legyetek az Istennél!

Nemcsak a forradalom falja fel saját fiait. A diktatúra is. Jó dolgom van. Két naponként kiolvasok egy angol vagy francia regényt, s diétásként annyi csirkehúst eszek, hogy kezdem megsokallni. Nem raknak be hozzám senkit. '52-ben volt úgyis, hogy négyen voltunk egy zárkában, s ketten-ketten feküd-tünk vigyázban a 70 cm széles priccsen. Most nem. Lelassult az ávó munkája. Valamikor megmozdul az épület. Földrengés lehetett. A rabfantázia ilyenkor csak arra tud gondolni, hogy jönnek már az ENSZ-csapatok.

Nem jöttek, nem omlik össze a Fő utca. Maradunk a börtönben. Húsvét lesz, mire visszakerülök a Gyűjtőbe. Óriási változások: folyik a szabadítás, a

– Hiába! – hallotta ezerszer
Sen-Tszung, a sárkánytrón ura.
– Nincs remény! – és ijedten nézett
a remete Vang-An-Si-ra.
– Jobb nem tudnod, hogy mi van ott kint! –
dörögte három ezredév
és a Tanácsban csak a szent bölcs,
Vang-An-Si rázta a fejét.

Fejét rázta és így kiáltott:
– De! tudd meg! s ne felejtsd soha!
Én, Vang-An-Si, neveltelek föl,
én és a filozófia;
most tied a trón: megcsináljuk,
mit még senki se mert, akart,
az Isten Országát a földön,
én, a gondolat, s te, a kard! –

– Császár, ne akarj tudni semmit! –
könyörgött a rémült Tanács.
– Sen-Tszung, – könyörgött a szent, – tárd ki
varázstornyod négy ablakát!
– Ne, császár, ne hallgass a népre! –
– Császár, hallgasd meg népedet! –
És szólt Sen-Tszung, az ifju császár:
– Vang-An-Si, én neked hiszek! –

(Szabó Lőrinc: Vang-An-Si – részlet)

rajkosok már hazamentek, de mások is mennek. Balázs Lajos, a Pest-belvárosi plébános is, akit pár hét múlva visszahoznak, mert át akarta venni a plébániáját elkergetve az oda befészkelte békepapot. Azzal a hírrel jön vissza, hogy legfeljebb két hónapja van még Rákosinak. Beszámol a Petőfi kör üléseiről.

(Dudás akar lenni...)

Elevenítsük fel a történeteket! 1952-ben megvolt a pártállam első Bokor/Bulányi-pere, és '56-ban a második is. 1982-re befejeződött a magyar katolikus egyház pártállam mozgatta hierarchiájának ellenünk lefolytatott pere is. Persze, hogy kirúgták '90-ben Bokrot/Bulányit a hierarchia rendelkezésére megalakuló Hálóból is. Miért persze, hiszen akkor már politikailag szabadok voltunk? Azért, mert a pártállam nem nyugodott addig, amíg 1987-ben Róma is rá nem tette a pecsétet a magyar püspökök ellenünk hozott ítéletére. Parva sapientia regitur mundus. (=Kicsi bölcsességgel kormányozzák a világot.) A Vatikán se tudta még '87-ben, hogy '89-re összeomlik a SzU. Ha tudta volna, Ratzinger nem öt esztendőn keresztül vizsgálta volna kis ügyemet, hanem hat-hét éven keresztül. Ez esetben meg is spórolhatott volna két papirost: a pártállam kezében levő magyar püspökök ítéletét megerősítő '87-es papirost, meg ezt a megerősítést megszüntető papirost '97-ben. Nem tudtak '87-ben erről az összeomlásról még Washingtonban sem.

'96-ban levelet írok Rómába Ratzingernek: letelt 14 és fél év egyházi büntetésemből. Hazámban ilyenkor még a gyilkosoknak is amnesztiát adnak. De püspökeimnek ezt hiába mondom, mert azt állítják, hogy ügyem Rómára tartozik. Ratzinger rendez: ír a magyar püspöki karnak, akik levelének félévi aszalása után megszüntetik a korlátozó intézkedéseket. A parlament, a sajtó lelkesen üdvözli rehabilitálásomat, mint a rendszerváltás egyik jelentős mozzanatát, de a 16 év után mondott első nyilvános misémen saját tartományfőnököm, egykori tanítványom is egy verssel köszönt: egy téglát nem tetszett a templomfalban, s a templom összedőlt – én jót akartam. Bűnös vagyok tehát mindhalálig, mert következetesen ellene mondtam életem folyamán – nem minősítem, hogy minek! – mindannak, amiket a fentiekben összefoglaltam. Nincs rehabilitálás. Korlát nincs, csak nem hívnak be a korlát mögé. Nem történik semmi: sem a püspökök, sem a papok nem veszik igénybe szolgálataimat. Könyveim továbbra is kitiltva a katolikus boltokból. Az egyház Lécai korszaka alatt, a puhuló diktatúrában nagyon kevés kivétellel a papság egésze felzárkózott a pártállam engedélyéből kinevezett püspökök mögé.

Köszönőlevélre nem visz rá a Lélek. Kovács Laci öt éve a dunaparti piarista kápolnában mondott rehabilitációs misémen elmondta: *Jobb szerettem volna, ha Gyurka nem ír alá semmit!* Kétségtelen: akármennyire életem nagy diadalaként könyvelhettem el, hogy rehabilitálódott a vatikáni hierarchia részéről az a két mondat a Dignitatis Humanae-ból – a meg-

győződésünknek kell engedelmeskednünk és semmi másnak –, mégis az aláírás pusztá ténye adta a lehetőséget a hierarchiának a félretájékoztató (hogy ne mondjam meg magyarul milyen) szövegre. Olvasva a Közlemény szövegét, visszautasíthattam volna azt, s vele az ügy ilyen formájú rendezését. Szinte biztosra veszem, hogy a Vatikán nem szólt volna rá ez esetben a Konferenciára: Tessék a valóságot írni! Abból gondolom, hogy értesítettem az eltelt öt év alatt Ratzingert arról, hogy szinte-szinte minden változatlanul a régiiben maradt... Füle botját sem mozgatta. Sőt. A múltban minden évben találkoztam a piarista generálissal, az utolsó öt évben egyetlenegyszer sem. Nem akar találkozni velem. Nem akarja, hogy megkérdezzem őt, hogy miféle rendezésnek volt ő lebonyolítója. Körülbelül biztosra vehetem, hogy a Vatikán ilyen nesze semmi, fogd meg jól rendezésre volt hajlandó, vagy legalább elfogadta, hogy a magyar püspököktől ennyi telik.

Igaza van tehát Lacinak? Biztos, hogy Jézus nem írt Kaifásnak semmiféle levelet. Tudom, hogy rengeteg mindenben nem értem el Jézus szintjét. De ha Jézus megéri a 79. esztendejét egy magáénak tudott vallási közösségen belül, s egy levéllel tehet valamit annak érdekében, hogy a tanítványok között több legyen a megértés – a Bokor, a Konferencia meg a Kongregáció között –, kinek adott volna igazat? Lacinak vagy nekem? Nem tudom. Csak azt tapasztalom, hogy nincsenek jó megoldások. Csak rosszak. Lehet feszegetni a pofonos ládát s megszületnek belőle a Golgoták. És az nem jó? Nem bizony! A sátáni erők megint diadalmaskodtak. Csak Szent Pál gondolta, hogy *hurrá, pofára esett a Sátán*. A kivégzés következtében vagyunk megváltva! Vagyunk egy nagy fenét! Az Isten talán legnagyobb tanúját kinyírta az erre specializálódó, a soros főpap. Golgota-mentes világot akarok, amelyben a tisztességes emberek is ágyban, párnák közt halnak meg S nemcsak én akarom ezt. Hanem Jézus is. S ezt akarja a Teremtő... Mert nem gazemberképző főiskolának akarta a Földet, amiben tanítják a *főpapi ruhaszaggatás* című tárgyat is.

(Napló I.)

Tegnap este harmatosan, lázat leszorító gyógyszerekkel megtömve, ... de büszkén mentem ki Pista kocsijával Adyligetre – virágvasárnapi liturgiára. Harminc fölött volt a hívők száma, ami nem megvetendő arányú jelenlét az én miséimen. Ha majd nagy leszek, biztosan még többen leszünk! Sajnos, nem sajnós, a 9. évtizedben már összemegy az ember, s nem nagyobb lesz. Ismerős volt mindenki. Új csak a két gitáros-énekes hölgy volt, akiket Szabó János csábított ide – sikerrel. Énekkel indult a liturgia, majd köszöntöttem őket. Még egyet énekeltek a gitárosok, én meg elimádkoztam a virágvasárnapi hivatalos misekezdeti könyörgést, s már indult is a passió. Gyakorlattal rendelkező testvérek csinálták, összeszokott gárda: a dévai színjátszó csoport.

Szép volt. Jó ágy a prédikációnak. Mi tagadás, nem készültem. Délelőtt mondtam ugyan már egy prédikációt Bokorportán, ahol Julit és Pityut megkereszteltem, de az nem illett ide. Egész délután rágtam a tollat, de annak csak annyi eredménye volt, hogy betettem a táskámba három segédszöveget; ezek: Az apostol Petőfitől, az Ének Kaifásról Nagy Katalintól, és a Szonettkoszorú Kovács Gábortól.

A hallott passió-szöveg után meg kellett szólalnom, s azt mondtam, hogy rosszul vagyok tőle. A 90-es évek közepén Salzburg egyetemén voltam hivatalos egy konferencián, s elmondtam ott egy hazai egyházi történetet. Egyik nyugati társelőadónőm azt mondta rá, hogy őt fizikai rosszullét környékezi az ilyen történetek hallatán. Történetemben a Kaifás-utódok már nem öltek meg senkit, csak hazudtak és hazudtak rendületlenül, s nem is jószántukból, csak pártunk és kormányunk szíves akaratából..., és ezt tévedhetetlenségük teljes öntudatával és glóriájával kellett tenniök. Elvállalták s végigjátszották a szégyenletes szerepet. Ha jól emlékszem, ekkor szedhettem elő Petőfit:

*Bőszülten hagyta el a nép / A templomot,
(Az isten és a béke házát) / S vadállatként rohant az ifjúhoz,
Kit tennap még atyjának nevezett, / S reá parancsolt: holnap ilyen tájig
Ha itt látják, tüstént agyonverik.
Beszélt az ifjú, a mint tőle telt, / Beszélt oly lelkesen, mint még soha.
Hiába. Ahol pap emelt szót, / Ott az igazság megfeszítettik.*

A magyar irodalomnak alig van Jézus-képe. Oly értelemben sincs, mint Papini vagy Mauriac Jézus-életrajza; talán csak Kodolányi Én vagyok c. regénye volna ilyesféle, de az túlságosan regény és kevésbé tűnik nekem hitelesnek. Még kevésbé van irodalmunknak Jézustól ihletett figurája. A világ-irodalomban sincs sok olyan, mint Kazantzakis regénye: *Akinek meg kell halnia*. Az Apostol eszméi, sorsa viszont nagyon Jézusra emlékezteti az olvasót. Az irodalmi kritika kezdettől fogva inkább habalygós félnótásnak hajlamos minősíteni Szilvesztert, Az Apostol hősét. Ugyanakkor kétezer év teológiája a felismerhetetlenségig mesébe-misztériumba rejti Jézus alakját, hogy ne kelljen párhuzamot vonnia Szilveszter és Jézus között, s ne kelljen hasonló ítéletre jutnia, ami az őrültséget illeti. Pedig – ismétlem – Szilveszter és Jézus, eszméik és sorsuk okán, hogy nem sokban különböznek egymástól. Mindezt nem mondtam ott el virágvasárnap, s nem tudom visszaidézni miket mondtam, csak azt tudom, hogy teljes átéléssel adtam elő Nagy Katalin versét:

ÉNEK KAIFÁSRÓL – virágvasárnap töviben

*Ajánlom a mindenkori és mindenhoni
királyoknak, helytartóknak, hasonlóknak...*

Ezen a héten meghal valaki / nem azért mert Isten fia
meghal akkor is ha csak Máriáé / Kaifás akarja így

Kishülye ez az ácslegény / azt hiszi békén sétál gathat föl alá
pedig hamar ide jönnek azok a légiók / Kaifás tudja jól.

Nem kell jönniök Pilátus alhatik / virraszt ébren az oltár –
leghűbb szövetségese a trónnak / s a tökmagsipka lehet bárki fején

Ácslegény ne gyűjtsön tanítványokat / és senki se higgye hogy ácsok meg
halászok
is érthetik Isten álmait az országról / amikor az főpapi szakma

Ácslegény imádkozzék zsoltárokat / a béke ügyét pedig bízva hadvezérekre
ellenséget szeretéssel se idéetlenkedjék / mert nem tréfálnak ám a papok

Ácslegény becsülje meg a gazdag ifjút / cserélje le még idején szövegét
s építsen templomokat, különben az ő / talpa alatt is elfújhat a szél.

Mert kezdetben vala Kaifás / és nincs és nem is lehet más folytatás
s az ács nyomán gondolkodókat mi várja más / mint leköpes és máglyahalál

A máglyalépcsőnél az ácslegény / testét nyújtja majd keresztre
feszítve megbocsátó békecsókra / a megkötözöttek Kaifás

Hogy megtanulja végre minden iskolás / tudni kell érteni s olvasni az Írást
hogy nincs ebben az istenverte világban más / csak Kaifás és Kaifás és Kaifás...

Tényleg nincs? Amíg vannak Szilveszterek és Jézusok, addig nincs. Amikor meg már nincsenek Petőfik, Szilveszterek és Jézusok, akkor már nem is érdemes élni. Akkor már meghalt az Isten, s egészen elembertelenedik majd az emberi történelem. Csak hárman ülnek már a történelem asztalánál: a Mammon, a Király meg a Főpap, ez a sátáni Szentháromság. S azt csinálnak, amit akarnak. Megpróbálják közös erővel, örökre száműzni Jézust a történelemből. De nem sikerül nekik. Nem, mert a történelem arra lett, hogy a Jézusok mondják meg, hogy mi ennek az egész emberi történetnek célja és értelme. A liturgián kívül, a mise után, az ott maradóknak, még előadtam a Szonettkoszorút, amelyet a *Koinónia* áprilisi számában találunk. Csak előadtam – nihil dicendo; azaz kommentár nélkül. Szebb az, mintsem kommentálni tudjam.

(Húsvéti napló)

Közel hatvan évesen lelkipásztori tapasztalataim alapján (államilag illegálisan) papírra vetettem, hogyan képezem el Jézus ügyének hatékony szolgálatát. Válaszként erre vallásom legfelsőbb illetékes büntető hatósága összeállított számomra a fenti „kell” jegyében egy 12 pontból álló szöveggyűjteményt. Nem is tévedhetetlennek minősített hittételeket tartalmazott antológiája, hanem ennél kisebb rangú (csak tévedhetőségi fokú)

szövegeket. Az alábbi záradékkal kellett aláírnom: „Mindezeket hűségesen megígérem és őszintén megtartom és sértetlenül megőrzöm, ezektől soha el nem hajlok sem a tanításban, sem akárminő módon, szóban és írásban”. Az aláírandó szövegeket vagy húsz évvel korábban fogalmazta meg a II. Vatikáni Zsinat. Hogy hazugság nélkül írhasam alá, kértem a szöveg-összeállító hatóságot, csatolják már hozzá a gyűjteményhez ezt a további és ugyancsak zsinati szöveget: *Az isteni törvény rendelkezéseit az ember a maga lelkiismeretében fogja fel, melyet tartozik hűségesen követni...* Baj lett a kérésemből: így nem kérnek szolgálataimból; megtiltják, hogy vallásom tagjaihoz nyilvánosan szólhassak. Vállaltam a bajt, és ragaszkodtam továbbra is pótszövegemhez. Miért ragaszkodtam? Azért, mert csak meggyőződéselem, lelkiismeretem diktálta szövegeket akarok mondani embertársaimnak, a vallásomhoz tartozóknak is. Hazudni éppen tudhatnék, de hát nem akarok. Szentebb nekem a téma annál, hogy ilyesmire vetemedjem.

Életemből tizenöt küzdelmes évet vett igénybe, hogy igazoljam magam vallásom büntető hatóságai előtt. Igazoljam, hogy igazodom én ehhez a *kell*-hez is, miközben vallottam és meg nem tagadtam, hogy a lelkiismeretemhez még inkább igazodom. Még inkább, mert csak addig vagyok méltó az ember névre, és csak addig lehetek Isten gyermeke, amíg igazodom hozzá. Miért küszködtem 15 évet? Azért, mert meg vagyok győződve arról, hogy az ötezer különböző válasz mind téves, s egyes-egyedül a miénk az igaz? Nem ezért tettem. Ha ezért tettem volna, részese lennék annak, amit az előbb abszolút értelmetlenségnek (Ha másutt nevelődöm, akkor más az igazság!?) állítottam. Hát akkor miért tettem? Csak azért, mert valahol otthon akarok lenni. Nem tudok otthon nélkül élni. Én sem, más sem.

(Napló – Városmajor, 2003. április 30.)

Közösségeim...

Kedves Judit, kedves Gábor és kedves többi szolnoki Testvéreim! Egész úton hazafelé azon gondolkodám, mit mondjak majd először is, kedveset szépet nekik... – írta Petőfi útjában haza felé, a szülői házba. Pénteken reggel én is elkezdtem gondolkodni, hogy mit mondjak majd először is Juditnak, Gábornak, mielőtt megkereszteljük őket. Mi várható egy magyartanártól? Hát csak szavalás. És azt gondoltam ki, hogyha már Jézus nevében merítem meg őket, történhessék is valami a lelkükben, ahogyan Jézus lelkében is történt, amikor megkeresztelte őt unokabátyja a Jordán vizében. Mi történt vele? Hallotta az Isten hangját megszólalni a lelkében: Te vagy az én szerelmes Fiam, akiben nekem jó kedvem telik...

Ki mondja meg, mit ád az ég? Megismétlődhetik az, ami meghatározta megkeresztelkedése után Jézus életét, megismétlődhetik Judittal, Gáborral is? Meg, ők is hallhatják majd szívük mélyén: Te vagy az én szerelmes lányom... Te vagy az én szerelmes fiam... És egy szó szerinti értelemben halálos szeretet született meg e hang hallásának erejében Jézus életében, amely a Golgotán keresztül a feltámadás ragyogásába vitte őt. Ebbe akartam én most Nektek besegíteni szakmai alapon, magyartanárként, amikor kiválasztottuk Nektek a világirodalom általam ismert legjobb versét Jézusról, melyet egy édesanyám-korú és csak négy osztályt végzett szalontai juhászbojtár írt. Az a címe, hogy Virág ballada, és hőséneke neve: Eső Virág András.

Sokszor végig gondoltuk már, hogy a keresztség s a többi szentségünk is mind csak jelek, amelyek jeleznek valamit. A jel csak forma, mely beszél a tartalomról. Csak vallási cselekmény, amelynek mögötte azonban ott van jézusi gondolkodásunk, ott van egész jézusi életünk – vagy szerényebben – ott van a szándékunk, hogy Jézus módjára gondolkodjunk és éljünk.

Kiemelek valamit a Virág balladából. A citera hangjain egy hős ország támadt fel dalolva, melyet a gonosz kondások el nem viselhetnek: Hát mért játszik sokkal szebben és más húron a bolond! Kedves Testvéreim, rólunk énekel ez a költemény. Mi más húron, mi egy Országról énekelünk, amely az Istené. Ez az ének – a mi életünk. A keresztség annak a jele, hogy akarjuk vállalni, hogy más húron énekelünk, mint a minket körülölelő világ. De nem azért, hogy különbözzünk tőle, hanem azért, hogy eltanulja tőlünk a világ ezt a jézusi éneket és életet. Azért, hogy az egész emberiség azt énekelje, amit Jézus tanított megkeresztelkedése után, miután legyőzte a Sátán kísértését. Azt a kísértést, hogy az isteni ének helyett az uralkodás, a pénz és az ölés dicséretet énekelje. Jézus más húrokon játszott. Ti is más, jézusi húrokon játsszatok egész életekben.

De hát a mai nap nemcsak Judit és Gábor keresztelésének a napja, hanem a liturgiában ezenfelül még Szentháromság vasárnapja is, s ti a Szentháromság nevére lesztek megkeresztelve. Ezért aztán mondok valamit még arról is A Bokor Karácsonyi Ajándék c. 100. számú kötetében vagy 25 éve írtam egy himnusz a Szentháromságról. Címe: Állítmányok. Szabad vers – hét strófában, vagy csak tételben. Olyan, amilyen telik tőlem. Ma már talán nem, de 25 éve még telt.

1. Szentháromság! Életem ősoka. Természetem őselve. Szeretetvilág. Békességvilág. Tisztaságvilág. Nincs benne semmi az önzésből. Nem kényeszeríthető. Sérthetetlen. Transzcendál időt és gonosztságot. Transzparens, mert nincs titkolni valója. Megvalósultság, és mégis örök tervezés. Életünk részese.

2. Velünk levő. Velünk együttműködő. Kezemet felemelni segítő. Kezemmel jót tenni – kétszeresen is segítő. Céломra irányító. Az idő malmai Neked őrölnék. A történelem Feléd hömpölyög.

3. Minta-ok. Modellvilág. Minket modellező. Megtapasztalható:

- ha két szerelmes szeretetben összebújik
- ha egy nehéz feszültség ellenére az élet továbbmegy
- ha a végső szó: a tovább
- ha a cérna el nem fogy
- ha senki sem húzza ki a gyufát
- ha a szeretet minden akadályt legyőz.

4. Egyház prototípusa. Lélek köti össze, azoké, akik alkotják. Csak figyelésre és szolgálatra köt össze. Oda nem figyeléssel, közönnyel meg nem tipor. Uralkodást, diktálást, engedelmeskedtetést nem ismer.

5. Jóság-világ. Adás-világ. Kapás-világ. Ütésmentes világ. Bántásmentes világ. Csak-jó világ.

6. Értünk élő világ. Értünk aggódó-izguló. Velünk bánkódó és örvendező. Együtt fájó és hazaváró. Balzsamot időben ránk öntő s örökre tároló. Fájó-örvendező. Sírva is vigadó világ.

7. Jó, hogy vagyok.

- Jó, hogy akartál.
- Jó, hogy útnak indítottál.
- Jó, hogy húzol magad felé.
- Jó, hogy rév vagy.
- Jó, hogy Feléd megyek.
- Jó, hogy közel vagy.
- Jó, hogy...

Folytassátok csak, Testvéreim! Mondjátok el, hogy milyen világban akartok élni. Mondjátok el, hogy milyen világot akartok Judit és Gábor számára. Nemcsak odafent, hanem idelent is. Mert Hermész Triszmegisztosz megmondta, hogy a lentnek olyanná kell válnia, mint a fentnek, mert a lentnek fenn van a mintája.

Amen

(Szolnoki katekúmenek miséje)

Testvéreim! Nagyapó mesél, nagy a figyelem. Mesélje el hát, hogy mi a szerelem? Jön az első bál, első ideál... – halottam ezt az ócska műdalt kisgyerek koromban. De ez alkalommal csak egy virtuális nagyapó fog mesét mondani, nem is fogja énekelni a maga meséjét, és egy másfajta nagy-nagy szerelemről fog szólni mai története. El is kezdem. Hosszú lesz, de azért még este előtt vége lesz.

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy Jóisten. Nem volt magányos. Nagy szerelemben élt-halt valakivel. Akkor szerelemben, hogy a Lelkük egészen közös volt. Nem is lett a Lelkük közössé, hanem már eredetileg is az volt, és éppen ezért lettek szerelmesek is egymásba, mert a lelkük közös volt. Elmondhatatlanul boldogan éltek egy nem-is-tudom mekkora faluban, csak azt hallottam róluk, az áldottakról, hogy magyarul beszéltek. A falujuk neve: Idfalu volt, s ez a falu Idország kellős közepén feküdt. Úgy, a domboldalba, egy hűvös patak partján.

Egyszer volt, másszor volt, nem is tudom, mikor volt, gondoltak egyet. Azt gondolták, hogy legyen már részük az ő nagy boldogságukból másoknak is. Kötényt öltöttek ezért, s elkezdtek agyagot gyúrni. Kettőt is gyúrtak. Szép

Az ország útján függ s a földre néz,
Arcán szelíd mosoly a szenvedés.

A falu népét nézi csöndesen,
Amint ballagva munkából megyen.

Az ősi népet, mely az ősi föld
Zsellére csak és várja az időt,

Mikor saját portáján úr leszen,
Mikor az élet néki is terem.

A magyar Krisztus, a falusi szent
Hiszen nekik is megváltást izent.

Olyan testvéri áldással tekint
Feléjük és bízattja híveit.

Feje fölött a nyárfa is magyar,
A fecske is és egy a zivatar,

Mely őt paskolja s a falut veri
És folyton buzgó őt szent sebei

Nem a magyarság sorsát hirdetik?
És ki segít már, ha ő sem segít?

(Juhász Gyula: A tápai Krisztus)

lett az első is. De hát a második, az meg milyen lett? Az olyan szépre sikerült, hogy el sem tudom mondani nektek, hogy milyen szépre. Hát még mikor Lelket is leheltek, még hozzá a maguk Lelkét beléjük, akkor milyenné lettek? Olyan szépekké, hogy menten egymás nyakába borultak. A szebbik fajta azt mondta a másiknak, hogy Ember. Az Ember meg azt mondta a másiknak, a szebbre sikerültnek, hogy Asszony.

Aztán esett az eső, fújt a szél, s az Ember addig nézte az Asszonyt, az Asszony meg addig nézte az Embert, hogy ki nem találjátok, mi lett annak a vége. Ezért inkább megmondom: szerelemben estek. S addig csókolgatták egymást, hogy nekik nem kellett kötényt ölteniük agyaggyúráshoz. Nem, mert csókolódzásuknak az lett a vége, hogy csak bölcsőt kellett faragniuk, s belerakni abba egy síró-rívó csecsemőt. Előbb az első, aztán a másodikat. Ki tudja mennyi gyerek lett a csókolódzás eredménye? Fél tucat, vagy egész talán, nem tudom? Hát annyi, amennyit a Jóisten adott. Mire

megnőttek a síró-rívó bubák, akkorra meg ők is elkezdtek csókolódzni. Olyan nagy sikerrel, hogy nagy-nagy nemzetek is születtek belőle.

Egyszer volt, hol nem volt, de ezt már pontosan tudom, mikor volt. Több mint ezerszáz esztendeje volt, hogy az egyik ilyen nagy és sokszázezer emberből-asszonyból álló nép eljött a világ egyik legszebb tájára. Nincs is szavam rá elmondani, hogy milyen szép volt ez a táj. Pisztrángok úsztak a patakokban. S a patakok nevei, Istenem, hogyan csilingeltek azok is! Az Urszu vize egy zúgónál beleömlött a Bisztrába, a Bisztra vize pedig futott a Marosba, a

Marosé meg már egyre inkább megfáradtan csak beleömlött a Tiszába. Hát még az égis égis havasok meg hegyek, melyekről futottak lefelé a patakok, azok milyen szépek voltak! A Hargita, a Görgény meg az Istenszéke, s a Székelykő meg a gyalui havasok a tordai hasadékkal.

És még másfelé is hömpölyögtek a fürge patakok meg a gyönyörűbbnél is gyönyörűbb folyók: az Ilva vize, mely beleömlik a Szamosba, az meg a Tiszába, mely kiér az Alföldre, és a nektárt csöpögtető Tokaj lábánál beleömlik a Bodrog is a Tiszába. Öt folyó vize ömlik egybe, amíg Bodrog lesz belőle: a Tapoly, az Ondava, a Laborc, az Ung meg a Latorca. A Tisza meg elviszi vizüket a széles Dunába. A Duna meg az összes vizeket a tengerbe, de közben még felszedi a Maros testvérének, az Oltnak megfáradt, de a székely havasokban még fürge vizét is. Meg ne haljatok, amíg mindegyikbe bele nem nyújtottátok legalább a kisujjatokat! Nem mondom tovább, hogy micsoda csodaországba került ez a nép, a mi népünk. Az egyik ősom, talán a harmincadik vagy negyvenedik nagyapám és nagyanyám ott volt Vereckénél is, amikor a Tisza forrásvidékén bejöttek ők e felejthetetlenül drága földre.

Más mesébe kezdek. Egyszer volt, hol nem volt, nem tudom mikor, de nagyon régen volt, mikor is egy nagyon szomorú órában elfelejtettük, hogy Isten akaratából csak csókolódzni szabad. Meg ölelni és ölelni. Ennyit és ennyit tehetünk csak, és sohasem rabolhatunk, meg sohasem ölhetünk. Hullahegyek lettek e felejtésünkből meg hadi özvegyek és hadi árvák. Meg számárságokat is kezdtünk beszélni. Olyanokat, hogy Talpra magyar meg, hogy fényesebb a láncnál a kard. S e számárokodásainkba még a Jóistent is belekevertük: László királyunk vitéz lovagságát, ó ha csak ezt látnád. Majd belepusztult nemzetünk e kardot meg László lovagságát dicsérésbe. Abba, hogy elfelejtettük, hogy csak csókolódzni és ölelni szabad.

De mielőtt még egészen elpusztultunk volna, jött valaki, aki kezdetben, azaz olyan régen, amikor még idő sem volt, ez a valaki magánál a Jóistennél élt. És eljött onnan közénk, hogy újra elmondja nekünk, amit idő közben elfelejtettünk. Azt, hogy mi a módi odafent az ő világukba. De mi nem sokat törődtünk vele, és annak rendje és módja szerint felszegeztük egy fára, hogy belé fojtsuk a szót Belé bizony, mert mi csak arról akartunk tudni, hogy fényesebb a láncnál a kard, meg arról, hogy az ellenséget bele kell fojtani a tenger vizébe. Arról, hogy csak ölelkezni szabad, nem akartunk hallani. Így voltam ezzel magam is. Ifjúságomban hívtak, hogy menjek a Donnak sárga vizéhez és mentem is volna, ha korábban szenteltek volna pappá, De mikorra felszenteltek, már bekövetkezett volt a második magyar hadsereg sztálingrádi katasztrófája.

Egyszer volt, hol nem volt, pontosan Debrecenben és 1945 februárjában az történt, hogy négy-öt magyar összehajolt. Magam is köztük voltam. Akkor töltöttem be 26. évemet. Olyan 16-18 éves korú lányok meg fiúk voltak ezek az összehajló magyarok. Mit csináltunk összehajolva? Felfedeztük a spanyol viakszót. Rájöttünk, hogy mit tanított Jézus. Mitől lettünk ilyen okosak? Attól, hogy a tanító nénik megtanított bennünket hat éves korunkban olvasni, S azt kellett olvasnunk, amit találunk. Ha az van leírva, hogy Szeressétek ellenségeiteket, akkor nem lehet azt olvasni, hogy... Mit is? Azt, hogy verjétek ki fegyvereitekkel az oláhokat Erdélyből. Nem lehet, ha egyszer Jézus tanítványainak képzeljük meg mondjuk is magunkat – keresztényeknek.

Jézust felszegezték egy fára, a fő felfedezőt csak fel akarták kötni egy fára. De olyan irgalmas bírái voltak, hogy nem tették meg vele. Arra ítélték csak, hogy raboskodjék, amíg él. Ennek ellenére 42. születésnapját már börtönön kívül ünnepelte meg szüleivel, testvéreivel, barátaival. Mit csinált napközben, amikor nem ünnepelt? Törte a kokilla vasat a jászberényi úton az ócskavas-telepen, második műszakban pedig ellenőrizgette, hogy ifjúságában helyesen fedezte fel-e a spanyol viaszkot. A harmadik műszakban pedig megint kereste a négy-öt magyart, akivel összehajolhatna.

Talált is valakit. Többek között egy papot '67-ben, aki elmondta, hogy van neki egy unokabátyja. Ő is katolikus pap szegény, de nem tudja megtalálni a spanyol viaszkot. Azt állítja nagy-nagy bajában, hogy nincs is spanyol viasz. Nincsen, aki válaszolni tudna az ő kérdéseire, és emiatt aztán csak veszekszik az Istennel. Elhozhatná-e hozzám? Mondtam, hogy csak hozza. Bízta is, hogy jöjjön. Nem akart jönni: Minek menjen, ha egyszer nincsen spanyolviaszk? Aztán mégis csak eljött egyszer, nagyot beszélgettünk, s odaadtam neki a KIO hat vastag szamizdat kötetét. Faltá, s mire elolvasta, megtalálta ő is a spanyolviaszot.

Testvéreim, mert megtalálta azt ő '68-ban, ezért lehetünk mi negyven évvel később, 2008-ban itt és most az inárcsi Művelődési házban. 40 éves fiatal legény volt ő még akkor. Feri volt csak, nem Feri bácsi. Egy regényt lehetne írni életéről. A Bokorban annyi ember él olyan, akiknek élete megérdemelne egy regényt. De Feri bácsi életregénye lenne köztük alighanem a legszínesebb. Már elmúlt 60 esztendő, mire a dicsőséges felszabadító vörös hadsereg végre kitakarodott hazánkból, de itt hagyta társadalmunkban a maga szennyt: az ateizmust.

Ha nem tudnátok, megsúgom Nektek, hogy az ateistákat is a Jóisten teremtette. És a maga képére és hasonlatosságára tette, amit tett. És csak azért, hogy ne legyenek ateisták, hanem legyenek azok is az ő szerelmes lányai és fiai. És Feri bácsi addig törte a fejét, és addig imádkozott, amíg meg nem találta a módját, hogyan is lehet megszólítani az ateistákat.

És valamikor, jó tíz éve, meg tudta szólítani az ateista Bíró Lajost. Lajos meg a felségét, meg a maga két gyereket, meg még a Tiszavirág meg a Napvirág nevű közösségeinek tagjait. Tíz év kemény munkájának, spanyolviaszk felfedezésének háttérével szolgáltatatom én ki most az egyház szentségeit Lajos gyermekeinek: Ágnesnek és Gábornak, akik hisznek Jézusban. Hisznek ám! Ennek a hitüknek az a tartalma, amit Jézus tanított, amit most megszentelt formák között nyilvánosan lepecsételünk jézusi testvérei közösségeinek színe előtt.

Nem bubákat öntünk meg, akik csak sárgát meg zöldet tudnak csinálni. A hitüket pecsételjük le. Megerősítjük őket, hogy tanítványaik is legyenek. Megújítják szövetségüket Jézussal. Amen.

(Mise Inárcson)

Mivel este 6 órakor a Budapest – széphalmi templomban misézek, nem tudok eleget tenni kedves meghívástoknak. Helyette küldök valamit nektek, akik rövid, 6 éves középiskolai tanári pályámnak egyik legtöbb örömet adó osztálya vagytok. Nyitottak voltatok mindarra, amit a magyar irodalomból akkor meg tudtam mutatni nektek. Abban a reményben, hogy megőriztétok ezt a nyitottságot, küldöm e „szívhez szóló levelet”, amit Emil kért tőlem. Szentmisétek evangéliumában olvassátok Jézus szavát: „Meg van írva, hogy a Messiásnak szenvednie kell...”. Ennek kapcsán elmondom nektek, hogy az újabb kori magyar irodalomban akadt valaki, aki megpróbált válaszolni a kérdésre, hogy miért kell szenvedniök bármely idő és hely messiásainak.

Közeletekben született, Nagyszalontán, édesanyám születésének évében; nagyjából kortársam tehát. Sinka István a neve. Írt egy verset, melynek címe: Virág-ballada. A ballada – mint tanultuk – tragédia dalban elbeszélve. Ebben a balladában az adja a tragédiát, hogy Virág Andrást leszúrák az erdei kondások. Megölik, miközben a citeráját pengeti. Mit játszott a citerán?

A húrokon egy hős ország támadt fel dalolva,
– a hét kondás hallgatta csak egymásra hajolva.
S összesúgtak, hogy megölik: leszúrák, vagy agyonlövik.
Hát mért játszik sokkal szebben s más húron a bolond.
– Testét majd a disznófertő belepi, vagy a lomb.
Hallgatták a húr pengését, s elővette mind a kését.
Aztán körülvették Andrást, mint herceget álnok,
Bosszús, irigy, erdőtnyövä, nagyhajú királyok.
S mire odanézett a hold: Eső-Virág András csak – volt.

Ez a ballada Jézus halálának csak vaticinium post eventum-ja, azaz utólagos, az esemény megtörténte utáni jóslata, inkább magyarázata. Jézus is egy hős országról tanított. Nem. Énekelt. Tudvalevő, hogy Jézus szavai, mondásai görög nyelven maradtak reánk. De Jézus az anyanyelvén beszélt az országról, tehát zsidóul, pontosabban arámul. Hozzáértő emberek megpróbálták visszafordítani a szövegeket arámra. Meglepő volt az eredmény. Hármastagolású és gondolatritmustól irányított szövegeket adott a fordítás. Arany János – a másik szalontai – értekezett arról nagykőrösi tanár korában, 1854-ben, hogy nem rím és mérték és szótagszám teszi a verset elsődlegesen verssé, hanem ez a Jézustól is használt gondolatritmus. Emlékeztek Máté szövegére a nyolc boldogságról. Záporoz reánk egymás után vagy kilencszer, hogy kik a boldogok. Ez a gondolati ismétlődés – gondolatritmus – mondja el, hogy kiké az ország, melynek jó hírét Jézus elhozta nekünk. A szegényeké, a szelídeké, a síróké; az Istennek tetszést éhezőké, az irgalmasoké, a tiszta szívűeké; a békelességteremtőké, az üldözöttké, a gyalá-

Temessük el Virág Andrást,
nőjjön mező rajta –
s ha tavasz jön: nagy nyáját a
pásztor ide hajtja.
Bizony mondom: jövődre,
tej lesz és méz őbelőle.

Amikor hát jött a hajnal:
a hét gonosz kondás
kikereste a sár alól
a így lett Virág András
televényföldje a fának
s ágya száz új ibolyának.

(Sinka István: Virág-ballada)

zottaké. Talán többet mond a szöveg, ha megmutatjuk e boldogságok fonákját. Ez esetben megtudjuk, hogy kik a nem boldogok, és hogy kiké nem lesz az ország, amelyről Jézus beszél. Lássuk: a gazdagoké, az erőt alkalmazóké, a nevetőké; akiknek a törekvésközpontjuk – a szívük – nem tiszta, akik nem az Istennek vágnak tetszeni, akik vállalják a dolgokat erőszakkal rendbe tenni akarást; akik nem irgalmasok, akik üldözik az Istennek tetszőket, s gyalázzák őket minden rosszat mondva róluk. Ha így megfordítjuk a szöveget, megkapjuk nagyjából – az emberi történelmet. Amíg ezek a boldogtalanok alakítják a történelmet, addig a Messiásnak szenvednie kell. Jézusnak is, és mindenkinek, aki az ő országáról énekel.

Felmerül a kérdés, hogy miként fordulhatna át a történelem Isten országává. Mikor lesz Virág András nem Eső-Virág András, és Jézus nem Eső-Jézus; akár háromszor is eleső – a kereszttúton? Igazán nem akarom semminek nyilvánítani az emberi történelem eddigi törekvéseit, eredményeit. A felvilágosodás meghozta az emberi személyi méltóság gondolatát, s az Egyesült Nemzetek Szövetsége az egyes államok alkotmányába íratja az emberi szabadságjogokat. De mégis: látjuk jelen századunk vérzivatarát, s azt is, hogy e század történelemkönyve borzalmasabb – ha lehet – mint az előző századoké. Isten országát sem az állam, sem az egyház, semmiféle intézmény, még maga az Isten sem tud csinálni. Csak az ember, aki hallgat Jézusra, azaz hallgat az Istentől kaptuk emberi természet szavára. Mondhatom ezt másképpen is. Nincs Isten országa addig, amíg tanítványai nem leszünk Jézusnak. Akarunk-e tanítványai lenni? A válasz azon fordul, hogy merre keressük boldogságunkat.

Ha azt keressük, amiről Hegyi Beszéd énekel, akkor akarunk. Konkrétan mit jelent ez? Azt, hogy akarunk-e Isten Lelke szerint szegények és irgalmasok lenni a bajban levők iránt? Akarunk-e szelídek, békességteremtők lenni, s lemondani bárki üldözésről s gyalázásról? Akarunk-e a sírók és tiszta szívűek közé tartozni? Ha igen, akkor a magunk részéről elindítunk a történelemben egy folyamatot, amelynek a végén már nem lesz megírva, hogy a Messiásnak – Isten tolmácsainak, küldötteinek – szenvednie kell. Isten nem adja fel, hogy álma – az Isten Országá – megvalósuljon. Ezért támasztja fel a Fiát. Ezért kezd Jézus 40 napos póttanfolyamba. Ezért árasztja ki Pünkösdkor a Lelkét.

(Nektek...)

Osztályfőnöke lettem a IV/a osztálynak: tanítottam benne magyart meg németet, a VI. osztályban poétikát, irodalmat, s az első osztályban heti hat órában magyart. A hatodikosokat nagykorúaknak tekintettem, azaz minden tudományomat, szerelmemet beleadtam óráimba. Nemigen voltak elragadtatva tőle. Jegyzetelniök kellett volna, amiket mond-

tam. Nem tudtak még jegyzetelni, és siralmas volt, amikor a következő órán számon kértem tőlük, amiket az előző órán mondtam. Panaszkodhattak osztályfőnöküknek, mert egyik órák közepén bejött az igazgatóm, Szűcs János. Apám korabeli ember volt. Leült és hallgatott. Én meg teljes transzban beszéltem tovább a *Zalán futása* csodálatos szépségeiről.

Hallgatta egy jó negyedórán keresztül, aztán ezt mondta a gyerekeknek:

– Lehet, hogy a tanár úr sokat követel tőletek, de magától is sokat követel.

(Napló – Városmajor, 2005. június 3.)

Óbudaváram...

Az elmúlt januárban fogtam tollat, hogy mielőtt még hazamennék, hiteles történetét adjam, miként vítézkedtem e földi téreken, s még egyik folytatásnak sem került elébe az, hogy Óbudavár. Mindig csak: Városmajor. Sok oka van ennek. Az első és legfontosabb, hogy megvénültem. Ha lemegyek a kert végébe, fel is kell jönnöm, s nekem már ez is feladat. Hogy még csináljak is valamit benne, arra már nem igen futja erőmből. Legfeljebb arra, hogy összeszedjem a gyümölcsöt. Hát idén nincs mit. A májusi cseresznyéből, amikor vagy négy hete lent voltunk, szedtünk még annyit, amennyit meg tudtunk enni. A többit rábíztuk a madarakra. A nagyszemű ropogós cseresznyefán is volt valamennyi, még zöld, de csak volt, azt is kopaszra szedték. Madarak vagy nem-madarak? Nem tudom. A létrát otthagytam. Azt hittem azt is elvitték a madarak, de nem. Ott volt az, ledöntve a fűben. Azontúl semmi, de semmi. Meggy, kajsz, barack, körte, alma, füge legfeljebb itt-ott egy-egy szem, vagy annyi sem. Dió van valamelyest, no meg a pölöskei muskotály szőlő, mint mindig, bőnek ígérkezik. Tavaly csak a meggyet és a kajszit vitte el a monília, de idén sehol sincs gyümölcs e tájon mondja a szomszéd. Huszonegy éve vettük a nagyon rég elhagyott, gondozatlan kertet-portát.

Őserdőt találtam rajta, de ha átvágtam magam azon, találtam benne régi fákat: almát, körtét, besztercei szilvát, meggyet, s azok teremtek az őserdő ellenére is. Paradicsom volt. Aztán következett húsz esztendő munka, s még kertészmérnöki irányítás is akadt, de az eredmény siralmas. Üvegház-

hatás, gyomirtók, permet? Ezek teszik tönkre a természetet? Nem tudom. Mondják meg az okosabbak.

A korábbi években elég volt, hogy a nagyhétre lejött a bokor-ifjúság, s amikor nem voltunk a templomban, rendbe vágták nekem házban-kertben a legfontosabbakat. Az idén is lejöttek, de már nem elég az egyszeri segítség. Kellene az állandó is. Végrerendeletemben a Harmadik Világ Alapítványra hagytam a házat-birtokot, de amíg tudok, még le-lejővegetnék. A buszon már rég nem fizetek. Négy óra alatt lent, vagy fent vagyok, s közben olvasni is lehet. Nagy ritkán autó is akad. Ekkor csak két óra az út, de nem lehet olvasni, csak beszélgetni. Az is hasznos, hiszen Bokor-tagokkal, testvérekkel utazhatok. S öreg szabály, hogy nemcsak a találkozó kell, de a négy- vagy hatszemközti beszélgetés is a két találkozó között valamelyik csoporttárrsal. Amíg Náci majd végrehajtja a végső rendeletet... S addig kellene még egy fiatal házaspár gyerekekkel, gyerekekkel, akikkel megoszthatnám a házat-kertet, s akiknek volna még erejük megóvni azt a végső pusztulástól. Mondjuk egy pedagógus házaspárral, akiknek van tavaszi, nyári, őszi, téli szünetük, s el tudnák kergetni a seregélyeket, ha érik a szőlő...

Aztán meg azért is ritkábban jöttem le az utóbbi évben, mert állomány-megőrzés okából széjjelverték a templomot, s nem tudtam misézni benne. A szobámban a Városmajor utcában is tudok hétköznaponként misézni, de amíg nem verték széjjel, Budaváriban a templomot, boldogan jöttem, amikor volt egypár napom, melyen nem volt közösségi összejöveletem, s itt lent írtam a Napló, vagy szerkesztettem a Koinónia következő számait, és délután öt órára átmehettem a templomba harangozni első. Aztán elrendeztem, ami kellett a miséhez, miseruhába öltöztem, s félhatkor harangoztam másodikat, majd letérdepeltem a baloldali első pad szélére, és csendben voltam. Háromnegyed után, már jöttek a hívek, Erzsike, Gizike, Évike a lányával, Violával, János bácsi, s elkezdtem mondani velük valamelyik szentolvasót.

Hatkor meg beharangoztam, s utána mondtam a misét, s prédikáltam. Nem úgy, mint Adyligeten, a Babér utcában, vagy Sashalmon, nem gondosan előre elkészített-megírt szöveget adva elő, hanem csak úgy..., a szív, a térdepelés és a szentolvasó-mondás, az imádságos találkozás bőségéből. Miről? Hát a napi szentről, ha volt, meg a napi olvasmányokról. Egy negyed-órányit. És mise után még elmondtuk az esti imádságot is, s megmondtam, hogy még hány napot tudok maradni. Az éppen következő csoport-találkozóra mentem fel aztán a másnap reggeli busszal. Tizenegyre fent voltunk, s délután már jöhetett is az egyik vagy másik közösség.

(Óbudavár)

Aprilis 17-én, nagyhétfőn kezdtem el az esti 6 órás hétköznapi miséket. Előtte kihirdettem: a budavári templom ajtajára kiraktam egy cédulát s a környező falvak templomajtajára is. Ismeretlen kezek leszedték. Budaváriban is. Jött nagykedden Révfülöpről a plébános, Facsar Sándor, aki 1997-ben – rehabilitációmkor – nem kívánta igénybe venni felajánlott szolgálataimat, de mondta, hogy a budavári templomban misézhetek, amikor akarok. Hivatkozott most, nagykedden, az érsek úrra, és közölte, hogy a plébános jogkörébe tartozik bármit is kifüggeszteni a templom ajtajára. Ne írjak ki semmit! A harangozásból úgysis tudják a hívek, hogy mise lesz. Különben is: nincs értelme a hétköznapi misének, mert vasárnap sem jönnek. Nem vitáztam vele. Tudomásul vettem, amit mondott.

Azóta naponként misézek, amikor itt vagyok. Jó nekem ez. Minden nap prédikálok. Úgy, hogy Józsi bácsi és Annuska is értse. A témám ugyanaz: az Isten Országá. Áldozás után leülök, s röviden elmélkedem. Megint az Isten Országáról. Kb. 40 percig tart az egész esti istentisztelet. Józsi bácsi harangoz, Terike vezeti az éneket. Jobbára hagyományost a Hozsannából, s énekelnek.

A lelkigyakorlatok napjain is a templomban van a mise. Nem feledik a lelkigyakorlatozók énekeiket, s hogy őket is bevonták a körbe: kezüket megfogva, rájuk mosolyogva énekelték dalaikat. Vasárnap a környék bokrosai is eljönnek, meg a borkorligeti táborozók is, és megtelik a templom.

Szépül is a templom. Kertünk virágaival díszítjük az oltárt és a Mária-szobrot. Vasárnap a mise végén elmondom, hogy nem perselyeztünk, de az utolsó pad végiben van egy persely, abba kimenet beledobálhatják, amit odaszánnak. Dobálnak. Vettünk belőle három műanyagfotelt, Zoliék hozták Ajkáról. Meg kazula-pótló inget a pesti Ecclesia-boltból. Józsi bácsi pedig hozatja fiával Tapolcáról a szép gyertyákat.

Indul hamarosan a munkaév. Jövő hétfőn felutazom Pestre. Két hétre zárva marad a templom, de sietek vissza. Most már nemcsak terménybetakarításra, de templomi szolgálatra is. Átérezem, mit vesztettem Lékai 1982-es büntetésével. Most, ha csak négyen is vagyunk a templomban, az is minőségileg több, mintha Terikével kettesben misézünk odahaza. Közösség ez a négy ember is, ha nem is Bokor-értelemben. Ha kettesben misézünk, tele vagyok Bokor-gonddal. A budavári templomban az ott levő néhány emberért vagyok ott, s értük és nekik misézem és prédikálok. Kézzelfoghatóbb számomra, hogy az Egyházhoz tartozom.

Jövő hónapban három éve lesz már, hogy rehabilitáltak. Mért nem kezdtem el ezt a gyakorlatot korábban? Azt hittem, hogy hogy..., s csak lassan jöttem rá, hogy nem kellek püspökeinknek, papjainknak, és hogy csak ennyire van lehetőségem. Kihasznlom hát azt, amit lehet.

Látva a nyitott templomot, az arra járó turisták be-benéznek, aztán érdektelenül tovább állnak. De egy forró július eleji estén valakik benéztek és ott maradtak végig. Két nő és egy férfi. Mise végén odajöttek. Bemutakoztak. Én is. A férfi elmondta, hogy a múlt hetekben olvasta el a Szakolczay-féle könyvet. A két nő – az egyik a férfi felesége – orvos. Szepezden nyaralnak, Nagyvázsonyban voltak várat nézni, s kocsijukból látták, hogy van valami a templomban. A házaspár szegedi, a másik nő pesti. Bezártam a templomot, s elindultunk haza felé. Mire a nyeles telekhez értünk, behívtam

őket. Majd 10 óra volt, mikor elbúcsúztak. Záporoztak belőlük az értelmes kérdések. Azok a kérdések, amelyekre az elmúlt félszázadban a Bokorban válaszoltunk. Felírták pesti és budavári címünket. A szegedieket eligazítottuk Totyához, a pesti orvosnőt meghívtam szeptemberi bokorportai misémre. A férfi azt mondta, hogy hiteles volt számára a könyv, a templomi prédikáció, s esti beszélgetésünk is. Azóta írt is már.

Mások nem maradtak bent, kimentek. De azért még akadhat hal a horogra... Emberhalászokká teszlek titeket.

(Napló II.)

Egy Ady-vers jut eszembe: Hiszek hitetlenül Istenben... Ha tudok, napi tizenhat órát azért dolgozom – számítógép előtt és kisközösségekben, meg személyes beszélgetésekben – hogy ne hagyjuk már! Ne adjuk fel! De egyszerűen nem vehetem tudatlanra azt, amit tapasztalok: hogy egymás után tűnnek el a civilizációk. A görög kultúrából lett a Kelet-római Birodalom – s mintha nem is létezett volna... Nem tudom, hogy Tarzusban van-e keresztény templom vagy van-e zsinagóga – muszlim mecset van épp elég. A Nyugat-római Birodalom? – A romokat nézegethetjük, amikor Rómában járunk. Talán a Spartacus népe? S a vandálok, s a gepidák, s a nyugati gótok és a keleti gótok – a barbárok – veszik át a szerepét. Cézár Galliájából mi van? Rómaiak sincsenek, gallok sem, a frankok és így tovább... Pontosan tudható az, hogy mikor halt meg az utolsó dalmátul beszélő ember, hogy mikor halt meg az utolsó livül beszélő finnugor, mikor halt meg az utolsó vótul beszélő...

Hadverő nem volt Barla diák,
Én jámbor, görögös, kopottas őszám.
Elmaradt Töhötöm seregétől
Ama véres őszám.

Áthágta a Meszest a sereg,
Üszkös falvak küldtek utána átkot
S nem kereste a seregben senki
Kis Barla diákokot.

Ő ott maradt a dúlt falvak között.
Virágos kunyhó épült a romokra
S kizöldült a megsebzett vidéknek
Minden véres bokra.

Zúgva nyargalt a hősi sereg
A reszkető, bérces Erdélyen által.
Barla maradt, rótt, szántott, álmodott
Egy kis szláv leánnyal.

(Ady Endre: Gyáva Barla diák)

2050-ben a parlamenti többség elrendeli majd a nép nyelvén való oktatást és a szülők a magyar nyelv tanulását választhatják heti két órában, ha olyan hülyék – mert ha nem hülyék, a gyerekük érvényesülése érdekében az angolt fogják választani. Ha nem változtatjuk meg ezt az 1,2-es

születési rátát, akkor semmit sem tudunk csinálni: ennek a civilizációnak vége van. Kivonulhatsz Visnyeszéplakra, eladhatod a pesti lakásodat, bagóért vehetsz ott földet, ahogy a Bokor megvette a Hangyasalját, huszonnyolc

hektár földet tizenöt évvel ezelőtt – és senki sem költözött oda. – A semmiben nem tudok reménykedni, csak a valamiben. Azért dolgozol, hogy a „valami” megszülessék. Mert ami van, az nem fenntartható.

Jönnek a törökök, akik rommá teszik minden várunkat. Jön '45, ami a még megmaradt palotákat is széjjelszedi – hogy aztán '89-ben az elvtársak az egészet átpasszolják a tőkés világnak. Ezt a teljes lepusztulási folyamatot nem tudom nem látni! Reménykedni abban reménykedhetem, hogyha valaki elkezdene termelni. Az almát – kérdezem Z. Pétert – hogy miért hagyod, hogy ennyi alma lehulljon, nem tudod megakadályozni? De igen, de vissza kell állítani a természet rendjét. Amikor huszonöt éve telket és romot vettem Budaváriban, még nem volt kártevő. E huszonöt év alatt míg ősszállapotban volt a kert, addig élt. Amikor kultúrállapotba került, akkor elkezdődött a romlás.

Valami újat kell kezdeni. Ha itt nézzük csak a világot, akkor a cigányok csinálnak majd valamit: új kultúrát – azért, mert az élet alaptörvényét – bűnözés ide vagy oda – tudják. Azt is, hogy a vajdára figyelni kell. És azt is tudják, hogy gyerekeket meg csinálni kell, mert e nélkül nincsen semmi. És ma vallásos és nem vallásos harmincéves gyermektelen nők szaladgálnak – nos, ennek el kell pusztulnia. Mindent meg kell tenni azért, hogy ne pusztuljon el, de attól, hogy nézzük? Azt a hangot kell megütni, amellyel kiváltjuk a felháborodást – azt hiszem, én is ki fogom váltani. Mert a Bokor is elindult azon az úton '89-től kezdve, hogy mondjuk, de nem csináljuk! Ráálltunk arra, hogy például informatikusként kereshetünk havi egymilliót is. Amikor Visnyeszéplakra eljött egy milliárdos és magyarázni kezdte, hogy a rackajuh tenyésztéséből hogyan lehet milliárdossá lenni, akkor egy negyvenéves nő azt mondta: értse meg uram, mi nem akarunk gazdagok lenni; mi anyukák akarunk lenni! Amikor a tizenhét éves fia eljött hozzám, felhívtam az anyját, hogy beszélgettem a fiúval és azt mondtam, amit Sík Sándor mondott 1929-ben az én anyukámnak: Asszonyom, gratulálok a fiához! – Más emberfajta születik, ha a városi flaszterről kiviszed őket és pottyantós budira jársz...

(Nyárutói napló)

Álmaim....

Nem látok bele a jövőbe! Nem tudom megmondani, hogy mit fognak csinálni ezek az egybegyűltek. Csak azt tudom, hogy már jó 50 évvel ezelőtt egybegyűltek, amikor mindenki azt mondta, hogy abszolúte világos, hogy az adott körülmények egyáltalában nem alkalmasok arra, hogy ezek a valakik összegyűljenek. Nem alkalmas, mert az összegyűlést tiltja a demokrácia védelméről szóló 46. évi 7. törvénycikk, s az ilyen tárgyú össze-jövést, mint a népi demokrácia megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének büntetést értékeli, melynek felső büntethetőségi határa a kötél általi halál.

Csak azt tudom, hogy összegyűltek s megtanulták, hogy nem papi szakma ez az összegyűlés, hanem egyetemes emberi szakma; és hogy kivétel nélkül mindenkinek való, és hogy az Isten kivétel nélkül mindenkitől várja és azt várja, hogy ki-ki összegyűjtse, akiket csak összegyűjteni képes, és hogy hordozzuk, igenis mi, kis bajos emberek, az Isten gondjait. Csak azt tudom, hogy összegyűlve rájöttek arra, hogy a második világban élnek, s túlságosan gazdagok a harmadik világhoz képest, s hogy nem szabad elkölteniök magukra, családjukra fizetésüket, hanem annak minél nagyobb hányadát ki kell síbolniok az országból a harmadik világ éhezőihez, elkövetve ezzel – ebből az alkalomból és változatosság okából most – a valutakijárlás büntetést, aminek felső büntethetőségi határa ugyan nem a kötél általi halál, de mindenképpen marginalizálódással jár az állami, az egyházi, a társadalmi életben egyaránt. Csak azt tudom, hogy rájöttek arra, hogy a Jézus nevében megkeresztelt, azaz Jézus Istenének és Atyjának lepecsételt emberek nem tehetnek katonai esküt megígérve, hogy elpusztítják a folyó túlsó oldalán élő és élni akaró embertársaikat... Nem tehetik, mert szeretni is és elpusztítani is – ez ellentmondás, Isten pedig nem s a sötétség, hanem a világosság Istene, nem az igennek is, meg a nemnek is az Istene, hanem csak az egyértelmű igené. A szeretetre igentmondásé. Csak azt tudom, hogy az Isten gondjai tárgyában összeülőknek megint büntetést kellett elkövetniök. Csak azt tudom, hogy ezek után Casaroli, a Szentszék keleti politikájának nagymestere, közzétette üzenetét a katolikus sajtóban, hogy engedelmeskedjünk. Nem mondta meg, hogy minek és miben engedjünk, de egyértelmű volt, hogy az uraknak kell engedelmeskednünk. Csak azt tudom, hogy Lékai bíboros megmondta magyarul: a gyilkolást elrendelő s azt a Varsói szerződés jegyében legfeljebb tekintélyével parafáló katolikus püspöki karnak kell engedelmeskednünk, mert a polgári szolgálattal élésnek az ideje akkor még nem érkezett el. Csak azt tudom, hogy vállalták, hogy rossz kisközösségnek minősüljenek, amelyek nem tartják meg hazájuk törvényeit s nem engedelmeskednek a hierarchiának.

Csak azt tudom, hogy mindezzel vállalták azt, hogy saját egyházukban marginalizálódjanak, s hogy a rendszerváltozás után is kitaszítottak maradjanak, s ne hívják meg őket a katolikus lelkiségek seregszemléire, mert az ő lelkiségük nincs összhangban a hierarchia által patentírozott katolikus lelkiség, lelkiségek fogalmával.

(Egybegyűltek...)

„Megnézheti magának majd húsz esztendő múlva a maga anyaszentegyházát...”, hallottam éppen húsz éve a Cézár egyik rangos gyermekétől. Nincs ezzel ellentétben, hogy ma már a Cézár kezd vigyázni arra, hogy ne mondjak csúnyát az „anyaszentegyházról”, amelyet ő – túl minden elvi fenntartáson és áthidalhatatlanságon – úgy kezd egyre inkább a magáénak tekinteni, ahogy nőnek az én gondjaim, hogy mennyire az én anyaszentegyházam az, amit most húsz esztendő múltán láthatok.

Ki hitte volna 25 éve! Hogyan lett 2-3 év alatt kezes bárány, aki 44-ben még foggal és tíz körömmel hajlamos volt infulásan Kárpátokat védeni. S hogyan lett pár év múltán kezes bárányból „megtért térítő”. Nos, semmi sem új a nap alatt. A „trón és oltár szövetsége” mélyebb tradíció, semmint hogy ad acta lehetne tenni máról holnapra. Róma is éppen húsz évig tartotta magát, s 64 végén időtállóan nyilvánította az új Cézárt: tárgyalta. Ha mégis van valami újdonság a dologban, hát annyi, hogy az ateista cézár sem veti meg az egyház szolgálatát. Hát annyi, hogy az ateista cézárral is tud az egyház azonosulni. Az egymásrautaltság ősi és konstantini szituációja ez. Oly csekélység, hogy van Isten vagy nincs, nem teheti érvénytelenné ezt az egymásrautaltságot.

Hogyan is nézem én ezt a húsz esztendő utáni anyaszentegyházamat, amelynek helyi vezetői 61 tavaszán az egyház és állam közös ellenségeinek minősítik testvéreimet, nővéreimet, akik Krisztusért bilincset hordanak; s anyaszentegyházamnak római vezetői e helyi vezetőket 64-ben érsekké, s püspökké emelik? Hogyan is nézem? Nem finnyáskodva nem royalista-módra, nem ellenségesen, nem idegenül. Mindenekelőtt és ismét: „Üdvözlét a győzőnek!” Igazolta a szövetséget folytató magas klérust, klérust és nem-klérust – az idő. A szélsőségek elbuknak. A kompromisszum megy tovább. „Alighanem a Maga által annyit szidott nyárspolgár-katolikusok fogják fenntartani Magyarországon az Egyházat” – mondta kedvesen egy ízben – úgy 50 körül,

Frida néni. Pár éve rámkérdeztek: Valóban úgy gondolja, hogy a magyar katolikusok kedve ellenére történnek a megegyezések? Nem úgy gondolom, válaszoltam. Tudom, hogy a magyar katolikus papok 80 százaléka az az igénye, hogy baj nélkül mondhasa a Dominus vobiscum-ot, s a hívők 90 százaléka pedig, hogy ugyanúgy felelhesse rá az Et cum spiritu tuo-t. Ami megfelel az erőviszonyoknak, az jött létre 20 esztendő múltán. Én kisebbségi nézetet képviselek.

Alighanem túlságos a megértés bennem. „Ha te nem is, de az utánad jövők a marketinged alapján elárulják azt, amit életeddel építettél!” – hangzik a belülről jövő kritika. Úgy látja, hogy megtorpanok, hogy folytatni akarom a régit, a halálra váltat, a megbotránkoztatót, a Jézust meghazudtolót. Arról volna szó, hogy jobban hiszek a hagyományos erőkben, mint „balos” testvéreim; hogy kevésbé hiszek önmagunkban, mint balos testvéreim. Amit most mondtam, vallomás. De csak vallomás és nem skizofrénia. 49 januárjában lettem a Filippi levél Jézus portréja alapján keresztény, s azóta másban sem

hiszek, mint a jézusi életalakításban és közösségben. Hittem abban is, hogy a jézusi életalakítás keveretlen tisztaságának megismerése jézusi életalakítókat fog teremni. És ma is hiszek benne, de piano. Alakítók hiányában torzult el az alakítás képe – egykor. Alakítók hiányában nem merem elhatárolni magamat-magunkat az alakítók hiányában olyanná-amilyenné lett múlttól – ma.

(Önmagam elárulásáról)

Hát Te még nem is álmodol? – mondja nékem autózás közben évekkel ezelőtt egy testvérem, akit azóta közben titkosan pappá is szentelt valaki, akinek erre jogsija van. Hát nem álmodom. Nagyon ritkán történik velem ilyesmi. Ennyire reménytelen eset vagyok. Isten emberei legalább álmukban találkoznak vele, mint pl. Jákob és Szent József, vagy Álmosunk anyja, Emese.

Tizenegykor oltottam el a villanyt, le kellett tennem Jerome Murphy-O'Connor *Pál története* című könyvét, mely pár lap után üzembiztosan biztosítja alvásomat. Most is sikerült neki.

Elmondanám ezt néked. Ha nem unnád... Múlt éjszaka – háromkor – abbahagytam a munkát... – így kezdődik Kosztolányi Hajnali részegség c. verse, melynek vége meg ez:

Nézd csak, tudom, hogy nincsen miben hinnem,
S azt is tudom, hogy el kell mennem innen,
De pattanó szívem feszítve húrnak
Dalolni kezdtem az azúrnak
Annak, kiről nem tudja senki, hol van,
annak, kit nem lelek se most, se holtan.
Bizony ma már, hogy izmaim lazulnak,
úgy érzem én, barátom, hogy a porban,
hol lelkek és göröngyök közt botoltam,
mégis csak egy ismeretlen nagy Úrnak
vendége voltam.

Elmondanám néktek most én is, hogy felriadtam ma hajnalban. Háromkor. Olyan helyen voltam, ahol még soha sem jártam. De otthonosan mozogtam ott. Tudtam, hogy délután háromkor elvisznek autón Budaváriba, ahol jelenésem lesz. Meg is érkezett már délelőtt egy fekete kisbusszal az a sashalmi testvérem, aki jó 15 éve egy éjszakai szereplésre vitt autón feleségével együtt Budaváriból a bécsi rádióba. De jött csak, és eltűnt. Én meg bementem a szobámba, és a számítógépem kezdtem csavargatni, melyből nagyon halk szöveg szólt, de a hangja valahogy ismerős volt. S ahogy próbálom felerősíteni, Terike jön be szobámban harmatosan, fiatalon, mint amikor '45 áprilisában Ábrahám Zsóka, a fiatal medika, bemutatta őt a Szent Anna lépcsajén: *Tanár úr, tessék megengedni, hogy bemutassam a barátnőmet!*. És szebbnek látom őt, mint valaha, s nem csodálkoztam ezen,

csak boldogan átöleltem, ahogyan a Bokorban üdvözöljük egymást, s kérdezem, hogy jól van-e már, és semmit sem válaszolva csak mosolyog, és tekintete igazolja, hogy úgy van, ahogy kérdezem. Én pedig mondom neki, hogy még nyár van, s elmehetünk Budaváriba, s hogy Gyarmati Erzsike, mennyire fog örülni neki. S közben bejön egy öreg-beteg néni is, akit olyan fekvő-fotóíjbe ültetnek az asztalhoz, hogy ebédelhessünk. És Terike már hozza is be egy nyeles serpenyőben az ennivalót, és itt az álom véget ér... s én egy pillanatig még nem tudom, hogy ébren vagyok-e, vagy csak felébredtem. Aztán tisztába jutok helyzetemmel, s kimegyek az erkélyemre, s elszívok egy cigarettát, de aludni már nem tudok...

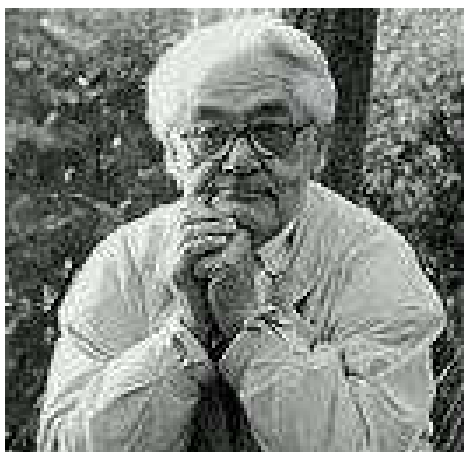
(Hát Te még nem is álmodol?)

Mert az én álmom a jézusi álom: hirdetni a Szeretet Birodalmát, s körbejárva segíteni a bajbajutott embereken. Az én álmom a piarista álom: emberekkel, gyerekekkel foglalkozni. Csak az Ország szolgálatában álló közösség a jézusi életközösség.

Megköszöntöttük Barnabást, akinek 11-én volt a névnapja. Bokor-módra. Öntött István a poharunkba jóféle tokaji itókát, felálltunk és énekeltük: *Serkenj fel kegyes nép... annyi áldás szálljon Barnabás fejére... mindnyájunk fejére.* Aztán Mária mondta, hogy neki haza kell mennie Anyukáját meg-
etetni. Teri lerámolta az asztalt, meggyújtottuk a gyertyát, s elmondottuk a Vesperást. Félnyolc múlt, amikor betették az ajtót, s vége lett a kerti partynak. Nagyon jó volt, s megköszöntem Istennek, hogy így is lehet élni. Békességben, szeretetben, örömben.

(Napló I.)

Műveimről...

Hogyan, hogyan nem előkerült egy példánya az 1949-ben írt Szeretet az Isten c. brosúrámnak. A golgotai Krisztus- Vele hamar végezhetünk, mert ez nincs. Hogyan? Úgy, hogy nem illik bele a képsorozatba. Az aranyhajú gyermekhez, a parókás, illatos abbéhoz hogyan is lehetne odarakni befejezésül az átluggatott kezű-lábú, vergődő, akasztott Krisztust?

E halk, finom rózsza és halványkék színekbe a Golgota véres és sötét tónusát? Ki kellett hagyni! Hogyan? Hát nincs benne, mind a négy evangéliumban? Hát nem prédikálnak róla minden nagypénteken? Mindegy! – Nem kerülhet oda. Ez a harmadik Krisztus-kép már nem kell. Nem azonosíthatom magam vele. Az első kettővel igen. Akarom, hogy a gyermekem olyan legyen, mint a gyermek Jézus. Megengedem, hogy a fiam olyan abbé-pap legyen, ha éppen kedve tartja. De hogyan mondjam ki e golgotai Krisztusra akár magam, akár gyermekeim sorsául, hogy: igen. A kereszten vér, seb és hörgés. Ez nyugtalanító, kellemetlen és visszataszító. Ilyen nem akarok lenni. Jó, jó, ez igazán érthető.

De, hát a templomban éneklük virágvasárnap: *A mi Urunk Jézus Krisztus kínszenvedése...*

Ez a golgotai Jézus mégis csak – van. Kell valami megoldást találni, átstilizálni őt szalon levegőre. Ez nem megy. A kereszt – kereszt, a seb – seb akkor is, ha drágakövekkel rakom össze a feszület minden porcikáját. De emlékeztet a golgotaira. Hiába. Ezt a gyógyíthatatlan tényt át nem stilizálhatom. Olyan súlyos ez a még racionalistáktól is vallott és tartott tény, hogy a názáreti Jézus kisenvedett a Golgotán. Az én Krisztus képemből azonban mégiscsak ki fog maradni. Hogyan? Úgy, hogy a golgotai Krisztus megvolt ugyan, de utánzásra nem hív, ez a sötét kép reám már nem vonatkozik. Nem kell utánacsinálnom. Ebben már nem kell Hozzá hasonlítanom, ugyanis mint Isten csinálta meg, amit megcsinált a Golgotán. S Ő, mint Isten erre képes lehetett, de én, szegény, gyarló, földi ember, hogyan is gondolhatnék arra,

hogy ilyesmire vállalkozzam. Nem is számomra mutatta meg ott Önmagát, csak értem. Nem is kíván tőlem ilyesmit, mert ami Istennek jól állhat, hozzám, emberhez semmiképpen nem lehet illő. A mi Krisztusunk itt is hű maradt finom, humanista önmagához. Életének utolsó napjai, az Ő, a maga dolga. Nekünk nem kellemetlenkedik velük.

Tökéletes ez a gumi harapófogó. Van Istenünk, akihez szólhatunk, akihez imádkozhatunk, akivel jóban lehetünk. Akinek adhatunk is. Havonként egy-két misét, esetleg szagosat, félig meghallgatottat. Van Istenünk, s ez így nekünk jó. Jó, mert nem követel tőlünk semmit, ami nehéz. Ki lehet jönni Vele. Szavait, melyek biztosan felénk irányulnak és kellemetlenek, retusálás alá vesszük és Amen. Az afféle furcsa kijelentéseket, hogy ne álljatok ellen a gonosznak, hogy szeressétek ellenségeiteket szónoki túlzásnak minősítjük.

Nem azért mondta, hogy úgy csináljuk. Kész a gumi harapófogó. Van, és nem szorít.

(Napló II.)

Tizenkét évvel ezelőtt írtam a Bokor lelkesége című könyvemet. Kiadása előtt újra olvasva, most ezt az alcímet adnám neki: Pillanatkép a Bokor tizenkét év előtti életéből

Mi változott azóta? Folyt az időnek árja. A javakorabeli első nemzedékből, az „öregekből” nyugdíjasok lettek. A második nemzedékből „fiataloknak” megmákosodott a hajuk, s nyaranként a gyerekeiket esketem. Felnőtt a Bokor harmadik nemzedéke is: 3. Generation – írták ők maguk címként vagy két éve egyik „Karácsonyi Ajándék” kötetükre, mert hát a „fiatalok” szó a Bokorban az ő szüleik nemzedékét jelölte: tíz vagy húsz éve valaki mindig jött vigyázni rájuk, mert a papa meg a mama ment a „Fiatalok I-be”

Érvényes-e még ma is a Bokorban ez a 12 év előtti pillanatkép? Mondja ezt el maga a három nemzedék. A Bokor fennállásának 50. évében adom ki e könyvemet, amikor is a Bokor e három nemzedéke egy másik kötetben vallomást tesz megtett útjáról.

Én csak elővettem a Karácsonyi Ajándék 1983/III. 85. kötetét, s kijavítottam a helyesírási hibákat, meg csiszoltam egy kicsit a stílusán, hogy érthető legyen ez a Bokor-tagok számára írt szöveg mások számára is. Tartalmán semmit sem változtattam.

„Akkor így láttam” – védem magam. Kell védenem? Alighanem, mert az eltelt 12 évben nemcsak az idő árja folyt. Számunkra a különös megpróbáltatások évei voltak. Hitvallókként egyházunkból már csak mi ültünk az ateista rezsim börtöneiben. El is határolta magát tőlünk egyházunk hierarchiája, s annak parancsára papsága is. Bokron kívüli pap az elmúlt 12 év alatt nem lépte át lakásom küszöbét. Otthon nélkülivé lettünk abban a szülői házban, melynek fennmaradásáért jó szívvel tettük meg, ami tellett tőlünk.

S a lét – ahogy fejünkbe verték – bizony meghatározza a tudatot. A bokorlelkeség az otthonukból még ki nem taszítottak levegőjét árasztja magából. Mi mindent hozott ki belőlünk ez a számunkra nagyon sűrű 12 esztendő, erről az azóta e tárgyban írt tanulmányaim külön kötetével tudnék

Leüthetsz. Én nem ütök vissza.
Az én kezem gyöngé a rosszra,
A hulló test helyén leüthetetlen
erősen áll az én igazi testem.

(Székely Magda: Leüthetsz)

úgy, ahogy számot vetni. Egy szónyt, egy mondatnyit azért ide írnék belőle. Amíg az az egyház, amelybe beleszülettünk, s amelynek épségéért-szépségéért az elmúlt 50 esztendő alatt a hitvallók sorsát is vállaltuk, a Hegyibeszéd elmondó Jézus egyháza akar lenni, addig mi abban otthon vagyunk. Ez pedig ténykemény létigazság, ami felett semmiféle jognak nincsen hatalma.

Ajánlom ezt a könyvet Jakob Hutternek, akit 1933-ban a római katolikus egyház hierarchiája az innsbrucki székesegyház előtt emelt máglyán eleve-nen megégetett. Ajánlom ezt a könyvet az ő vértanú nevéről elnevezett Hutteri Testvéreknek, akik Jakob Hutter hagyományaihoz ragaszkodva ma is hűségesen követik a Hegyibeszéd Jézusát, s akik minden kitaszítoottságuk ellenére is tagjai annak az egyháznak, amelyet Jézus életbe hívott. Csak úgy tudok egyháзамhoz tartozni, hogy ezen égbekiáltó bűnünk miatt bocsánatot kérek tőlük, s minden tőlem telhetőt megteszek, hogy egyháзам hierarchiája tudatosítsa magában, hogy elődeik akkor Innsbruckban elkövették a

prófétagyilkosság bűnét, amelyért elsősorban az elkövetők utódainak kell bocsánatot kérniük.

Ajánlom nekik, a magyar történelem „habánjainak”, akik két és fél százzal keresztül menedékre találtak hazánkban a Felvidéken és Erdélyben, s akik evangéliumi hűségünk jutalmaként a Bokrot jó öt évvel ezelőtt meglátogatták, nekünk indításokat adva az első, a jeruzsálemi keresztények teljes életközösségére.

Abban a reményben indítom útjára 12 esztendő múltán ezt az újabb régvolt-szamizdatunkat, hogy nem hiába keltek ők át az Atlanti-óceánon értünk, s a habánok életközösségeinek lesz még folytatása magyar földön Bokor-kiadásban.

(Bokor lelkesége)

A mikor 40 évvel ezelőtt írtam a KIO-t, már elkezdtek a közelítést a 1,2 tizedes ráta irányában: Évről-évre fogyott az elveszületések száma hazánkban. Ezt írtam a KIO 74c. *Szaporodjatok és sokasodjatok* c. fejezetében: Hogy az embert a maga szentháromsági életébe beemelni akaró Messiás minél többeket akar oda beemelni – e tekintetben semmi kétség sem lehet. A *Messiás akarja a sokgyermekes családot* azért is, mert a gyermek elfogadása és Isten népévé nevelése nem a magamért élés, hanem a másokért élés, a szeretet megnyilvánulása; ugyanúgy, ahogy a házasságon belül és azon kívül érvényesített adástörvény, erő-nem-alkalmazás, szolgálat és Örömhír-hirdetés is az. A kérdés csak az, hogy *mennyi gyermek elfogadását-felnevelését kívánja meg népétől*.

Isten az emberiségre bízta – annak fennmaradását is, sokasodását is. Aki kellő ok híján fogyasztja az emberiség életét, az ugyanúgy vevéssel, élet elvevéssel vétkezik, mint Káin. Nem az egyed, hanem az emberiség életét gyilkolja. Ennél fogva *a gyermekvállalásban van egy kötelező alsó határ*. Ez koronként és helyenként különböző. Jelen civilizált nyugati társadalmunkban 2,4 gyermek szükséges az előző nemzedék 2 főjével szemben ahhoz, hogy a társadalom létszáma ne csökkenjen. Az önhibájukon kívül nem szaporodók miatt a többieknek kell pluszt vállalniuk: tehát $2,4 + x$ gyermeket. A „sokasodási” parancsot teljesítendő – pedig még többet: $2,4 + x + y$ számú gyermeket. Mindezek alapján Isten népe – itt, nyugaton – akkor teljesíti az emberiség egészére vonatkozó V., a *Ne ölj!* parancsot, ha családjaikon belül átlagban megvan a három gyermek, amely szám az élet fennmaradását, sokasodását is biztosítja. Ahhoz, hogy ez az „átlag” *össz-társadalmilag is meglegyen, Isten népe egyes páryainak 4-5 gyermeket kell „beterveznie”*. Ez alsó határ (tisztességetika) elérése után a szeretet szférájába jutunk. Ezen belül már magunk emelgetjük magunknak a mércét, aszerint hogy mennyire értünk meg belülről a mérce feljebb emelésére. Ennyi idéztem a KIO 73/c-ből.

Magam a nemzetkipusztításra köteleztem el magamat az egyház indítására és Jézus példájára. Jézust megakadályozta a nősülésben, hogy fel nem bontandó kötelékben élt Mennyei Atyjával. Megakadályozta, bár volt, aki halálos szerelemmel szerette Jézust, és Jézus sem volt közömbös iránta... – Mária Magdolna – kinek neve Péter után a legtöbbször kerül elő az evangéliumokban.

(Termékenységi ráta)

A mikor 45 februárjában megtudtam, hogy földalatti közösségeket kell csinálni, és elkezdtek. Ennek eredménye lett a *Szeretet az Isten c.* két gépelt füzet, s a csoportjaimban levők ennek segítségével már tudták, hogy mit kell mondaniuk az általuk egybehívottak közösségeikben. '52-ben letartóztatták közösségeink országos vezetőit: papokat és apácákat, összesen 12 embert. '56 tavaszán már 60 főt tartóztattak le, ezek között már voltak civilek is; sőt, egy civil volt a fővádlott: Fekete Gabi. Amikor '56 októberében kiszabadulok, egyetlen közösség sem hív meg magához, mert nincsenek. Kovács Teri megmagyarázza, hogy mért nincsenek: akikkel barátkozni kezdtem, azokat leoperálta rólam az ávó.

A forradalom leverése után visszavisznek a börtönbe, ahol leteszem a fogadalmat magamnak: ha egyszer majd kiszabadulok, nem csinállok többé kisközösségeket. Miért csináljak? Hogy beszerezek egy másik életfogytot? '61-re már kint vagyok. Szállító munkás vagyok és vasárnapjaimat Pécelen töltöm Bandi bácsi templomában. Csak egyedekkel és házaspárokkal foglalkozom. '64-ben a Vatikán részleges megállapodást köt az elvtársakkal, s ez sokkol: Jézus valóban azt tanította, amit 15 éve megírtam a *Szeretet az Isten* füzetében? A sokk eredményeként '68 augusztusában kész a *KIO* hat vastag gépelt kötete: azzal az eredménnyel, hogy valóban azt tanította.

E tartalom erejében megszegem fogadalmamat, s '68 őszén indul az első kisközösség 16 évi halál után, s '72-ben már van B-lelkigyakorlat is a csoportot vezetőik számára. Mivel ekkor már fordításból élek, bér munkával lefordítok az IBUSZ-nak egy amerikai füzetet a marketingről. Az itt tanultakat alkalmazom arra, mit csinálunk '45 óta, s megírom a Lelkipásztori marketinget. '73-ban már tizenhárom 3-4 napos lelkigyakorlatot tartok. '74-ben már nem bírom a munkát egyedül, s létrejön a Képviselő (KV) hat, majd hét taggal: két pap, két öreg, három fiatal. Én vagyok a legöregebb benne 55 évemmel, Náci a legfiatalabb 25 évével, átlagéletkor: 36 év. Hamarosan így sem bírjuk a munkát. Mit? Hát a lelkigyakorlatok szervezését. (Nincs még nagytábor, bokorfoci, csak ávó, amelyik figyel minket.) Létrejönnek tehát '80-ban az ágak: a 89 csoportvezető alkotja a hat ágat: egyenként legalább 11 csoportvezetővel. Az ilyen ágak sokasodnak '89-ig 13 ággá. A '70-es és a '80-as években megírom Szent Pál teológiájának hét kötetét, hogy legyen mit

tanulniuk a csoportokban azoknak, akik végeztek már a KIO-val, s '71-ben indul Karácsonyi Ajándék.

Reflexióm: '52-től '68-ig nem voltak csoportok. '89 és 2007 között nem tűntek el a csoportok, csak megfogyatkoztak. Ha jól értem azt, ami jelenleg van, akkor keresitek a szakirodalomból a megoldást helyzetünkre. '72-ben örömmel találtam meg a szakirodalomban (marketing) azt, amit az életünkben csináltunk: lelki élet vezetővel, csoportok életre hívása, lelkigyakorlatok tartása. Mindennek motorja: teológiai irodalmunk volt (Karácsonyi Ajándék). Ahogyan Jézus esetében is a motor az volt, amit tanított meg e tanítás nyomában csinált: az élete. Tanulós és imádkozós (nagypénteki virasztások hajnalig) nép voltunk. Nem tudom elgondolni, hogy van pszichológiai..., stb. szakirodalom, amely fogyasztunkat növekedéssé fordítja, de hát nem csoda, ha nem tudom, hiszen hamarosan megkezdem 90. évemet, ha az Isten is úgy akarja.

Megmutattam ezt a szöveget egyikünknek, s ezt mondta: Miért írtad ezt le, hiszen Robi mindezeket tudja!

Ezt válaszoltam: Azt hittem, hogy érthető a szövegem. De ha nem, akkor beszélek nyíltan. Át akarjuk menteni maradék magunkat. Mondjátok meg, hány embert tudtatok behozni '89 óta a Bokorba, s ezekből e húsz év alatt hány embernek lett csoportja? A válasz a zéró határértéke körül van. Ma az egyes ágakat helyettesítő rétegekben hány csoportvezető van? Tizenegy és húsz között? Vagy csak egy-kettő? A Bokor-valóságra akartam felhívni a figyelmet, de úgy, hogy senkit meg ne bántsak vele. Maradék vagyunk. Hogy szent-e, melyből majd új indák sarjadnak, vagy pedig eltemetjük egymást – senki meg nem mondhatja. Magam is csak remélek az utóbbiban, s mondom a vak koldussal: Majd meglátjuk.

(Napló...)

Nem regényt írtam Pálról. Hiteles leveleit s Lukács írását használtam fel. Most felhasználtam Eusebiust is, mert ő is megnevezte magát, ha forrását nem is tudta megjelölni (fel van jegyezve...).

Magam nem tudtam használni Murphy könyvét sem, bár nagyon olvasmányos útleírás. Más a műfaja, mint az én könyvemnek.

Nem arról szól a könyv, amiről az enyém. Az én könyvem arról beszél, hogy tökéletes diadalt aratott az, amit a Szent Pállá lett tarzusi Saul tanított – a názáreti Jézus tanítása ellenében. Saul tanítása is meg a Jézust meg nem halló emberiség tanítása és élete is – diadalt aratott Jézuson.

A különböző vallások hitletéteménye jeles szerzők művein alapszik. Murphy vallásában a *hitigazság próbája minden egyház számára az, „hogyan megegyezik-e az apostoli hagyománnyal, amelyet a két legnagyobb apostol, Péter és Pál által Rómában alapított és megszervezett egyház őriz.*

Magam a római katolikus egyházon belül egy olyan kisközösségi hálózaton belül élek, amely örömmel olvassa a II. Vatikáni Zsinat egyik dokumentumában: Köztudomású, hogy az összes szent iratok közül is méltán kimagaslanak az evangéliumok, mert elsősorban ezek tanúskodnak a megtestesült Igének, a mi Üdvözítőnknek életéről és tanításáról (Dei Verbum 18). Pál csak gondolta magáról, hogy ő írta meg Jézus evangéliumát. Az Újszövetség két Péter-levele is már Pál hatásait tükrözi, de valószínű, hogy ő látta el információkkal Márkot, aki gyorsan elmenekült Pál elől, viszont Péter információi nyomán megírta elsejét a négy evangéliumnak, mely elkészül a Péter és Pál halálát követő esztendőkből, Néró halála után, hogy tanúskodják a megtestesült Igének, a mi Üdvözítőnknek életéről és tanításáról.

Könyvem sikoly. Sikoly a Dei Verbum fent idézett mondatáért is. Sikoly arról, hogy Merre ne menjünk. Sikoly, mert Krisztus szegényen és üldözötten vitte végbe a megváltás művét; az egyházat is ugyanerre az útra szólítja hivatása... (Lumen gentium 8). Sikoly, mert az isteni törvény rendelkezéseit lelkiismeretében fogja fel és ismeri el az ember; köteles is lelkiismeretét minden tevékenységében hűen követni, hogy eljusson céljához, Istenhez. De nem is szabad őt akadályozni abban, hogy lelkiismerete szerint cselekedjék, különösen vallási téren nem (Dignitatis Humanae 3).

Sikoly, mert mérhetetlenül gazdagok vagyunk, minél felsőbb szinten képviseljük az egyházat. Sikoly, mert amíg módunk van rá, üldözzük a más-képpen gondolkodókat, ahogyan Kaifás is Jézust; Jézus pedig szegény volt, és nem üldözött senkit. Ismerjük az emberi történelmet, s azon belül a keresztény egyházak történetét és az én római katolikus egyházam történetét is, s abban Torquenada szerepét is, amely folytatódik mind a mai napig, amikor is az embergyilkolási esküt megtagadó testvéreinket elítélő bírónő joggal mondhatja nekik: *Magukat saját püspökeik is elítéli.* Könyvem sikoly, mert Gromon András testvéremet is kiközösíti egyházam, pedig ha van ember, aki lelkiismerete szerint tanít és cselekszik, ő is bizonyára olyan.

(Napló)

